

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ÖĞRETMENLİĞİ ANABİLİM DALI

REKREASYONEL ETKİNLİKLERE KATILIM
VE
ÇEVRESEL DUYARLILIK

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Mehmet DEMİREL

Ankara – 2009

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ÖĞRETMENLİĞİ ANABİLİM DALI

REKREASYONEL ETKİNLİKLERE KATILIM
VE
ÇEVRESEL DUYARLILIK

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Mehmet DEMİREL

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Suat KARAKÜÇÜK

Ankara – 2009

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Mehmet DEMİREL' e ait **"REKREASYONEL ETKİNLİKLERE KATILIM ve ÇEVRESEL DUYARLILIK"** başlıklı tezi 30.06/2009 tarihinde, jürimiz tarafından "Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği" Anabilim Dalında **"DOKTORA TEZİ"** olarak kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı): Prof. Dr. Suat KARAKÜÇÜK

Üye : Prof. Dr. Güner EKERİ

Üye : Yrd. Doç. Dr. Fatih ZENEL

Üye : Yrd. Doç. Dr. Velâhîm BİSLİCİ

Üye : Yrd. Doç. Dr. Pelin GÜLBAHAR

ÖNSÖZ

Günümüzde bilim ve teknolojinin hızla gelişimi, bireylerin yaşam standartlarını arttırırken yine bireylerin yaşadığı çevrede pek çok şeyin yok olmasına veya değişim geçirmesine neden olmaktadır. Bu değişim özellikle 1990'lı yıllarda baskın olmaya başlamış ve çevre ile ilgili önemli birtakım sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durumda en büyük görev yerel ve uluslararası otoriteler ile eğitim kurumlarına düşmektedir çünkü kısa ve uzun vadeli planlar hazırlanmaz ve insanlar çevreye yönelik tutumlarını geliştirmezlerse gelecek nesiller çok büyük çevresel felaketlerle yüz yüze kalabilir. Çevrenin korunması ve çevresel duyarlılığın arttırılabilmesi için de rekreatif etkinlikler önemli bir araç olarak değerlendirilebilmektedir. Nitekim boş zamanlarını açık alanlarda, doğada çeşitli sportif veya kültürel etkinliklerle değerlendiren bireylerin artmasıyla çevre duyarlılığı arasında olumlu bir ilişki görülebilmektedir.

Bu bağlamda, üniversite öğrencilerinin rekreasyonel etkinliklere katılımları ile çevresel duyarlılıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılan bu tezin rekreasyon ve çevre ilişkisi ile ilgili yapılan ve yapılacak olan diğer çalışmalara yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Gerek tez çalışmam süresince gerekse akademik yaşantımın tüm süreçlerinde çok önemli bir yere sahip olan, çalışmalarımın her aşamasında beni yönlendiren, eğiten ve yardımcı olan çok değerli Hocam, tez danışmanım sayın Prof. Dr. Suat KARAKÜÇÜK' e, teşvik ve önerileri ile tecrübelerinden her alanda faydalandığım Yrd. Doç. Dr. Fatih YENEL ve Yrd. Doç. Dr. Tekin ÇOLAKOĞLU' na, veri toplama aracının hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Bülent GÜRBÜZ' e, tezimi hazırlama sürecinde sürekli desteğini hissettiğim değerli dostum Arş. Gör. O. Tolga ŞİNOFOROĞLU' na, çalışma arkadaşlarım Uzm. Halil SAROL ve Arş. Gör. A. Selman ÖZDEMİR' e, her zaman bana destek olan sevgili nişanlım Arş. Gör. Duygu HARMANDAR' a, bu günlere gelmemde hiçbir fedakarlıktan

kaçınmayan babam Ömer DEMİREL' e ve annem Ayşe DEMİREL ile kardeşlerim Sema ve Zeynep DEMİREL' e teşekkürlerimi sunarım.

Mehmet DEMİREL

Ankara-2009

ÖZET

REKREAYONEL ETKİNLİKLERE KATILIM VE ÇEVRESEL DUYARLILIK

Demirel, Mehmet

Doktora, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Suat KARAKÜÇÜK

Haziran-2009

Bu araştırma, üniversite öğrencilerinin rekreasyonel etkinliklere katılımı ve bunun sonucu olarak meydana gelebilen çevresel sorunlara karşı katılımcıların duyarlılıklarının incelenmesi amacıyla yapılmıştır.

Araştırmanın evrenini Türkiye’deki devlet üniversitelerinde öğrenim gören üniversite öğrencileri, örneklemini ise Ankara’daki devlet üniversitelerinde öğrenim gören 587 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen “Çevresel Duyarlılık Ölçeği” ve kişisel bilgi formu kullanılmıştır.

Katılımcıların demografik dağılımlarının belirlenmesi için betimleyici istatistik yapılmıştır. Araştırmada kullanılan anketin 3 alt boyutunda katılımcıların cinsiyetlerine ve doğa sporları etkinliklerine katılım durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığını test etmek için verilere bağımsız örneklem t-testi analizi uygulanmıştır. Ayrıca, katılımcıların yaşlarına, refah düzeylerine ve en uzun süre yaşadıkları yerleşim birimine göre anlamlı bir fark olup olmadığını test etmek için ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Araştırmada anlamlılık düzeyi 0.05 olarak kabul edilmiştir.

Araştırma sonucunda;

1. Katılımcıların cinsiyetlerine göre çevresel duyarlılıklarının farklılık sergilediği ve bu farkın “kadın” katılımcılar lehine olduğu görülmüştür.
2. Katılımcıların çevresel duyarlılıklarının yaş kategorilerine göre anlamlı bir fark göstermediği belirlenmiştir.
3. Katılımcıların, refah düzeylerine göre çevresel duyarlılıklarının sadece “kişisel davranış” alt boyutunda anlamlı bir farklılık arz ettiği belirlenmiştir.
4. Katılımcıların, en uzun süre yaşadıkları yerleşim birimine göre çevresel duyarlılıkları arasında “öneri” alt boyutunda anlamlı bir farklılık arz ettiği belirlenmiştir.

5. Katılımcıların doğa sporları etkinliklerine katılım durumlarına göre çevresel duyarlılıkları arasında “genel bilgi” ve “kişisel davranış” alt boyutlarında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rekreasyon, çevre, doğa sporları, çevresel duyarlılık

ABSTRACT

PARTICIPATION OF RECREATIONAL ACTIVITIES and ENVIRONMENTAL SENSITIVITY

Demirel, Mehmet

Doctoral of Philosophy, Physical Education and Sport Teaching Department

Advisor: Prof. Dr. Suat KARAKÜÇÜK

June -2009

This research was held with the aim of analyzing participation of university students in recreational activities and sensitivity of participators towards environmental problems as a result of this.

University students taking education in the universities of Turkey constitute the universe of the research and 587 university students taking education in the state universities of Ankara constitute the sample.

“Environmental Sensitivity Scale” and personal information form developed by the researcher was used as data gathering tool in the research.

Descriptive statistical analysis was held in order to determine demographic allocation of the participators. Independent samples t-test analysis was applied in the data in order to test whether or not there is a statistically significant difference in participators according to their sex and participation status in nature sports in 3 sub dimensions of the questionnaire exploited in the research. Moreover, one way analysis of variance (ANOVA) was applied in order to test whether or not there is a significant difference in participators according to their age, wealth levels and settlement unit they have lived for the longest period. Significance level was accepted as 0.05 in the research.

As a result of the research;

1. It was determined that environmental sensitivity of participators displays a difference according to their sex and this difference results from “female” participators.
2. It was determined that environmental sensitivity of participators does not display a significant difference according to age categories.
3. It was determined that environmental sensitivity of participators displays a significance difference only in “personal behavior” sub dimension according to their wealth status.

4. It was determined that environmental sensitivity of participators displays a significance difference only in “recommendation” sub dimension according to the settlement area they have lived for the longest period.
5. It was determined that environmental sensitivity of participators displays a significance difference in “general information” and “personal behavior” sub dimensions according to their participation status in nature sports.

Key Words: Recreation, environment, nature sports, environmental sensitivity.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
JURİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI.....	İ
ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR.....	xii
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xviii
RESİMLER LİSTESİ.....	xviii

BÖLÜM I

GİRİŞ	1
1.1. Problem	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	3
1.3. Araştırmanın Önemi.....	3
1.4. Araştırmanın Varsayımları	4
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	5
1.6. Tanımlar	5

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE	7
2.1. Zaman Kavramı	7
2.1.1. Boş Zaman Kavramı.....	9
2.1.1.1.Boş Zamanın Tarihsel Gelişimi	12
2.2. Rekreasyon	14
2.2.1. Rekreasyon Kavramı.....	15
2.2.2. Rekreasyonun Özellikleri	17
2.2.3. Rekreasyonun Sınıflandırılması.....	20

2.2.4. Rekreasyon İhtiyacı.....	23
2.2.4.1.Rekreasyona Duyulan İhtiyacın Nedenleri.....	26
2.3. Çevre Kavramı.....	27
2.3.1. Çevre Tanımları	28
2.3.2. Çevre Türleri.....	29
2.3.3. Ekoloji ve Ekosistem Kavramı	31
2.3.4. Çevre Eğitimi.....	35
2.3.4.1. Okullarda Çevre Eğitimi.....	38
2.3.5. Çevre Sorunları	39
2.3.5.1. Çevre Sorunlarının Tarihçesi.....	39
2.3.6. Dünya’ da Çevre Sorunları	40
2.3.6.1. Küresel Isınma	42
2.3.7. Türkiye’ de Çevre Sorunları Çevre Sorunları ve Tarihçesi.....	45
2.3.7.1. Çevre Sorunlarının Önlenmesi.....	51
2.3.8. Kentleşme ve Çevre Sorunları	53
2.3.9. Türkiye’ de Çevre Politikaları	57
2.3.9.1. Türk Çevre Mevzuatı.....	59
2.3.9.2. Kalkınma Planlarında Çevre.....	63
2.3.9.3. Hükümet Programlarında Çevre	65
2.3.10. Ulusal ve Uluslararası Çevre Kuruluşları.....	67
2.3.10.1. Ulusal Çevre Kuruluşları	67
2.3.10.1.1 Kamu Kuruluşları.....	67
2.3.10.1.2.Çevreyle İlgili Bilimsel Kuruluşlar	69
2.3.10.1.3.Çevreyle İlgili Gönüllü Kuruluşlar.....	69
2.3.10.2. Uluslararası Çevre Kuruluşları.....	71
2.3.11.Uluslararası Çevre Sözleşmeleri.....	74
2.3.12.Sürdürülebilir Gelişme	77
2.3.13.Turizm ve Çevre.....	79
2.3.13.1. Spor Turizmi ve Çevre	82
2.4. Rekreasyon ve Çevre.....	83
2.4.1. Rekreatif Etkinliklere Katılım ve Çevre.....	84
2.4.2. Açık Hava Rekreatif Etkinlikleri ve Çevre.....	86

2.5. Spor ve Çevre İlişkisi.....	89
2.5.1. Doğa Sporları ve Çevre.....	92
2.5.1.1 Dağcılık ve Çevre.....	95
2.5.2. Kapalı Alan Sporları ve Çevre.....	98
2.5.3. Açık Alan Sporları ve Çevre.....	101
2.5.4. Golf ve Çevre.....	103
2.5.5. Büyük Spor Organizasyonları ve Çevre.....	106
2.5.5.1. Green Goal (Yeşil Hedef).....	106
2.5.5.2. Euro 2008 Futbol Şampiyonası ve Çevre.....	108
2.5.5.3. Formula I Araba Yarışları ve Çevre.....	109
2.5.5.4. Super Bowl ve Daytona Araba Yarışları ve Çevre.....	110
2.5.6. Olimpiyatlar ve Çevre.....	110
2.5.6.1. 2000 Sidney Olimpiyatları ve Çevre.....	114
2.5.6.2. 2002 Salt Lake Olimpiyatları ve Çevre.....	115
2.5.6.3. 2004 Atina Olimpiyatları ve Çevre.....	115
2.5.6.4. 2006 Torino Olimpiyatları ve Çevre.....	116
2.5.6.5. 2008 Pekin Olimpiyatları ve Çevre.....	117
2.5.6.6. İstanbul'un Olimpiyat Oyunlarına Adaylığı ve Çevre.....	117
2.5.7. Spor ve Çevre Hukuku.....	118
2.5.8. Türkiye'de Çevreyle İlgili Yapılmış Bazı Çalışmalar.....	119

BÖLÜM III

YÖNTEM.....	122
3.1. Araştırma Modeli.....	122
3.2. Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi.....	122
3.3. Evren ve Örneklem.....	123
3.4. Verilerin Toplama Aracı ve Geliştirilmesi.....	124
3.5. Verilerin Toplanması ve Analizi.....	124
3.6. Geçerlik ve Güvenirlik.....	125

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM	128
4.1. Katılımcılara Ait Kişisel Bilgilerin Dağılımı	128
4.2. Katılımcıların Çevresel Duyarlılık Ölçeğine Verdikleri Cevaplara İlişkin Sonuçlar	130
4.3. Katılımcıların Çevresel Duyarlılık Ölçeğinin Alt Boyutlarına İlişkin Puanlarının Cinsiyetlerine Göre t-testi Sonuçları	133
4.4. Katılımcıların Çevresel Duyarlılık Ölçeğinin Alt Boyutlarına İlişkin Puanlarının Yaş Kategorilerine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	134
4.5. Katılımcıların Çevresel Duyarlılık Ölçeğinin Alt Boyutlarına İlişkin Puanlarının Refah Düzeylerine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	135
4.6. Katılımcıların Çevresel Duyarlılık Ölçeğinin Alt Boyutlarına İlişkin Puanlarının En Uzun Süre Yaşadıkları Yerleşim Birimine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	137
4.7. Katılımcıların Çevresel Duyarlılık Ölçeğinin Alt Boyutlarına İlişkin Puanlarının Doğa Sporları Etkinliklerine Katılım Durumlarına Göre t-testi Sonuçları	138

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	140
5.1. Sonuçlar.....	140
5.2. Öneriler.....	144
KAYNAKÇA.....	145
EKLER.....	160

KISALTMALAR

BM	: Birleşmiş Milletler
ÇED	: Çevresel Etki Değerlendirme
ÇEKÜL	: Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı
ÇEVKO	: Çevre Koruma ve Ambalaj Atıkları Değerlendirme Vakfı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EEB	: European Environment Bureau (Avrupa Çevre Bürosu)
FIFA	: Federation Internationale de Football Association (Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği)
GÜDAK	: Gazi Üniversitesi Doğa Sporları ve Arama Kurtarma Merkezi
IEEP	: International Environment Education Programme (Uluslararası Çevre Eğitimi Programı)
ILO	: International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Teşkilatı)
IOC	: International Olympic Committee (Uluslararası Olimpiyat Komitesi)
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TEMA	: Türkiye Erozyonla Mücadele ve Ağaçlandırma Teşkilatı
TÜRÇEK	: Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu
TÜRSAB	: Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği
UNEP	: United Nations Environment Programme (Birleşmiş Milletler Çevre Programı)
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Teşkilatı)
WFSGI	: General Of The World Federation Of The Sporting Goods Industry (Dünya Spor Malzemeleri Endüstrisi Federasyonu)
WHO	: World Health Organization (Dünya Sağlık Teşkilatı)
WTO	: World Tourism Organization (Dünya Turizm Örgütü)
WWF	: World Wild Foundation (Doğal Hayatı Koruma Vakfı)

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1.	Turizmin Doğal Çevre Üzerine Olumsuz Etkileri	81
Tablo 2.2.	Olimpiyat Oyunları ve Çevre İlişkisinin Tarihsel Gelişimi.....	112
Tablo 2.3.	Olimpiyatlarda Sürdürülebilir Gelişim İçin Ölçütler ve Yöntemler	113
Tablo 3.1.	Çevresel Duyarlılık Ölçeği'nde Yer Alan Maddelerin Temel Bileşenler Faktör Yükleri	126
Tablo 3.2.	Çevresel Duyarlılık Ölçeği'nde Yer Alan Maddelerin İç Tutarlılık Katsayıları	127
Tablo 4.1.	Katılımcılara Ait Kişisel Bilgilerin Dağılımı.....	128
Tablo 4.2.	Katılımcıların Çevresel Duyarlılık Ölçeğine Verdikleri Cevaplara İlişkin Sonuçlar... ..	130
Tablo 4.3.	Katılımcıların Çevresel Duyarlılık Ölçeğinin Alt Boyutlarına İlişkin Puanlarının Cinsiyetlerine Göre t-testi Sonuçları.....	133
Tablo 4.4.	Katılımcıların Çevresel Duyarlılık Ölçeğinin Alt Boyutlarına İlişkin Puanlarının Yaş Kategorilerine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	134
Tablo 4.5.	Katılımcıların Çevresel Duyarlılık Ölçeğinin Alt Boyutlarına İlişkin Puanlarının Refah Düzeylerine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	135
Tablo 4.6.	Katılımcıların Çevresel Duyarlılık Ölçeğinin Alt Boyutlarına İlişkin Puanlarının En Uzun Süre Yaşadıkları Yerleşim Birimine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	137
Tablo 4.7.	Katılımcıların Çevresel Duyarlılık Ölçeğinin Alt Boyutlarına İlişkin Puanlarının Doğa Sporları Etkinliklerine Katılım Durumlarına Göre t-testi Sonuçları	138

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Maslow' un İhtiyaçlar Hiyerarşisi	24
Şekli 2.2. Euro 2008 Futbol Şampiyonası Bardakları	110

RESİMLER LİSTESİ

Resim 2.1. Everest Ana Kamp	97
Resim 2.2. Ağrı Dağı Çöp Toplama Etkinliği (2006)	98

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde problem durumu, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, varsayımları, sınırlılıklar ve tanımlar alt başlıkları yer almaktadır.

1.1. Problem

İnsanlar günlük yaşamlarında, kendilerini ve toplumlarını, üretmek için birbirine bağlı sayısız örgütlü etkinliklerde bulunurlar. Bu insan etkinlikleri sonucunda, doğal çevrede çeşitli değişimler ortaya çıkmaktadır (Erdoğan, 2003:11). Çevrecilik sadece yeryüzünün tükenmekte olan bitki ve hayvanlar ile diğer tüm yaşam kaynaklarının korunması duyarlılığından kaynaklanmamaktadır. Temelinde, insanın bu kaynakları yitirdiği sürece, kendi soyunun da ölümcül bir tehdit altına girmesi gerçeği de bulunmaktadır (Karaküçük, 2005:215).

Genel bir tanımla çevre, bir organizmanın yaşama ve gelişmesini etkileyen tüm dış şart ve faktörler toplamı (Görmez, 2003:15), insan faaliyetleri ve canlı varlıklar üzerinde hemen ya da uzunca bir süre içinde dolaylı ya da dolaysız bir etkide bulunabilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal etkenlerin belirli bir zamandaki toplamı (Keleş ve Hamamcı, 2005:31) veya çevre, canlıları ya da canlı topluluklarını yaşamları boyunca etkileyen canlı ve cansız (madde ve enerji) dış koşulların ve faktörlerin bütünüdür (Yıldız ve diğ., 2005:14).

Çevre, doğal ve yapay olmak üzere iki' ye ayrılarak incelenmektedir. Bunlardan doğal çevre, insan müdahalesi olmadığı için değişikliğe uğramamış çevre olarak tanımlanırken; yapay çevre, insanlığın varoluşundan beri gelişen bir süreç içinde müdahalesi ile oluşturduğu çevreye denilmektedir (Görmez, 2003:15).

Rekreasyon ise rahatlanan ve zevk alınan bir aktiviteler bütünüdür (Colwell ve diğ., 2002:419). Daha geniş bir anlamda ise rekreasyon, insanların çalışma saatleri dışında boş zamanlarında yaptıkları eğlenceli ve eğitici aktivitelerdir (Karaküçük, 2005:59).

Bilim ve teknoloji çağı bize daha fazla boş zaman sağlamıştır (Standlee ve Popham, 1958:149). Boş zaman artışı insanların boş zamanlarını değerlendirebilecekleri yer ve aktivite arayışını da beraberinde getirmiştir.

İnsanlar ve boş zamanı değerlendirecek yer arasında önemli bir bağ vardır (Gulliani ve Feldman, 1993:269), (Williams ve Peterson, 1999:150). Schreyer ve arkadaşları, yer' in fonksiyonel anlamını odaklanılan aktiviteyi yapabilmek için gerekli çevresel özellikleri taşıyan mekan olarak tanımlamışlardır. Bu bağlamda; bir yerin değeri belirlilik, işlevsellik, memnuniyet ve oranın yürüyüşe, balık tutmaya, tırmanışa, kamp yapmaya, manzara izlemeye v.b. etkinliklere müsaitliğiyle ölçülür (Jacop ve Schreyer, 1980:371), (Schreyer ve Roggenbuck, 1981:42).

Rekreasyon ve çevre ilişkisi, insanların monotonluktan sıkıcı bir şehir hayatından ve hareketsizlikten kaçış olarak, özellikle açık alanları rekreatif etkinliklerinde tercih etmeleri sonucu daha belirgin olarak ortaya çıkarmaktadır (Karaküçük, 2005:222). Doğa da yapılan rekreasyonel etkinlikler beraberinde de bir takım çevresel sorunlar getirmektedir. Bu etkinliklerin doğal alanlardaki etkileri, etkinliklerin neden olduğu değişikliklerin belirginliğine ve büyüklüğüne göre olumlu ya da olumsuz olabilir (Turton, 2005:141). Ayrıca rekreasyonel etkinliklere katılan kişilerin çevresel sorunlara karşı duyarlılıkları da doğal alana bırakılan etkinin olumlu veya olumsuz olmasında büyük pay sahibidir. Lawson, Roggenbuck ve Moldovanyi tarafından yapılan araştırmada günübirlik olarak gelip doğal alanları kullanan kişilerin doğaya ve işaretçilere karşı sürekli kamp yapma amaçlı olarak gelen ziyaretçilere göre daha dikkatli davrandığı görülmüştür (Lawson ve diğ., 2006:577). Farrell, Hall ve White tarafından yapılan bir çalışmada da öğrencilerin doğadaki

tahribata ve rekreasyonel etkinlikler sonucu oluşan çevre sorunlarına karşı daha bilinçli oldukları ortaya çıkmıştır (Farrell ve diğ., 2001:231).

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin rekreasyonel katılıma ilişkin çevresel duyarlılık düzeylerini belirlemektir.

Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Rekreasyonel etkinliklere katılan kişilerin cinsiyetleri ile çevresel sorunlara karşı duyarlılıkları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
2. Rekreasyonel etkinliklere katılan kişilerin yaşları ile çevresel sorunlara karşı duyarlılıkları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
3. Rekreasyonel etkinliklere katılım ve çevresel duyarlılık ile uzun süre yaşanan yerleşim birimi arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
4. Rekreasyonel etkinliklere katılım ve çevresel duyarlılık ile refah düzeyi arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
5. Doğa sporları etkinliklerine katılım ile çevresel duyarlılık arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Rekreasyonel etkinliklere katılım sonucu meydana gelebilen çevresel sorunlara karşı duyarlılıklarının belirlenmesi ve tespit edilmesi ile kullanılan rekreatif etkinlik alanlarının daha verimli kullanılabilmesi sağlanabilecek, böylelikle de hem rekreasyonel etkinliklerin daha verimli yapılması, hem de doğal rekreatif etkinlik alanlarının korunması sağlanabilecektir.

Yapılan literatür taramasında doğal rekreatif etkinlik alanlarının kullanılması ve çevresel sorunlara duyarlılık ile ilgili yurt dışında bir çok araştırma yapıldığı görülmüştür. Ancak ülkemizde rekreatif etkinlikler ve çevresel sorunlara duyarlılık ile direk bağlantılı olarak yüksek lisans seviyesinde ve doktora seviyesinde bir çalışma yapılmamış olduğu görülmüştür.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

Araştırmada kabul edilen varsayımlar aşağıdaki gibidir.

1. Araştırmada kullanılan “Çevresel Duyarlılık Ölçeği” nin üniversite öğrencilerinin çevresel duyarlılıklarını ölçmede geçerli ve güvenilir bir araç olduğu kabul edilmektedir.
2. Seçilen örneklem grubunun evreni temsil ettiği kabul edilmektedir.
3. Araştırmaya katılanların cevaplarının doğru ya da gerçek olduğu kabul edilmektedir.
4. Anketleri uygulayan araştırmacının, anket sonuçlarını objektif olarak yansıttığı kabul edilmektedir.
5. Araştırma konusu ile ilgili ulaşılabilen kaynaklardan elde edilen bilgilerin objektifliği yansıttığı varsayılacaktır.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma,

1. 2007-2008 öğretim yılı ile,
2. Ankara'daki devlet üniversitelerinde öğrenim göre 587 üniversite öğrencisi ile,
3. "Çevresel Duyarlılık Ölçeği" verileri ve kişisel bilgi formu sonucu elde edilen veriler ile,
4. Araştırma, konu ile ilgili ulaşılabilen kaynaklarla ve literatür taraması sonucu elde edilen bilgiler ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Rekreasyon; İnsanların boş zamanlarında yaptıkları, zorunlu çalışma faaliyetlerinden bağımsız olarak, kişinin boş zamanını serbest olarak ve dilediği gibi kullandığı fiziksel gücünü onarmaya ve ruhsal kapasitesini zenginleştirmeye yönelik zorunlu faaliyetlere karşıt, özgürce seçilen, fiziksel ve sosyal çevrenin değişmesi anlamına gelen faaliyetlere denir (Akt. Karaküçük, 2005:60).

Çevre; Canlıların yaşayıp gelişmesini sağlayan ve onları sürekli olarak etkileri altında bulunduran fiziksel, kimyasal ve biyolojik faktörlerin bütünlüğüdür (Altın, 2006:331).

Çevre Sorunları; İnsanların sonradan oluşturduğu çevrenin doğal çevreye etkileri ile yapay çevrede varolan olumsuzluklardır (Görmez, 2003:16).

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Zaman Kavramı

Zaman, insan için yaradılışından bu yana büyük önem taşımıştır. İnsanın gelişmesinde ve hangi alanda olursa olsun mesleki başarısında zaman anlayışının payı büyüktür. Bu fertler kadar toplumlar içinde böyle gelişmiştir. İş hayatını, sosyal ilişkilerini, eğlence ve dinlenme alışkanlıklarını bu anlayış içinde tanzim eden toplumlar, diğerlerine nazaran daha fazla gelişmişlerdir (Karaküçük, 2005:3). Diğer taraftan, zamanı iyi kullanamamak çoğu insanın yaşam dengesini bozarak, asıl yapmaları gereken işlere daha az zaman ayırmalarına sebebiyet vermektedir (Smith, 1998:2).

Günümüzde yokluğundan en çok şikayet edilen konuların başında zaman ve para gelmektedir. Para belki bulunabilmekte ancak geçen zamanın geri dönüşümü mümkün olmamaktadır. Bu nedenle zaman çok verimli bir biçimde kullanılmalıdır. Diğer bir ifadeyle, “*zamandan, zaman tasarruf edilmeli*” dir. Çünkü, zamanın çoğu başkaları tarafından değil, bireyin kendisi tarafından boşa harcanmaktadır (Özge ve Doğan, 1997:136).

Zaman demokratik bir şekilde paylaşılan bir kaynaktır; hepimizin günde 24 saati, her haftada 7 günü vardır (Scoot, 1995:9). Zaman, insanların kendilerini, planlamak, hayatlarını organize etmek ya da organize edilen planlara uyum sağlamak için kullanılan hayatımızdaki en önemli kavramdır (Özbey ve Çelebi, 2003:230). Birey ve toplum için ifade ettiği önem, zamanı tüm çağlar boyunca insan yaşamının önemli bir sorunsalı haline getirmiştir. Geçmişte olduğu gibi, günümüzde ve gelecekte bu önem anlamını ve etkisini sürdürmeye adaydır (Doğan, 2002:364).

Farklı ortamlara ve farklı varlıklara göre zamanın anlamı değişmektedir. Zaman; objektif zaman ve subjektif zaman olarak tanımlanabilir (Akatay, 1997:284).

Objektif zaman, izlenebilen ve düzenli olarak değişim gösteren doğal olaylar ya da yapay araçlar yardımıyla ölçülebilen zamandır yani saatin gösterdiği zamandır. Dünyanın neresine giderseniz gidin saatiniz bozuk değilse zaman aynı hız içinde akıp gidecektir. Diğer bir ifade ile objektif zaman her insan için aynı hızdadır ve herkesin eşit olarak sahip olduğu belki de tek kaynaktır. Subjektif zaman ise içinde bulunulan ortamın özellikleri, önemi, moral değerler üzerindeki etkisi gibi koşullara bağlı olarak hissettiğimiz, algıladığımız ve yaşadığımız zamandır (İğdeler, 2001:94).

Zaman, olayların geçmişten bugüne gelip, geleceğe doğru birbirini takip ettiği, bireyin kontrolü dışında kesintisiz devam eden bir süreçtir (Smith ve Hyrum, 1998:24). Zaman, hareket ve oluşu çevreleyen, varoluşun içinde cereyan ettiği kozmik süreç olarak da tanımlanırken (Demir ve Acar, 2005:445). TDK (Türk Dil Kurumu) ya göre ise zaman, bir işin, bir oluşun içinde geçtiği, geçeceği veya geçmekte olduğu süre, vakit olarak açıklanmaktadır (TDK, 2005:2221).

Zaman; paha biçilmez bir kaynaktır. Belirli bir ritimle akar, gider. Her dakika 60 saniye, her saat 60 dakikadır (Scoot, 1995:9). Zamanı iyi kullanabilmesi, insanın kendisine, çalışma yaşamına, toplumsal yaşamına, dinlenme ve eğlenmesine, biyolojik ve fizyolojik gereksinimlerin karşılanmasına ayırdığı zaman arasında dengeyi iyi kurabilmesine bağlıdır.

İnsan, zamanı iyi planlamak ve kullanmak zorundadır. Çünkü zaman (Köktaş, 2004:15);

- 1- Tasarruf edilemeyen,
- 2- Ödünç alınamayan, kiralanamayan,
- 3- Satın alınamayan, çoğaltılamayan,
- 4- Toplanamayan ve hammadde gibi depolanamayan,
- 5- Sadece kullanılan ve kaybedilendir

İslam dinine göre de zaman çok önemli bir konudur. Bizzat Kur'an-ı Kerim, zaman üzerinde dikkatleri canlı tutmak için zamanı hatırlatan tabirleri sıkça kullanır.

Ayetleri hadislerle birlikte inceleyince, yıllık, haftalık ve özellikle günlük hayatın tanzimiyle ilgili çok ince ayrıntılara yer verildiği görülmektedir. Bu açıdan, dini emirlerin büyük çoğunluğuyla, insana zamanını azami ölçüde değerlendirmeyi öğretmektedir, hatta asıl amacı budur denilebilir. Bir Ayet-i Kerime de de “Zaman kasemiz olsun! İnsan (zaman değerlendirme konusunda) mutlaka hüsrana düşmektedir.” denilerek zamanın ve zaman kullanımının önemi vurgulanmaktadır (Canan, 2003:17).

Özetleyecek olursak zaman kıymetli bir kaynaktır. Ona yaklaşımımız ve kullanma biçimimiz; başarı ya da başarısızlığımız arasındaki ibreyi belirleyecek, sağlıklı ya da gergin veya depresif biri olmamıza sebebiyet verebilecektir (Smith, 1998:4). Zamanı nasıl kullanacağımızın bilincinde olmak, çalışma biçimimizi sürekli geliştirmenin anahtarıdır. Bu bakımdan, zamanı iyi kullanan bir insan, yaşam kalitesini yükseltir ve diğer kaynaklar gibi kendisi ve amaçları için zamanı etkili bir biçimde değerlendirir ve harcayabilir (Güngörmüş, 2007:14).

2.1.1. Boş Zaman Kavramı

20. yüzyıl başlarında özellikle II. Dünya savaşı’ndan sonra başta sanayileşmiş batı toplumlarında olmak üzere yeni bir toplumsal değer ve anlayışın geliştiği görülmüştür. Bu anlayışa göre; sanayi toplumu içerisinde sadece verimli ve çok çalışan insan bütünüyle refaha ve huzura kavuşamamaktadır. Disiplinli, kalıplaşmış ve monoton bir çalışma düzen, yabancılaşıma, işe uyumsuzluk, manevi tatminsizlik gibi kişisel ve toplumsal bir çok sorunun kaynağını oluşturmuştur. Bu sorunların çözümlerine yönelik tepki sadece dinlenme ve yeniden işe dönme anlayışından uzak, eğlenme ve diğer moral etkinliklerin de içinde yer alacağı, işten arta kalan boş zamanın arttırılması ve değerlendirilmesi şekline bir anlayışın doğmasıyla kendini göstermiştir (Karaküçük, 2005:25).

Boş zaman kelimesi (leisure) latin kökenli bir kelimedir ve “licer” kelimesinden gelmektedir. Ayrıca “izin vermek” veya “müsaade etmek” anlamlarına da gelmektedir. Genellikle özgürlük ve özgür seçme hakkı gibi kavramlarla

ilişkilendirilen boş zaman kavramı kısaca yapılması zorunlu olan eylemlerin olmadığı, istenildiği gibi kullanılan bir zaman dilimi olarak tanımlanabilir (Karaküçük ve Gürbüz, 2007:19).

Boş zaman kavramı çok çeşitli cevaplara olanak verir. Boş zaman genelde çalışmanın zıttı olarak düşünülür. Fakat bir kişinin çalışma saati bir başkasının boş vakti olabilir ve birçok etkinlik çalışmanın ve boş zamanın özelliklerini bir araya getirir. Zorunluluklardan kurtuluş, sıklıkla boş zamanın temel çekiciliği olarak düşünülür ama birçok meslek dışı etkinlikler, ev içinde gerçekleşen aktiviteler, sosyal gönüllü ve topluluk aktiviteleri dikkate alınır derecede zorunluluk içerir (Torkildsen, 2005:46). Bu nedenle, boş zamanın tanımı sembolik bir anlamdan öte, öznel bir karakteristik taşır yani herkes için farklı bir anlam ifade edebilir (Madrigal, 2006:268).

Boş zaman kelimesi en temel anlamıyla bireyin, iş, çalışma, uyku ve ev işlerinden sonra özgürce kullanabileceği zaman dilimidir (Broadhurst, 2001:3). Bu zaman dilimini nasıl kullanacağı kişinin kendi özgür iradesi ve sağduyusuna bağlıdır (Boud ve Lawson, 2002:1).

Kemp ve Pearson' a göre boş zaman; çalışma, uyku, yemek yeme ve diğer zorunlu işler için ayrılan (harcanan) vakit sonrasında arta kalan zaman dilimidir (Kemp ve Pearson, 1997:2). Bir diğer bakış açısı ise boş zamanı işten ve zorunlu olarak yapmak zorunda olduğumuz aktiviteler dışında kalan zaman birimi olarak görürken, bir kültürü anlamının en iyi yolunun boş zaman olduğun savunur (Cordes ve İbrahim, 1999:4). Ayrıca bazı kesimler boş zamanı işten arta kalan zaman olarak görürken diğerleri boş zamanı sosyal kontrolün önemli bir parçası veya bireyin statüsünün sembolü olarak görmektedir (Cordes ve İbrahim, 1999:3). “Dünya Boş Zaman ve Rekreasyon Birliği” nin tanımına göre ise boş zaman; seçme şansı, yaratıcılık, hoşnutluk ve memnuniyet içeren ve kişisel doyumu arttıran eğlencelere öncülük eden yararları ile insan hayatının özel bir alanıdır. Aktivite kavramının çoğunlukla fiziksel buna ek olarak entelektüel, sosyal, estetik ve ruhsal özellikteki öğelerinin çok yönlü formlarını kapsamaktadır (Özdemir ve diğ., 2006:10).

Boş zaman faaliyetleri kendi felsefesini oluşturmali, psikoojik, sosyal ve fiziksel olarak sahip olduğu değerlere destek sağlamalıdır. İnsanların uğraş alanı içindeki yaşam biçimini etkileyen çabaları da içermeli, onların toplumun içinde yer alan bireyler olmasına yardım etmeli ve birlikte yaşamı güzelleştirmelidir (Balcı ve İlhan, 2006:12).

Torkildsen boş zamanı dört kategoriye ayırmıştır. Bunlar (Torkildsen, 2005:47);

- 1- Vakit Olan Boş Zaman: Boş zaman bir insanın para kazanmak için çalışmadığı zaman dilimi olarak tanımlanmaktadır. Fakat bu tanım bazı yanlışlıklara yol açmaktadır. Bu nedenle Torkildsen'e göre "Boş Zaman" sadece para kazanmak için ayrılan zamanı değil ayrıca zorunlu ihtiyaçlar için ayrılan süreden arta kalan zamanı da simgeler.
- 2- Etkinlik Olarak Boş Zaman: Uluslar arası Boş Zaman ve Sosyal Bilimler grubuna göre boş zaman bireyin dinlenmek, eğlenmek, yeteneklerini tarafsızca geliştirmek, mesleki, ailevi ve sosyal görevlerini yerine getirdikten sonra kendi özgür iradesi ile seçebildiği etkinliklerdir. Bu etkinlikler çoğunlukla fiziksel aktiviteler olarak görülse de, bu aktiviteler fiziksel olduğu kadar zihinsel ve duygusal öğeleri de içerebilir (Torkildsen, 2005:48).
- 3- Yaşam Biçimi Olarak Boş Zaman: Antik Yunan toplumunda (en azından eğitimin ayrıcalıklı tabakasında) "zihnin hazineleri" hayatın eğlence ve coşkusunu içeren boş zamanların meyveleriydi. Aristo, boş zamanın bir varolma, iş yapma gerekliliğinden arta kalan zamanı ve bir yaşam biçimini karakterize ettiğini düşünmekteydi. Çünkü boş zamanda yapılan aktiviteler insan yaşamında çok önemli bir yer alarak bazen bireyin yaşamındaki diğer şeylerin değerini belirlemektedir (Torkildsen, 2005:49).

- 4- Rekreasyon Olarak Boş Zaman: Rekreasyon ve boş zaman anlamsal olarak iç içe geçmiş iki kelimedir. Aralarındaki farkın ne olduğunu belirlemek ise bizim bu kavramları nasıl düşündüğümüz ile ilgilidir. Diğer bir görüşe göre ise rekreasyon ve boş zaman birbirlerinden farklı iki kavramdır fakat birbirlerini tamamlamaktadır. Buna göre boş zaman temel, zorunlu ihtiyaçlardan sonra arta kalan zamanı simgelerken, rekreasyon boş zamanlarda gerçekleştirilen etkinliklere verilen isimdir (Torkildsen, 2005:50).

Her tanım ve sınıflandırma ancak kullanıcı açısından taşıdığı değerle bağlantılı olarak kabul görür ya da görmez. Bu da tabii ki büyük ölçüde kullanıcının tanımla varmayı amaçladığı belirli hedeflere uygun olup olmamakla belirlenir. Ancak, “kavramın geniş ve amaca uygun düşebilecek kapsamlı bir açıklaması şu şekilde yapılabilir; boş zaman, insanın zorunluluklara bağlı olmadan, amaç, şart koşmadan, kişinin eğilim ve arzusu yönünde, kendi örf, adet ve geleneklere uygun tarzda başkaları ile birlikte veya yalnız başına meşguliyeti ve dinlenmesi için hak ettiği zamandır” (Karaküçük, 2005:37).

2.1.1.1. Boş Zamanın Tarihsel Gelişimi

En eski uygarlıklardan beri, boş zaman soyluluk ve yüksek sınıf imtiyazlarıyla nitelendirilmiştir. Halbuki, boş zaman ilkel kültürlerde; gıda, güvenlik ve temel ihtiyaçların karşılanması için yapılan avcılık gibi faaliyetlerden sonra kutlama olarak ortaya çıkmıştır (Torkildsen, 2005:10). Daha sonraları tarımın gelişmesi, yöneten sınıfla toplumun geri kalanı arasındaki boşluğu daha da genişletmiştir. Birbirinden açıkça ayrılmış olan çalışma rolleriyle eski gelişmiş kültürler, elit sınıflar oluşturmuş ve boş zaman, yüksek kültür, sosyal kalkınma ve siyasi statü ile ilişkilendirilmiştir. Örneğin Mısır, Asur ve Babil kültürleri birçok “boş zaman” aktivitesine sahiptir fakat bu aktiviteler öncelikli olarak üst düzeye ait aktivitelerdir. Bu üst düzey ise soylular, askerler ve dini liderlerden oluşmaktadır.

Antik Yunan medeniyetlerinde ise boş zaman düşüncesi daha da gelişmiştir. Bu öncelikle Plato ve Aristotle’ nin yazılarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Yunan uygarlığında profesyonel spor, eğlence ve yarışmalar “boş zaman ahlakının” doğumuna neden olmuştur. Fakat toplumun tamamının ideal boş zamana sahip olamayacağı belirtilerek ayrılıklar olduğu da sık sık dile getirilmiştir. Antik Yunan medeniyetlerinde boş zaman hayatın bir amacı ve toplumda bir araya getirici bir öğe olarak görülmüştür.

Roma İmparatorluğu dönemine baktığımızda ise askeri fetihler zenginliğe, güçlü bir ulusa ve sınıfsal bir yapıyla tarımsal demokrasiden sanayi toplumu olmaya yönelik harekete neden olmuştur ve bu da daha fazla boş zamanı beraberinde getirmiştir. Boş zaman Romalılar için önemliydi ama onun önemi Yunan boş zaman ahlakında olduğundan farklıydı. Spor müsabakaları fiziksel zindeliği elde etmek ve savaşlara hazırlık için yapıldı. Romalılarda boş zaman estetikten çok faydacıydı. Ama boş zaman, bu anlayış yüzünden bir sorun haline geldi. Hükümdarlar insanları bedava yiyecek ve eğlenceyle memnun etmeye çalışıyorlardı. Köleler sadece çalıştırılmaz bunun yanında önceleri müzik, tiyatro ve spor müsabakalarında eğlence amaçlı sonrasında ise kara ve deniz savaşlarında, at arabası yarışlarında ve şiddet gösterilerinde kullanıldı. Bu şiddet gösterileri sonucu müsabakalar için inşa edilen Collesseum, Roma’daki hayatın merkezi oldu. Tarihçiler, imparatorluğun çöküşünün nedenlerinden biri olarak da boş zamanı kullanmayı becerememelerinden bahsetmektedir (Torkildsen, 2005:11).

Rönesans ve Reform hareketleriyle gelişen bilim hayatının ittifakı suretiyle, yeni keşiflerin ortaya çıkmasıyla fabrikaların kurularak hızlı üretim, otomasyon gibi çalışma içi veya dışı hayatta önemli değişikliklerin meydana geldiği 18’ inci yüzyıl sonlarına doğru oluşan I. Sanayi Devrimi döneminde çalışmaya büyük önem verilmiş, insanların verimli çalışmakla kişisel ve toplumsal kalkınmayı sağlayabilecekleri ve refah elde edebilecekleri düşüncesiyle haftalık 70 saatin üzerinde çalışmaya zaman ayrılmıştır (Karaküçük, 2005:24).

Çalışan insan için bu dönemde boş zaman sadece yorulan insanın fiziksel gücünü tamir etmek ve dinlenmek amacıyla kullanıldı. Zamanın bu işlevleri dışında kalan eğlenmek ve kişiyi özgür kılma fonksiyonları gibi ferdi ve toplumsal değerlerin gelişmesi için kullanılması, savurganlık ve tembellik olarak görülmüştür (Karaküçük, 2005:25):

1870' li yıllarda II. Sanayi devrimi ile birlikte gelişen teknoloji, sanayileşme ve mekanikleşen çalışma ortamı özellikle 1930' lu yıllardan sonra insan yaşamındaki iş ve yaşam şartlarını hafifletmiş ve daha fazla boş zaman kazanımını sağlamıştır. Bu yönü ile boş zaman kavramı günümüzde çağdaş sanayi toplumunun yapısal bir özelliğini oluşturmaktadır (İlban ve Özcan, 2003:200).

18. yüzyılda gerçekleşen sanayi devrimi buhar gücünün ve elektriğin keşfi ve kullanımı ile günümüze nükleer bilim, bilgisayar ve iletişim teknolojileri olarak yansımaktadır. Bir başka deyişle 18. yüzyıl insanı üretim yapabilmek için hayvan, doğa ve kendi gücünü kullanmaktaydı. Günümüzde ise insan yaşamı için zaruri ihtiyaçlardan olan gıda maddeleri, insanların evine pişirilmeye ya da tüketilmeye hazır bir şekilde ulaşmaktadır. Bu da bize, sanayileşme ve teknolojik gelişmelerin insan yaşamında ne büyük kolaylıklar sağladığını ve bu kolaylıkların boş zaman kavramını genişlettiğini göstermektedir. Bunun bir kanıtı da 19. yüzyıl sonlarından günümüze doğru okulda ve işte geçirilen sürelerde kısaltmalar olurken, günlük yaşamda boş zaman sürelerinin uzamasıdır. Bucher' ın 1885, 1950 ve 2000 yıllarındaki Amerika' daki zaman kullanımı üzerine yaptığı araştırma, bize sanayileşme ve teknolojik gelişmelerin zaman kullanımında yarattığı değişikliği göstermektedir (Küçüktopuzlu ve diğ., 2003:33).

2. 2. Rekreasyon

Rekreasyon, aile, eğitim, din, hukuk, ekonomi gibi diğer toplumsal kurumlardan birisi olup, evrensel, zorunlu ve önemlidir. Dinlenme, eğlenme ve zevk alma gibi insan yaşamında önemli olan bu kurumun içeriğini genellikle dinlenme,

eğlenme, oyun, spor v.b. etkinlikler oluşturur (Köktaş, 2004:16). Rekreasyon, geleneksel anlamda bireyin yenilenmesi, yeniden yaratılması sürecidir. Rekreasyon genellikle işten farklı bir eylemi veya sosyal boş zaman aktivitelerini içermektedir (Çolakoğlu ve Yenel, 2003:147). Birey bu süreç içerisinde iş için tekrar yenilenmektedir (Torkildsen, 2005: 46).

Aşağıda yer alan bölümlerde rekreasyon gerek kavramsal olarak gerekse özellikleri açısından incelenecektir.

2.2.1. Rekreasyon Kavramı

Rekreasyon kavramının da zaman ve boş zaman kavramlarının tanımlarında olduğu gibi herkes tarafından kabul edilmiş olan standart bir tanımı yoktur. Rekreasyon, hava değişimi, gezme, görme sağlık, heyecan duyma ya da farklı yaşantılar elde etme gibi pek çok amaçla yapılan ve boş zamanlarda aktif veya pasif olarak katılan tüm aktiviteleri kapsamaktadır (Kathleen ve İbrahim, 202:11). Görüleceği gibi rekreasyon çok geniş bir yelpazeyi oluşturan, rahatlatan ve eğlendiren aktivitelerden oluşmaktadır (Colwell ve diğ., 2002:419). Rekreasyon etkinlikleri çok çeşitli olup aktif, pasif, bireysel, grup halinde, açık alanda, kapalı alanda, genç ve yaşlı herkesimin yapabileceği etkinliklerden oluşmaktadır (Ekici ve Yenel, 2002:124).

Rekreasyon; yenilenme, yeniden yaratılma veya yapılanma anlamına gelen Latince “recreatio” kelimesinden gelmektedir. Türkçe karşılığı yaygın bir şekilde boş zamanları değerlendirme olarak kullanılmaktadır. Bu ise, bireylerin ya da toplumsal kümelerin boş zamanlarında gönüllü olarak yaptıkları dinlendirici ve eğlendirici etkinlikler anlamını taşımaktadır (Karaküçük, 2005:59).

Endüstrileşme ile birlikte artan boş zamanlar ile modern yaşamda rekreasyonun önemi giderek artmıştır. Meyer’e göre rekreasyonun tanımı dinamik bir tanımdır. Bu tanım; oyunları, sporu, müziği, sanatı, açık hava faaliyetlerini içermektedir (Meyer, 1942:357).

Torkildsen' e göre rekreasyon bireylerin boş zamanlarında katıldıkları aktivitelerin tamamıdır ve rekreasyon kelimesi bazen “oyun” kavramı ile eşanlamlı olarak kullanılmaktadır (Torkildsen, 2005:49). Ancak Howe ve Carpenter rekreasyonun genellikle bireylerin boş zamanlarında katıldıkları (aktif veya pasif) aktivitelerin tamamı olduğunu söylerken (Howe ve Carpenter, 1999:3). Cordes ve İbrahim rekreasyonun, bireyin boş zamanlarında gönüllü olarak yer aldığı birey için bir anlam taşıyan eğlenmesini sağlayan aktiviteler olarak tanımlarken, bu aktivitelerin hem açık hem de kapalı alan aktiviteleri olabileceği gibi spor ve egzersiz aktiviteleri veya daha az fiziksel aktivite gerektiren etkinlikler olabileceğini belirtmiştir (Cordes ve İbrahim, 1999:7). Bou-Bovy ve Lawson ise rekreasyon kavramını anlamsal olarak biraz daha değiştirerek boş zaman içinde insanların uğraştıkları veya katıldıkları aktiviteleri içerdiğini ve bu aktivitelerin bireyin evle ilgili işleri veya ikinci bir işi gibi zorunlu olduğu etkinliklerden farklı olmak zorunda olduğunu savunmuştur (Boud-Bovy ve Lawson, 2002:1).

Rekreatif faaliyetler, tamamıyla boş zamanda yapılması, katılımın gönüllü olması, kişilerin kendi arzusuyla mutlu olacağı faaliyetlere katılması, kişisel ve toplumsal yönden fayda sağlaması, toplumsal değerlere aykırı olmaması gibi özellikler taşır (Soyer ve Can, 2003:106). Boş zaman pozitif kullanımının artmasının kendini gerçekleştiren ve ruhen sağlıklı gençlerin gelişmesine katkıda bulunduğu yaygın olarak ifade edilmektedir (Balcı, 2003:162). Ancak, bazen rekreatif aktiviteler a-tipik boş zaman aktiviteleri olarak da sınıflandırılabilen alkol, ilaç ve uyuşturucu kullanımı veya kumar gibi aktiviteler de olabilir. Bu nedenle boş zamanlarda yapılacak tüm aktivitelerin iyi seçilmesi veya bireylerin aktivite seçimi konusunda eğitilmesi gereklidir (Karaküçük ve Gürbüz, 2007:31).

Rekreasyonun kapsamlı bir tanımı Karaküçük tarafından yapılmıştır. Bu tanıma göre rekreasyon, insanın yoğun çalışma yükü, rutin hayat tarzı veya olumsuz çevresel etkilerden dolayı tehlikeye giren veya olumsuz etkilenen bedeni ve ruhi sağlığını tekrar elde etmek, korumak veya devam ettirmek aynı zamanda zevk ve haz almak amacıyla, kişisel doyum sağlayacak, tamamen çalışma ve zorunlu ihtiyaçlar

için ayrılan zaman dışında kalan bağımsız ve bağlantısız boş zaman içinde, isteğe bağlı ve gönüllü olarak ferdi veya grup içinde seçerek yapılan etkinlikler olarak tanımlanmıştır (Karaküçük, 2005:61).

Yapılan tanımlardan da anlaşılacağı gibi rekreasyon, bireyin özgürce seçtiği ve gönüllülük esasına dayanan, boş zamanlarda gerçekleştirilen aktif veya pasif olarak yapılabilen, etkinlik sonucu bireye rahatlama, gevşeme, tatmin gibi duygular kazandıran aktiviteler olarak ifade edilebilir.

Bir aktivite, bir kültürde rekreasyon faaliyeti olabilirken bir diğerinde iş olabilmektedir. Bir aktivite birey için rekreasyonel faaliyet olabilirken diğer bir kişi için ağır ve sıkıcı olabilmektedir. İçinde bulunulan ortam ve şartlar, aktivitenin bir rekreasyon biçimi olup olmadığı konusunda etkin faktörlerdir. Zevk için araba kullanmak bir rekreasyon şekli olabilirken, işe gidip gelirken araba kullanmak bir ulaşım şeklidir ve zorunluluk mahiyetindedir. Bir barmenin müşterilere içki servisi yapması kendi işidir. Bunun için işletmeden para almaktadır. Eğlenmek için arkadaşları ile gittiği bir barda arkadaşlarına değişik içkiler yaparak servis etmesi ise rekreatif faaliyettir (Hacıoğlu ve diğ., 2003:30).

2.2.2. Rekreasyonun Özellikleri

Rekreasyon kavramının tanımlanmasına ilişkin bölümümüzde de belirttiğimiz gibi rekreasyon tanımı sembolik bir anlamdan öte, öznel bir karakteristik taşır yani herkes için farklı bir anlam ifade edebilir (Madrigal, 2006:267). Fakat rekreasyonun bu alanda çalışan pek çok kişi tarafından belirtilmiş olan temel özellikleri vardır. Bu temel özellikler Tezcan' a göre (Tezcan, 1994:26).;

- 1- Birey bu gibi etkinliklere kendi istediği için katılır. Bunu kendisi seçer. Başkasının zorlaması söz konusu değildir. Gönüllülük esastır.
- 2- Bu etkinliklere katılmak, bireye ani ve doğrudan bir doyum sağlar.

- 3- Esnektir. Sayısız durumda bulunabilir. Bireysel, grupsal, örgütlü, örgütsüz v.b. gibi.
- 4- Evrensel olarak uygulanır ve aranır. Beşeri mekanizmanın fizyolojik ve psikolojik ifadesidir.
- 5- Kişiyeye göre bir değeri vardır ve kendisi için bir amaçtır. Ciddi ve amaçlıdır.
- 6- Etkinlik fiziksel, zihinsel toplumsal ya da duygusal olabilir.
- 7- Rekreatif etkinlikler bir tek biçimde değildir. İnsanların boş zamanlarında hoşlanarak yaptıkları etkinlikler sonsuzdur. Seçilen etkinlikler geniş ve çeşitlilik gösterir.
- 8- Boş zaman etkinliklerini dürtüler saptar. İnsanların seçtikleri etkinlikler dürtülerine bağlıdır. Kişisel doyuma ulaşmak iç dürtüler tarafından teşvik edilir.
- 9- Boş zamanları değerlendirme ikincil ürünlere sahiptir. Yani herhangi bir etkinliğe katılana, entelektüel, fiziksel, toplumsal gelişme, sağlıklılık, iyi vatandaşlık v.s. gibi kişisel özellikler kazandırır.
- 10- Tamamen özgür zaman içinde başvuru olan bir etkinliktir.

Bugün boş zamanların değerlendirilmesi kavramı daha çok toplumsal bakımdan kabullenilir ve kişiyeye yararlı etkinliklerdir. Gerald Fitzgerald, boş zaman etkinliklerinin boş zaman değerlendirilmesi olması için, ahlaksal olması, zihinsel ve fiziksel olarak inşa edilmiş, başkalarının haklarına saygılı, gönüllü olarak seçilmiş, zevk ve başarı duygusunu sağlaması gerektiği üzerinde durmaktadır. Fakat bugün herkes boş zamanlarını akıllı bir biçimde kullanamamaktadır. Örneğin kumar

oynamakta, içki içmekte ve amaçsız biçimlerde geçirmektedir. Oysaki amaç, boş zamanların akıllı olarak değerlendirilmesidir.

Karaküçük ise rekreasyonun temel özelliklerini kapsamlı olarak şu şekilde belirtmiştir (Karaküçük, 2005:69);

- 1- Rekreasyon faaliyetlerinin seçimi gönüllü olmalıdır.
- 2- Rekreasyonel etkinlikler özgürlük hissi verir.
- 3- Faaliyetlere devam ve iştirak etme zorunluluğu bulunmamalıdır.
- 4- Rekreasyon, boş zamanda yapılır.
- 5- Rekreasyonel faaliyetler her yaştaki ve cinsteki insanların faaliyetlere katılımlarına imkan verir.
- 6- Rekreasyon faaliyetlerinde “insiyatif” kişinin kendisine bırakılmalıdır.
- 7- Rekreasyonel faaliyetler, her türlü açık veya kapalı alanlar ile her mevsim ve iklim şartlarında uygulanabilmektedir.
- 8- Rekreasyon bir faaliyeti gerektirir.
- 9- Rekreasyon çok çeşitli faaliyetler içerir.
- 10- Rekreasyon haz ve neşe sağlayan bir faaliyettir.
- 11- Rekreasyon evrensel olarak uygulanmaktadır.
- 12- Rekreasyon, kişinin kendisini ifade edebilme ve yaratıcı olabilmesine imkan sağlayıcı faaliyetler içermelidir.
- 13- Rekreasyonun her kişiye göre bir amacı vardır.
- 14- Rekreasyonel faaliyetlerin katılımcıya kişisel ve toplumsal özellikler kazandırması beklenir.
- 15- Rekreasyon, toplumun geleneklerine, törelerine, ahlaki ve manevi değerlerine uygun olmalı, sosyal değerlere ters düşmemelidir.
- 16- Rekreasyon, bir faaliyet yapılırken, ikinci veya daha fazla faaliyetlere de ilgi duyma veya gerçekleştirme imkanı verir.
- 17- Rekreasyon etkinlikleri, rekreasyonistler tarafından üstlenilir. Yani, bu etkinlikler ve uğraşlar başkası tarafından, bir başkası için yerine getirilemez.

18-Rekreasyon eylemi, planlı veya plansız, beceri sahibi kişilerle veya beceri sahibi olmayan kişilerle ya da organize olmamış mekanlarda yapılabilmektedir.

19-Rekreasyon, rekreatif etkinliklere katılma sonucu ortaya çıkan bir deneyimdir. Katılma isteği önceden belirlenmiştir.

Özetleyecek olursak rekreasyonel etkinlikler boş zamanlarda yapılan, özgürlük ve seçimi ifade eden etkinliklerdir. Birey bu etkinlikleri kendini gerçekleştirme, rahatlama ve zevk alma gibi kişisel ihtiyaçlarını karşılamak için kullanır (Torkildsen, 2005:50). Birey bu etkinlikleri araçlı veya araçsız, tek başına veya grupta, açık veya kapalı alanlarda gerçekleştirebilir.

2.2.3. Rekreasyonun Sınıflandırılması

Rekreasyon çeşitlerinin sınıflandırılmasında bir çok kriter rol oynamaktadır. Bu durumun nedeni rekreasyonun çok yönlü olmasıdır. Bu nedenle kesin bir sınıflandırma yapmak zordur (Özbey ve Çelebi, 2003:231). Örneğin, Karaküçük rekreasyonu öncelikle 1. amaçlarına göre, 2. çeşitli kriterlere göre ve 3. özel işlevleri dikkate alınarak belirli eylem ve durgunluk hallerine göre üç bölüme ayırarak sınıflandırmıştır (Karaküçük, 2005:77).

1. Amaçlarına Göre Rekreasyonun Sınıflandırılması:

- a- Dinlenme amacıyla yapılan rekreasyon etkinlikleri: Boş zamanın tamamen dinlenmek yani beden ve ruh sağlığının devam ettirilmesi veya korunması için yapılan etkinliklerle değerlendirilmesidir.
- b- Kültürel amaçlı yapılan rekreasyon etkinlikleri: Boş zamanın, eski sanat ve tarihi eserlerin, müzelerin gezilmesi ve diğer kültürel faaliyetlerle değerlendirilmesidir.

- c- Toplumsal amaçlı yapılan rekreasyon etkinlikleri: Toplumsal ilişkiler kurmak ve geliştirmek amacına yönelik boş zaman değerlendirme etkinlikleridir.
- d- Sportif amaçlı yapılan rekreasyon etkinlikleri: Aktif spor yaparak veya pasif şekliyle seyirci, taraftar, yönetici veya başka bir şekilde boş zamanın sportif etkinliklerle değerlendirilmesidir.
- e- Turizm amaçlı yapılan rekreasyon etkinlikleri: Öncelikle tatil dönemlerinde bulunduğu mekandan başka mekanlara gezmek amacıyla gitmek suretiyle boş zamanın değerlendirilmesidir.
- f- Sanatsal amaçlı yapılan rekreasyon etkinlikleri: Sanatın birçok dalından biri veya birkaçı ile uğraşarak boş zamanın değerlendirilmesidir.

2. Çeşitli Kriterlere Göre Rekreasyonun Sınıflandırılması:

- a- Yaş faktörüne göre: Çeşitli yaş gruplarının kendi özelliklerine göre tercih ettikleri etkinlikler.
- b- Faaliyete katılanların sayısına göre: Ferdi, grupla, kitlesel veya aile olarak katılınan rekreatif etkinlikler.
- c- Zamana göre: Yazın, kışın veya başka bir mevsim de yapılabilen rekreatif etkinliklerdir. Ayrıca, günlük ve hafta sonları ile emeklilik dönemlerini kapsayan uzun boş zamanlarda gerçekleştirilen etkinlikler.
- d- Kullanılan mekana göre: Açık veya kapalı alanlarda yapılan etkinlikleri kapsamaktadır.
- e- Sosyolojik muhtevaya göre: Lüks, geleneksel ya da belirli halk kesimlerinin desteklenmesiyle katılımın sağlandığı rekreasyon etkinlikleri.

3. Özel İşlevleri Dikkate Alınarak Belirli Eylem ve Durgunluk Hallerine Göre Rekreasyonun Sınıflandırılması:

- a- Ticari rekreasyon: Para ile katılan faaliyetler,
- b- Sosyal rekreasyon: Çeşitli şekillerde insanların bir araya gelip yemek yemeleri gibi beraber yaptıkları etkinlikler,
- c- Uluslararası rekreasyon: Gelişen boş zaman anlayışıyla beraber, şehiriçi rekreasyondan sonra kırsal ve sonrasında da eylemler, uluslararası seyahatler ve etkinlikler olarak kendisini göstermeye başlamıştır.
- d- Estetik rekreasyon: Sanat olaylarını izleme, ünlü müzik yapıtlarını dinleme gibi eylemlerden oluşmaktadır.
- e- Fiziksel rekreasyon: Açık veya kapalı alanlarda yapılan tüm spor çeşitlerini kapsamaktadır.
- f- Orman rekreasyonu: Piknik, avcılık veya trekking gibi arazi ve su kullanımını içeren etkinliklerdir.

Hazar ise rekreasyonu katılımcıların özellikleri, mekan, fonksiyon gibi kriterleri dikkate alarak altı ana grupta toplamıştır (Hazar, 2003:22). Bu gruplar;

- 1- Etkinliklere katılma şekline göre rekreasyon;
 - Etken (aktif) rekreasyon,
 - Edilgen (pasif) rekreasyon.
- 2- Mekansal açıdan rekreasyon;
 - Açık alan rekreasyonu,
 - Kapalı alan rekreasyonu.
- 3- Katılımcıların milliyetlerine göre rekreasyon,
 - Ulusal rekreasyon,
 - Uluslararası rekreasyon.
- 4- Katılımcıların yaşlarına göre rekreasyon,
 - Çocuk rekreasyonu,
 - Gençlik rekreasyonu,

- Yetişkin rekreasyonu,
- Üçüncü kuşak rekreasyonu.

5- Katılımcıların sayısına göre rekreasyon,

- Bireysel rekreasyon,
- Grup rekreasyonu.

6- Fonksiyonel açıdan rekreasyon,

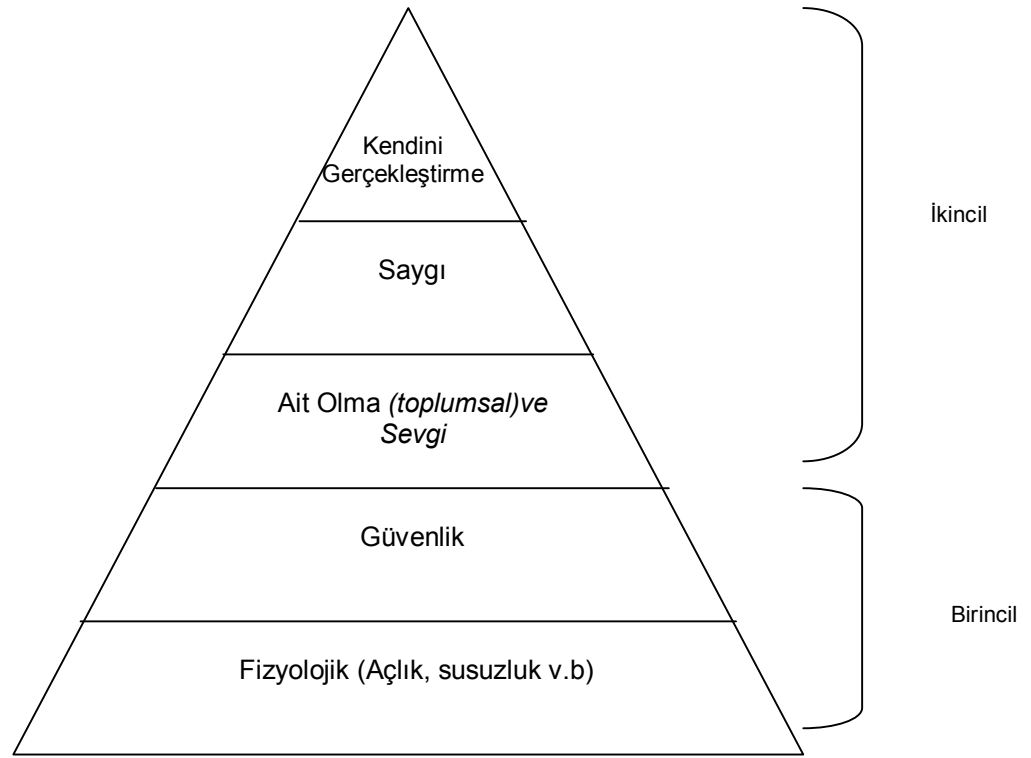
- Ticari rekreasyon,
- Estetik rekreasyon,
- Sosyal rekreasyon,
- Teraputik rekreasyon,
- Fiziksel rekreasyon,
- Sanatsal rekreasyon,
- Kültürel rekreasyon,
- Turistik rekreasyon.

2.2.4. Rekreasyon İhtiyacı

Rekreasyonel ihtiyaçlar, insan davranışlarına temel olabilecek tek bir nedene veya faktöre bağlı kalmaksızın birçok nedenden dolayı analiz gerektirmektedir. Rekreasyona duyulan ihtiyaç, rekreasyon faaliyetlerinin kişisel ve toplumsal olarak sağladığı faydalardan ileri gelmektedir. Alexandris yaptığı çalışmada, rekreasyon faaliyetlerinin bir çok ülkede büyük reklam kampanyaları ile çok ilerleme kaydettiğini ve fiziksel, psikolojik ve sosyal yararların rekreasyona duyulan ihtiyacın potansiyelini arttırdığını belirtmiştir (Güngörmüş, 2007:42).

İhtiyaçlar, her insan için aynı olmasına karşın, çeşitlilik ve şiddet bakımından farklılıklar taşımaktadır. Bazı insanlarda öncelikle iyi beslenme söz konusuysen, bazılarında eğlenme ön plana çıkabilir. Eğlenirken ise, kimileri ihtiyacını tiyatroya, maça giderek tatmin ederken, kimileri de daha farklı şeyler bulurlar veya bizzat tiyatroda veya maçta aktif olarak görev alırlar (Karaküçük, 2005:88).

Birey bir ihtiyacını giderme arzusu ile motive olur ve amaçlı davranışlarda bulunur, bu süreç kişinin tatmin olma anına kadar sürer.

Şekil 2.1 Maslow' un İhtiyaçlar Hiyerarşisi (Bull ve diğ., 2003:56)

Maslow insanlar da beş temel gereksinim olduğunu saptamıştır. Maslow' un ihtiyaçlar hiyerarşisi modeline göre üst sıralarda yer alan ikincil gereksinimlerin doyurulabilmesi için altta yer alan birincil gereksinimlerin doyum bulmuş olması gerekir. Model' de yer alan basamakları en alt kademeden en üst kademeye göre şu şekilde sınıflandırarak açıklayabiliriz;

1- Fizyolojik Gereksinimler: Açlık, susuzluk, cinsellik, dinlenme, uyku, annelik gibi gereksinimlerden oluşur. Bu gereksinimler giderilmedikleri ölçüde örgenliği bütünüyle olumsuz etkilerler. Bu gereksinimler giderildiği zaman ise, bundan sonraki gereksinimler ortaya çıkmaya başlar.

2- Güvenlik Gereksinimleri: İnsanın kendisini güvenlik içinde hissetmesi için gereken gereksinimlerdir ve daha çok çocuklarda görülür. Yetişkinler için de emeklilik, sigorta gibi gereksinimler örnek olarak gösterilebilir. Bu gereksinimler bir ölçüde karşılandığında daha sonraki gereksinimler belirginleşmeye başlar.

3- Ait Olma (Toplumsal) Gereksinimler: Bunlara genellikle toplumsal gereksinimler denilmektedir. İnsanlar başka insanlarla bir arada olmak, sevgi ilişkisinde bulunmak ve toplumsal kümelerde yer almak isterler.

4- Saygınlık Gereksinimleri: İki alt bölüme ayrılır;

- a- İnsanın kendisine duyduğu saygı,
- b- Başkalarının saygısı.

Her iki saygınlık da hak edilmiş olmalıdır. Bunların karşılanması insana kendisine güven, kendisini değerli ve yeterli görme duygularını verir.

5- Kendini Gerçekleştirme Gereksinimleri: Bu gereksinimler insanda gizil olarak varolan yetenekleri kullanma eğilimi olarak da tanımlanır (Köktaş, 2004:82).

Kişinin kendini gerçekleştirmesinde ve olumlu bir benlik gerçekleştirmesinde katıldığı rekreasyon etkinliklerinin türü, katılma biçimi ve ayırdığı zaman önemli bir etkidir. Gencin kişilik gelişimini etkileyen değişkenler açısından arkadaşlık ilişkileri, çalışan ve öğrenim görülen çevrenin nitelik ve nicelik bakımından özellikleri ile rekreasyon başta gelir (Köktaş, 2004:79).

2.2.4.1. Rekreasyona Duyulan İhtiyacın Nedenleri

Rekreatif etkinliklere katılım amaçlarının kişiden kişiye değiştiği kabul edilse de, bu amaçların belirlenmesine yönelik yapılan çalışmalar benzer sonuçları içermektedir.

Rekreasyona duyulan ihtiyaç, rekreasyon faaliyetlerinin kişisel ve toplumsal olarak sağladığı faydalardan ileri gelmektedir. Kişisel yönden; fiziki sağlık gelişiminin yaratılması, ruh sağlığı kazandırılması insanı sosyalleştirmesi, yaratıcılık, kişisel beceri ve yeteneğini geliştirmesi, çalışma başarısı ve iş verimine etkisi, ekonomik hareketlilik, insanı mutlu etmesi, toplumsal yönden ise; toplumsal dayanışma ve bütünleşmeyi sağlaması ve demokratik toplum yaratılması, rekreasyona duyulan ihtiyacın nedenlerinden bazılarını oluşturmaktadır (Karaküçük, 2005:94).

Tezcan'a göre rekreasyona duyulan ihtiyacın nedenleri,

- 1- Yaratma zevki,
- 2- Arkadaşlık, dostluk kurma gibi toplumsal durumlar,
- 3- Macera, yeni deneyimler edinme isteği,
- 4- Başarı duygusu,
- 5- Fiziksel sağlamlık (sağlık),
- 6- Zihinsel güçleri kullanma,
- 7- Duygusal deneyim,
- 8- Güzellikten hoşlanma,
- 9- Hizmet duygusu,
- 10-Dinlenme olara belirtmiştir.

Rekreasyonel ihtiyaçları belirlemedeki temel unsurları tanımlayan ve ihtiyaçları ortaya koyan bir diğer araştırmacı da Tillman'dır. Tillman'a göre rekreasyona duyulan ihtiyacın nedenleri şu şekildedir;

- Macera, rahatlama, fantezi gibi yeni tecrübeler,
- Farkında olma ve kimlik geliştirme,
- Güvenlik,
- Çevredekilere hakimiyet kurma isteği,
- Sosyal etkileşim ve sorumluluk (diğerleri ile birlikte olma),
- Zihinsel aktivite (anlamak ve farkında olmak),
- Yaratıcılık,
- Diğerlerine hizmet etmek (ihtiyaç duyulma ihtiyacı),
- Fiziksel aktivite ve zindelik (Torkildsen, 2005:100).

2.3.Çevre Kavramı

Günümüzde bilim ve teknolojinin hızlı gelişimi, bireylerin yaşam standartlarını arttırırken yine bireylerin yaşadığı çevrede pek çok şeyin yok olmasına veya değişim geçirmesine neden olmaktadır (Yılmaz ve diğ., 2002:156). Özellikle 20 yüzyılda karşılaşılan hızlı teknolojik gelişmelerin doğa üzerindeki baskısı tehlikeli boyutlara ulaşmış, 20. yüzyılın sonuna doğru toplumlar, çevreleriyle olan ilişkilerinden kaynaklanan bir küme sorun ile karşı karşıya bulunduklarının ayırımına varmaya başlamışlardır. İnsanoğlu kendini evrenin sahibi sanarken, günün birinde doğaya boyun eğmesinin, doğa ile uzlaşmanın kaçınılmaz olduğunu öğrenmek zorunda kalmıştır (Keleş ve Hamamcı, 2005:24).

İşin özüne bakılırsa insanoğlu ile doğa arasında gizli bir anlaşma var gibidir. Bu anlaşmaya göre insan doğayı gözetmek, doğa da insana hayat vermek veya yaşama şansı tanımakla yükümlüdür. Bu insan ile doğa arasında gizli bir anlaşmadır. Taraflardan birinin anlaşmayı bozması hem kendinin hem de diğerinin zarar görmesi anlamına gelecektir. İnsanoğlu süreç içerisinde bu anlaşmaya zaman zaman riayet etmemiş, türlerin yok olmasına, çevresel değerlerin tüketilmesine neden olmuş, karşılığını ise sağlıklı yaşam alanı olarak bulmuştur (Keleş ve diğ., 2005:1).

Çevreyi, insan etkisinden ayrı olarak düşünmek mümkün değildir. Çünkü çevre, yalnızca derimizin dışındaki dünya değil, etkilediğimiz, etkilendiğimiz, biçimlediğimiz ve aynı zamanda kendimizi gerçekleştirdiğimiz, yani biz olduğumuz yerdir (Uşak, 2006:4). Yaşanılan çevreden bu denli yararlanmak kadar onu korumak, doğal dengesini bozacak davranışlardan kaçınmak da çok önemlidir (Uzun ve Sağlam, 2005:194). Aksi taktirde yerel ve uluslararası ilgili otoriteler çevre sorunlarına gereken ilgiyi gösterip; kısa ve uzun vadeli planlar hazırlamaz, insanlara benimsetmezler, insanlar alışkanlıklarına devam ederlerse, orman katliamına devam ederlerse ve tahrip edilen ormanların yerine yenilerini yetiştirmezlerse hem de çok daha fazlasıyla yetiştirmezlerse, teknolojik gelişmelerde çevreyi ön planda tutmazlarsa dünyamız çok yakın bir gelecekte çok büyük felaketlerle yüz yüze gelecektir (Gündüz, 2004:5).

2.3.1. Çevre Tanımları

Günümüzde insan topluluklarının çevreleriyle olan ilişkisi değişik anlam ve biçimlerde ele alınmaktadır. Buna koşut olarak da çevre sözcüğü farklı algılanmalara yol açmaktadır. Ayrıca çevre, günümüz toplumlarının yaşam biçimlerini etkileyen güncel konuların başında yer almaktadır. Bu niteliğiyle de öznel değerlendirmelere konu olması kaçınılmazdır. Çevre kimileri için bir tutku, kimileri için bir umut kimileri için ise bir anlayışsızlık göstergesidir (Keleş ve Hamamcı, 2005:29).

Aslında çevre kavramı bireysel ya da ulusal değildir. Evrensel bir nitelik taşımaktadır. Şüphesiz bu farklı yaklaşım, çevre kapsamının çok geniş olmasındandır. Çünkü esas olarak çevre; canlıları ya da canlı topluluklarını yaşamları boyunca etkileyen canlı ve cansız (madde ve enerji) dış koşulların ve faktörlerin bütünüdür (Yıldız ve diğ., 2005:14). Diğer bazı tanımlara göre ise;

Çevre: Canlı varlıkların, hayati bağlarla bağlı oldukları, etkiledikleri ve etkilendikleri mekan birimlerine, o canlının veya canlılar topluluğunun yaşam ortamı veya çevre denir (Görmez, 2003:15).

Çevre: Canlıların yaşadığı yerdir ve onun ayrılmaz bir parçasını oluşturur. Bu geniş tarifi içerisinde çevre; jeoloji, hidroloji, mineroloji (mineraller, petrol v.b.), gibi kaynakların yanında tabii olan veya olmayan bitki örtüsünü ve insanların doğrudan etkisinde bulunan yüzeysel toprağı da içerisine alır (Akman ve diğ., 2000:6).

Çevre: Canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde bulundukları biyolojik, fiziksel, sosyal ve ekonomik ortamdır (2872 Sayılı Çevre Kanunu, Resmi Gazete, 11.08.1983, Sayı:18132).

En geniş anlamıyla ise çevre, canlıların yaşayıp gelişmesini sağlayan ve onları sürekli olarak etkileri altında bulunduran fiziksel, kimyasal ve biyolojik faktörlerin bütünlüğüdür (Altın, 2006:331).

2.3.2. Çevre Türleri

Çevre kavramının çok geniş anlamlar içermesi, sınırlarının bazen belirsiz görünmesi, çevreyi tanımlamada, basitleştirmelere yol açmıştır. Vurgulanacak özelliğine dayanılarak yapılacak böyle bir basitleştirmede, niteliğine göre çevre fiziksel ve toplumsal olarak ikiye ayrılabilir. Bu ayrıma göre;

Fiziksel Çevre: İnsanın içinde yaşadığı, varlığını, özelliğini ve niteliğini fiziksel olarak algıladığı ortama fiziksel çevre denilmektedir. Yaşanılan mekan kentsel ya da kırsal yerleşme olabilir. Söz konusu yerleşmeler dağ, ova, çöl, deniz kıyısı, orman içi gibi farklı doğal özellikler gösterebilir, fiziksel açıdan birbirinden ayrılabilir. Bu doğal özellikler, farklı yerleşme ve yapılaşma biçimlerini de ortaya çıkarabilir (Keleş ve Hamamcı, 2005:8). Doğal özellikler içerisindeki bu farklı yerleşme ve yapılaşma biçimleri de çevreyi kendi içerisinde doğal ve yapay çevre olarak ikiye ayırmaktadır;

- a) Doğal Çevre: Doğal etkenlere ve süreçlere bağlı olarak oluşan, henüz canlıların tam olarak değiştiremediği tüm doğal varlıklar (Doğal yaşam destek sistemleri; dağlar, ovalar, denizleri göller, enerji v.b.)'dır. (Yıldız

vd. ,2005:14). Diğ er bir deyiş le, insan eli değ meden ve değ iş ikliğ e uğ ramadan mevcut olan ç evre, doğ al ç evreyi oluş turmaktadır (Keleş ve diğ ., 2005:4).

Canlılığ ın ortaya ç ıkış ında etken olan doğ al ç evrenin, biyolojik evrime olan etkisi ve katkısı bugüne gelmemizi sağ lamış tır. Bugüne varmakla yetinmeyip geleceğ imizi de garanti altına almak doğ rudan elimizdedir. Artan nüfus, sorumsuzca kullanılan doğ al kaynakları tükettiğ inde, doğ a tarihinden alınacak dersler akla gelmektedir. Tükenen türler hep doğ al ç evrelerin değ iş imi sonucunda ortadan kalkmış lar ve yerlerini terk etmiş lerdir. Doğ al dengeyi korumak yerine, insan eliyle sarsmak ancak bilinçsiz davranış larla açıklanabilir (Alpagut, 1997:118).

- b) Yapay Ç evre: İnsanın baş langıc ından günümüze dek uzanan toplumsal ve ekonomik evrim sürecinde büyük ölç üde doğ al ç evreden yararlanılarak, insan eliyle oluş turulan tüm değ er ve varlıkları kapsamaktadır. Ekonomik, toplumsal ve teknolojik geliş me ile insan ve doğ a arasında ç evre sorunlarının ortaya ç ıkmasına temel etmen olmuş tur. Burada insanların doğ aya yanlış müdahalesi sorunların artmasını doğ urmaktadır (Oktay, 2005:13). Ayrıca tarihi ç evre de yapay ç evrenin bir parç ası olmakla beraber , niteliğ i gereğ i özel bir yere sahiptir ve kültürel mirasın gelecek kuş aklara aktarılmasında da temel ö ğ e konumundadır (Keleş ve Hamamcı, 2005:35).

Toplumsal Ç evre: Bir fiziksel ç evre içinde bulunan insanların ekonomik, toplumsal ve siyasal sistemleri gereğ i yarattıkları ilişk ilerın tümü toplumsal ç evreyi oluş turmaktadır. En basit komş uluk ilişk ilerinden başlay arak alış veriş e, eğ itime, ç alış ma koş ullarına, yöneten-yönetilen ilişk ilerine kadar uzanan ve toplumsal yaşam koş ullarını belirleyen bu resmi ve resmi olmayan ilişk iler, davranış lar toplumsal ç evrenin ifadesidir.

Fiziksel ç evre ile toplumsal ç evre birbirlerini tamamlayan iki kavramdır. Her fiziksel ç evrenin içinde bir toplumsal ç evre yer almakta ve fiziksel ç evresinden

etkilenmeyen bir toplumsal çevre söz konusu olmamaktadır. Aynı biçimde, toplumsal yapıdan bağımsız, ondan etkilenmeyen bir fiziksel çevre de düşünülemez.

Çevre, mekan boyutunda ele alındığında, coğrafi sınırlar ön plana çıkar ve yerelden küresele dek uzanan değişik mekan boyutları söz konusu olur.

Mekan, yerleşme yerinin özelliklerine göre, kırsal ve kentsel olarak ayrılabilirdiği gibi, değişik ölçeklerde örneğin yerel, bölgesel, ulusal, uluslar arası ve küresel olarak da sınıflandırılabilir.

2.3.3. Ekoloji ve Ekosistem Kavramı

Ekoloji, bir anlamda çok yeni bir dal sayılırken diğer bir yönden de epey eskidir. Yakın zamana kadar biyolojinin içinde önemsiz bir araştırma dalı gibi görünmüşse de, bitki ve hayvanların çevreleriyle olan ilişkilerini araştıran bir bilim dalı olarak da ifade edebiliriz (Bozyiğit ve Karaaslan, 1998:10). Ekoloji, doğa ve insanlığın doğal dünya ile ilişkisi hakkında “çevre” ye göre daha geniş bir kavrayış getiren ve biyosferin dengesini ve bütünlüğünü amaç olarak gören bir bilimdir (Görmez, 2003:12). Diğer bir ifade ile, disiplinler arası bir bilim dalıdır.

Ekosistem ise insan ve diğer canlıların birarada, doğa ile uyum ve denge içinde varlık ve gelişimlerini sürdürebilmeleri için varolan şartların tamamı olarak tanımlanabilir (Özdemir, 1988:13).

Ekosistem, tüm canlıların çevreleriyle dengeli bir biçimde yaşaması anlamına gelebilir. Bu dengenin bozulması ekolojik dengeye dışarıdan müdahalelerin olması ile olur, bu ise geniş anlamda çevre sorunları dediğimiz sorunların ortaya çıkmasına yol açar (Görmez, 2003:13).

Ekoloji sözcüğü, canlıların birbirleri ve çevreleri ile olan ilişkilerini inceleyen bilim dalını ifade etmek için ilk defa Alman Zoolog E. Haeckel (1834 – 1919) tarafından kullanılmıştır. Bu sözcük, eski Yunanca da yaşam ortamı anlamına gelen

iki sözcükten türemiştir (Oikos=ev, yaşanılacak yer ve logos=bilim) (Yıldız vd.,2005:17).

Aristo, “Kainat bir bütündür, kainatı oluşturan unsurlar sonu olmayan bir madde dolaşımı ile birbirine dönüşürler; canlı varlıklar yaşadıkları ortama uymuşlardır, birbirleri ile ve çevreleri ile etkileşim halinde bulunurlar, aynı zamanda aralarında yaşam için bir mücadele vardır. “ demiştir. Görüleceği gibi, bu fikirler bugünkü çağdaş ekolojinin esasını oluşturmaktadır.

Orta çağda Hristiyanlığın katı baskısı nedeniyle, birçok alanda olduğu gibi, ekolojik görüşte de genellikle İslam bilim adamları tarafından temsil edilmiştir. “Doğanın bir bütün olduğunu” savunan El – Cahiz (IX. Yüzyıl), “Havanın etkileri ve tıbbi ekoloji” üzerinde duran İbn-i Sina (980 – 1037) bu düşünürlerden sadece ikisidir.

Ekoloji özellikle 1960’ lı yıllardan sonra büyük önem kazanmış, o günlerden günümüze kadar da hızlı bir gelişme göstermiştir (Yıldız ve diğ., 2005:18-19).

Ekoloji günümüz koşullarında ise çevre sorunlarının önem kazanması ve ekolojinin daha iyi anlaşılabilmesi için insan – doğa ilişkileri ile de sıkı bir bağlantı içine girmiş ve doğa bilimleri içinde kendinden söz ettirmiştir. Geniş anlamda ekolojinin tüm doğa bilimleri ile olan sınırını ayırmak güçtür (Bozyiğit ve Karaaslan, 1998:11).

Bütün bilim dallarında olduğu gibi, evrensel bir bilim olan ekolojinin de bazı kuralları ve ilkeleri vardır. Bu ilke ve kurallar;

- 1- Doğanın Bütünlüğü İlkesi: Bitkisiyle, hayvanıyla, dağıyla, taşıyla ve insanıyla doğa bir bütündür. Ekologların “besin zinciri” olarak adlandırdıkları olay yani canlılar arasındaki beslenme ilişkilerinin bir zincirin halkaları şeklinde gösterilmesi, doğadaki canlıların birbirbirlerine olan bağımlılığını vurgular. İnsan bilerek ya da bilmeyerek bu canlı

zincirinin bir halkasını bozduğu zaman, bu dengeyi bozmuş, zincirin öteki halkalarını da etkilemiş olmaktadır.

- 2- Doğanın Sınırlılığı İlkesi: Bengladeş ve Etiyopya’ daki nüfus fazlasının, 1-2 yılda bir baş gösteren kıtlıklarla kırılması, ekoloji açısından bu ülkelerde nüfusun doğanın sınırlarını zorladığını göstermektedir. Doğanın sınırlılığı ilkesi yalnızca nüfus sorunlarıyla değil, sanayileşme ve kirlenme sorunlarında da karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, İzmir Körfezi ile İzmit Körfezi’ nin belirli taşıma güçleri vardır. Sanayi kirlenmesinde bu sınır aşıldı mı, kendi kendini temizleyemez duruma gelmektedir.
- 3- Doğanın Özdenetimi İlkesi: Ekoloji konusuna sistembilim (Sibernetik) açısından yaklaşan uzmanlar, doğayı ekolojik bir sistem (ekosistem) olarak görürler. Buna göre birinci ilke, doğanın bütünlüğünden söz ederken üçüncü ilke bütünlüğü tanımını yapmakta ve ekosistemin belli bir alanda yaşayan ve birbirleriyle etkileşim içinde olan her türlü canlı ve bunların cansız çevrelerinin oluşturduğu bir bütün olduğunu belirtmektedir. Örneğin, bir ülkenin nüfusu devamlı artıyorsa, temelde iki seçenek mevcuttur; ya doğanın sınırları zorlanmadan önce günümüzde Çin’ de yapıldığı gibi nüfus planlaması ve diğer önlemlerle artışın önü alınacak ya da nüfus sınırı aşp halk fakir ve aç kalınca nüfus kendiliğinden düşecektir.
- 4- Doğanın Çeşitliliği İlkesi: Doğanın bütünsellik, özdenetim gibi temel özelliklerinden biri de, canlılar arasında görülen çeşitliliktir. Bir tahmine göre, doğada on ile otuz milyona kadar tür ve bu türlerin çeşitleri vardır. Bu çeşitlerin taşıdığı hastalığa dayanıklılık gibi türlü genetik özellikler, gelecek yılların tarımcılığı için bir çeşit sigorta görevi yapmaktadır. Genelde ekoloji, bitki olsun, kuş olsun doğadaki canlıların çeşitliliğini kendi çıkarlarımız için korumamız gerektiğini öğretir.
- 5- Doğada Hiçbir Şeyin Yok Olmaması İlkesi: Bu ilkenin temeli, fizik ve kimya derslerinde öğrendiğimiz birinci termodinamik kanunu’ dur. Ortamda varolan enerji, bir şekilden ötekine dönüşebilir, ama yok edilemez. Enerji ve maddenin sakımı olarak da bilinen bu ilkeye göre, enerji ve madde hiçbir yolla yok olmaz. Seyreltip dağılması için termik

santrallerin bacasından atmosfere bırakılan kükürtdioksit, Çukurova' da kullanıldıktan sonra Sethan Nehri'ne karışıp Akdeniz'e ulaşan tarım ilacı, ortamdan kaybolmuş değildir. Er geç ekosistemin bir yerinde ortaya çıkacak ya Bodrum'un çam ormanlarını öldürecek ya da Adana'nın balığını zehirleyecektir.

- 6- Doğaya Karşı Elde Edilen Her Başarının Bir de Bedelinin Olması İlkesi: Doğada hiçbir şey bedava değildir. Her kazancın bir bedeli vardır. Önceleri tarım üretiminde artışı sağlayan DDT'nin önemli Zaraları da vardır. Yer ve teknoloji seçimi kötü planlanmış, baştan kara çalışan fabrikaların, termik ve nükleer santrallerin, şüphesiz yararları yanında önemli toplumsal ve çevresel maliyetleri bulunduğunu da akılda tutmak gerekir.
- 7- Doğanın Kendisine Yapılana Tepki Göstermesi İlkesi: Fizikte bilinen, her etkinin bir tepkisi olması kuralı, ekolojide de geçerlidir. Doğada bedelsiz yarar yoktur. Örneğin ağaçların sit alanı oluşturmak ve yakacak olarak kullanmak amacıyla kesilmesi sonucu erozyon riskleri artmaktadır.
- 8- Doğanın En Uygun Çözümü Bulması İlkesi: Değişimin doğada kural olduğunu, en azından Aristo'dan bu yana biliriz. Doğada gördüğümüz her canlı, milyonlarca yıllık bir süreç içinde geçirdiği sayısız uyarlamalarla, mevcut koşullara en uygun şeklini almıştır. Yani evrimsel değişimlerle çevreye uymuştur. Dolayısıyla, doğaya insan eliyle yapılan her müdahale belli bir risk taşır. İşte bu ilke, doğada yapılacak büyük çaptaki değişikliklerde zarara uğrama olasılığının, yarar sağlama olasılığından genelde daha yüksek olduğunu açıklamaktadır.
- 9- Geleneksel Ekolojiye Saygı İlkesi: Tarımda teraslama yöntemini, M.Ö. 1000 – 3000 arasında dünyanın en az üç yerinde birden, başta Doğu Akdeniz olmak üzere, Güney Amerika ve Filipinler' de görmekteyiz. Eski toplumların her yaptığını elbette yüceltemeyiz fakat bilimsel olarak henüz kanıtlanamayan şeylerin yok sayıldığı bu bilim-teknik çağında ekoloji bize eski kuşakların doğa bilgisine saygı duymayı öğütlemektedir.
- 10- Doğa İle Birlikte Gitme İlkesi: Doğa ile birlikte gitme ilkesi tarım konularında sık sık karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, tarım zararlılarının

kendi doğal düşmanları yoluyla denetiminde olduğu gibi. Oysa aşırı böcek ilacı kullanımıyla, zararlıların yanında yararlı böcekler de ölünce başımız derde girmektedir. Benzer şekilde doğal yöntemlerle, örneğin baklagiller ekimi yoluyla, toprağın azotunu arttırmak mükündür oysa aşırı kimyasal gübre kullanımı bir süre sonra toprağı yakmakta ve azotun biyolojik olarak tespit edilme işleminde rol oynayan bakterilerin işlevlerini engellemektedir (Kışlalıoğlu ve Berkes, 1993:17-25).

Görüleceği gibi doğanın ilke ve kuralları birbirleriyle ilişkilidir ve iç içedir. Bunun nedeni, doğanın sınırlı imkanlara sahip, kendini belirli ölçüde yenileyebilen ve denetleyebilen bir bütün olmasındandır (Yıldız ve diğ., 2005:24).

2.3.4. Çevre Eğitimi

İnsanoğlu varolduğu günden bu yana, hem çevresindeki olaylardan etkilenmiş hem de çeşitli faaliyetleriyle çevresini etkilemiş, tahrip etmiş, kirlenmesine sebep olmuştur. Özellikle 17. yüzyıl’ dan beri insan, doğaya daha çok hükmetmenin yollarını aramış, doğayı yalnızca işletebilecek, istediği maddeleri üretebilecek bir makine olarak görmüştür. Sanayileşme ile birlikte bir çok ülke, doğayı sonsuz bir kaynak olarak kabul etmiş ve kullanmış, doğanın kendisini yenileme kabiliyetinin sınırlı olduğunu, doğal dengenin bir daha düzelmek üzere bozulabileceğini fark ettiğinde ise oldukça geç kalmıştır (Nazlıoğlu, 1991:6).

Çevre sorunlarının oluşmasında birinci derecede rol oynayan insanın, sorunların çözümünde en aktif rolü oynadığı bilinen bir gerçektir. Çevrenin korunmasında önemli olan unsur, önce kirletip sonra temizlemek yerine kirletmeden temiz tutmayı başarabilmektir. Bu başarı, ancak insanları çevre konusunda yeterince eğitmek ve duyarlılık kazandırmak ile mümkün olabilecektir (Daştan, 2007:9).

Çevre eğitimi, çevre ile ilgili konuların bilinçli, mevcut çevre problemlerinin çözümüne katkı sağlayacak ve yenilerinin oluşumunu engelleyebilecek bilgi, beceri, tutum, güdü, kişisel ve toplumsal görev ve sorumluluklara sahip bir dünya nüfusu

geliştirme amacı olan, yaşam boyu süren disiplinler arası bir yaklaşımdır (Moseley, 2000:24).

Çevre için eğitimin ana amacı, bireyin çevresini bir bütün olarak kavraması, çevreyle etkileşiminde eleştirci bir bakış, çevreyle ilgili konularda duyarlılık, bilinçlilik, girişkenlik sahibi bir yurttaş, kenttaş olarak yetişmesidir. (Geray, 1997:329).

Çevre eğitimi hareketlerinin ilk başladığı yıllar 1970’ li yılların başıdır. Bu yıllarda dünyanın siyaset, eğitim ve bilim alanında önde gelen liderleri, giderek artan çevre sorunlarını ve doğurduğu sonuçları tanımaya başlamışlardır. Birkaç ülkede “Çevre Eğitimi” olgusu kabul edilmiş ve çevre eğitimi programları geliştirilmiştir. Ancak, yerel ve ulusal boyutta başlayan bu hareket, 1972 yılında Stockholm’ de düzenlene Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı (United Nations Conference On The Human Environment) ile çevre eğitimi küresel bir boyut kazanmıştır. Konferans bildirgesindeki “İnsanlık şimdiki ve gelecek nesiller için çevreyi korumak ve iyileştirmek mecburiyetindedir” ifadesiyle dikkatler, insanların çevrelerine dönük tutum ve davranışlarına çekilmiştir.

Bunun yanı sıra, 1975 yılında, çevre eğitimi alanında belirginleşen zafiyeti gidermek amacıyla; UNESCO (Milletlerarası Eğitim Bilim ve Kültür Teşkilatı) ve UNEP (Birleşmiş Milletler Çevre Programı)’ in işbirliği ile Uluslar arası Çevre Eğitim Programı hazırlanmıştır. Bu programın düzenlendiği bölgesel konferans ve seminerlerin ardından UNESCO – UNEP işbirliği ile dünya da ilki olmak üzere 1977 yılında bakanlar seviyesinde hükümetler arası Çevre Eğitim Konferansı, Tiflis’ te toplanmıştır. Böylece, küresel düzeyde çevre eğitimi, Tiflis Konferansı ile Uluslararası Çevre Eğitim Programı’ nın himayesinde yapısal ve hedefsel niteliğini kazanmıştır. Tiflis konferansının bildirgesi ve önerileri, çevre eğitiminin insan eğitiminde yerini alması için bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Bu bölgelerde ulusal ve uluslararası düzeyde çevre eğitiminin geniş çerçevesiyle birlikte niteliği, amaçları ve pedagojik esasları belirtilmektedir.

Ayrıca 1992 yılında Rio de Jenorio’ da düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı’ nda IEEP (Uluslararası Çevre Eğitim Programı), eğitime sürdürülebilir kalkınma boyutunu getirmekle görevlendirilmiştir. 1997 yılında, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu’nun çalışma programının uygulanmasına katkıda bulunmak amacıyla Selanik’ te Uluslararası Çevre Toplum Konferansı: Sürdürülebilirlik için eğitim ve toplum bilinci başlıklı bir konferans düzenlenmiştir (Bozkurt, 2006:213).

Çevre Eğitiminin Amaçları;

- 1- Farkında Olma – Bilinç: Sosyal gruplara ve bireylere çevreye karşı bilinç ve duyarlılık kazanmaları için yardım etmek,
- 2- Bilgi: Sosyal gruplara ve bireylere çevre problemleri ile ilgili temel bilgileri ve çeşitli deneyimleri kazanmalarına yardımcı olmak,
- 3- Tutum: Sosyal gruplara ve bireylere çevre ile ilgili değer yargılarının ve hislerin, çevrenin düzeltilmesi ve korunmasını sağlamak için gerekli güdülenmenin kazanılmasına yardımcı olmak,
- 4- Beceri: Sosyal gruplara ve bireylere çevre problemlerinin tanımlanması ve çözümü için gerekli becerilerin kazanılmasını sağlamak,
- 5- Katılım: Sosyal gruplara ve bireylere çevre problemlerinin çözümünde aktif rol alabilmek için fırsatların sağlanması olarak tanımlanmıştır. (Deniş ve Genç, 2007:21).

Anayasamızın 56. maddesinde “ Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşın ödevidir” denmektedir (Türkiye Cumhuriyeti, 1982 Anayasası, 2005:37). Bu doğrultuda çevrenin korunması ve çevre kirliliğinin önlenmesi hususunda devlete ve vatandaşlara çeşitli görevler

düşmektedir. Bu görevlerin yerine getirilmesi, topluma çevre bilincini kazandırılarak, çevre sorunlarına karşı duyarlı insanlar yetiştirmekte ancak çevre eğitimi ile gerçekleştirilebilecektir.

2.3.4.1. Okullarda Çevre Eğitimi

Eğitimin toplumdaki temel işlevlerinden biri, bilimsel ve ekin sel birikimi yeni kuşaklara aktarmak, ötekisi de bireyin doğal ve toplumsal çevresini değıştirmek, geliştirmektir (Geray, 1997:323). Bireyin toplumsal çevresine ilişkin olarak, çevre hakkını savunmak ve gerçekleştirmek için çevreye ilişkin kararlara katılma, karar süreçlerini etkileme, sonuçlarını izleme, değ erlendirme, denetleme yolunda örgütlü, bilinçli biçimde girişkenliği ele alması; çevreyi korumanın, yıkıma uğ ratmadan çevreden yararlanmanın gerektirdiğı siyasal, yasal, toplumsal, yönetsel her türlü girişimlerde bulunması, sivil toplum örgütlenmelerini geliştirme alışkanlıklarını kazanması için eğ itimin baş lıca amaçları arasındadır (Geray, 1997:329).

Türk Milli Eğ itimi'nde 1991 yılına kadar ilk ve ortaöğ retimde çevre eğ itiminden ve ders kitaplarında çevre konusundan bahsedilmemiştir. Ancak 1982 anayasasında çevre hakkının kabulü ve çevre konusundaki uluslararası anlaşmalar 1980'li yılların sonlarına doğru ö lkemizde çevre eğ itimini gündeme getirmiştir. Bunun üzerine MEB (Milli Eğ itim Bakanlığı) tarafından da konuya dikkat gösterilmiş ve Milli Eğ itim ş ualarında çevre sorunları ve çevre eğ itimi konularına değ inilmiştir. 1992 yılında ise Talim Terbiye Kurulu'nun 247 sayılı kararı ile çevre dersi 1992-1993 öğ retim yılında müfredata konularak uygulanmaya baş lamıştır (Bozkurt, 2006:215).

Ayrıca 1992 yılında Milli Eğ itim Bakanlığı bünyesinde kurulan Okul Ö ncesi Eğ itim Genel Müdürlüğü'ne bağı lı özel ve resmi anaokulu ve anasınıflarında yürütö len programlarda çevreye ilişkin duyarlılığ ın arttırılması için çeşitli konulara yer verilmiştir. Bu konular ana baş lıklar itibari ile ř unlardır; evimiz ve ailemiz, sağı lğ ımız, yaz mevsimi, orman bitkiler ve hayvanlar (Bozkurt, 2006:217).

Çevre eğitiminde , çevrenin ve çevre sorunlarının sınır tanımaz özelliği gereği, hedef kitleye evrensel sorumluluk bilinci ve uluslararası dayanışma ruhunun verilmesi öngörülmüştür. Hedef kitle olarak okul öncesi çocuklar, ilk, orta ve yüksek öğrenim öğrencileri, ana-babalar, öğretmenler, çevre teknik personelleri, halk ve yönetici konumunda olanlar seçilmiştir (Yıldız vd., 2005:228). Fakat tüm dünya’da UNEP tarafından 1975 yılında Uluslararası Çevre Eğitim programı ile başlayan çevre eğitimi ülkemizde çok geç başlamıştır ve halen yeterli biçimde gerçekleştirilememektedir. Örgün eğitimin yanı sıra yaygın eğitimde de çevre bilinci kazandırılması amacı doğrultusunda çevre eğitime önem verilmelidir ki çevrenin önemi ve gerekliliği unutulmasın. Ayrıca örgün eğitim programına çevre korumacılığı ve bilincini aşılacak olan derslerin eklenmesi ve üniversitelerde bu alanda öğretmen yetiştirmeye yönelik programların oluşturulması gerekmektedir. Bunlara ek olarak kalkınma planlarında çevre eğitiminin önemine değinilerek bu konuda çalışma yapılmalıdır.

2.3.5. Çevre Sorunları

İnsanlık tarihine baktığımızda, son yüzyıllara kadar insan çevre ile bütüncül bir biçimde yaşamıştır. Ancak son iki yüzyılda insan çevresini teknoloji kullanımıyla yoğun bir şekilde yeniden düzenlemeye başlamıştır. Bu düzenleme de insanın bir yılda doğaya yaptığı etkiler on binlerce yıl sürede yaptıklarının toplamından daha fazladır. İnsan çevresini teknolojiyle düzenlerken, sadece doğal olandan uzaklaşmamış aynı zamanda doğal olanı kötü kullanımla tahrip etmiş ve yok olmasına neden olmuştur (Erdoğan, 2003:15). Özellikle sanayi toplumunun, insanı doğasından kopararak yabancılaştırması, doğaya karşı duyarlılıkların kaybettirmesi, çevre sorunlarının büyük boyutlara ulaşmasını beraberinde getirmiştir (Görmez, 2003:19).

2.3.5.1. Çevre Sorunlarının Tarihçesi

Çevre sorunları (kirlenmeleri), ilk defa 1869 yılında Massachusetts’te kurulan ABO (Halk Sağlığı Komitesi) tarafından ele alınmış ve bu konuda çok da önemli bir

bildiri yayınlamışlardır. Bu bildiri de her insanın temiz havaya, suya ve toprağa ihtiyacı olduğu, bunların kirletilmemesi gerektiği belirtilmiştir (Bozyiğit ve Karaaslan, 1998:5).

Daha sonra çevre sorunlarının çok boyutlu, oldukça geniş bir konu olması, bütün bilim dallarını ilgilendirmesi, önlem alınmazsa gelecekte çok daha tehlikeli boyutlara ulaşma ihtimali, yoğun sanayileşme süreci, 1952 yılı Aralık ayında Londra’ da kirli hava nedeniyle bir hafta içinde yaklaşık 4000 kişinin ölmesi (Keleş ve Hamamcı, 2005:25) ile insanlarda çevre bilincinin oluşmasının ve oluşturulmasının çok önemli bir konu olduğu farkına varılmış ve Birleşmiş Milletler Çevre Teşkilatı tarafından 1972 yılında Stockholm’ de düzenlenen “Dünya Çevre Sorunları Konferansı” ile doğanın korunmasına önem verilmesi, ekolojik dengenin daha fazla bozulmasının yanı sıra tasarruf tedbirlerinin alınması gündeme gelmiştir. Bu konferansla çevre konusu ilk defa uluslararası düzeyde ele alınmış olup, çevre sorunlarının tüm dünyada gündem oluşturmaya sebep olmuştur. Stockholm konferansının ardından Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından hazırlanan “Ortak Geleceğimiz” adlı raporda gelecek nesillerinde ihtiyaçlarını dikkate alan, “Sürdürülebilir ve Dengeli Kalkınma” nın gerekliliği vurgulanmıştır (Çokadar ve diğ., 2006:86).

2.3.6. Dünya’da Çevre Sorunları

Çevre insanların ortak varlığını oluşturan değerler bütünüdür. Çevrenin bileşenleri olarak adlandırılan bu değerlerin her biri yaşamsal ya da toplumsal olarak vazgeçilmez niteliktedir. Bu nedenle hava, su, toprak gibi yaşam ortamları, bu yaşam ortamlarını insanlarla paylaşım bitki ve hayvan toplulukları, insanın tarihi boyunca yarattığı uygarlık ve bunun örnekleri ayrı birer çevresel değerdir (Keleş ve Hamamcı, 2005:99).

Dünya’ da 1970’ li yıllarda Roma Kulübü önderliğinde hazırlanan “Dönüm Noktasında İnsanlık ve Ekonomik Büyümenin Sınırları” raporlarında belirtildiği gibi bir büyük tehlikeyle 30 yıl geçtiği halde karşılaşılmıyorsa da, raporlar doğrultusunda

önemli olumsuzlukların yaşandığı bilinmektedir. Sanayileşmiş ülkeler başta olmak üzere bütün ülkelerde insanlığı tehdit edecek boyutlarda sorunlara rastlandığı görülmektedir.

Başta bazı canlı türlerinin hızla yok olması olmak üzere, verimli toprak ve arazi parçalarının çölleşmesi, Avrupa ve Amerika'yı tehdit eden asit yağmurları, "sera etkisi", enerji krizi, radyoaktif maddelerin yaygınlaşması ve getirdiği hastalıklar, sürekli olarak artarak insanlığı olumsuz biçimde etkilemektedir. Bu etkilenme sadece kirlenmeye sebep olan ülkelerle sınırlı kalmamakta, bütün gezegeni tehdit etmektedir.

Ekolojik denge birkaç noktadan bozulduğu için birbirine bağlantılı bir biçimde bütün öğelerine yansımakta ve hayatın her alanında tehlike baş göstermeye başlamaktadır. Bağlantılı krizlerden bazılarını mümkün olduğu kadar kısaca belirtmek gerekirse; insanlık ve gezegenimiz için birbiriyle bağlantılı dört temel faktör ve tehlike olduğunu söyleyebiliriz. Bunlar, kitle imhasına yol açabilecek dünya savaşları, aşırı nüfus, kirlenme, canlı türleri ve tabii kaynakların tükenmesidir. Bunlar birbirine bağlantılı sorunlar olup çözümleri de oldukça zordur (Görmez, 2003:40).

Örneğin 1985 yılında 4.8 milyar olan dünya nüfusunun, 2000 yılında 6.1 milyara, 2025 ise 8.2 milyara çıkacağı tahmin edilmektedir. Bu artışın %90' dan fazlasının gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde olması beklenmektedir. Hızla artan nüfus, kaynaklar üzerindeki baskıyı arttırıp yaşam standartlarındaki iyileşmeyi yavaşlatmaktadır. Bu da toprağın ve gübrenin aşırı kullanımını, su kaynaklarının kirlenmesini, böcekler ve diğer zararlılar için aşırı kullanılan zirai ilaçları beraberinde getirmekte, insanları ve canlıları tehdit etmektedir(Bozyiğit ve Karaaslan, 1998:9-10).

Dünya'daki çevre sorunlarını genel olarak incelediğimiz taktirde ise bu sorunları şu şekilde sıralayabiliriz;

- Hava kirliliği,
- Su kirliliği,
- Toprak kirliliği,
- Radyoaktif kirlenme,
- Ozon tabakasının incilmesi,
- Asit yağmurları,
- Küresel iklim değişimi ve küresel ısınma (Yıldız ve diğ., 2005:4).

2.3.6.1 Küresel Isınma

Dünyanın ısı dengesinin değişmesinde birçok faktörün etkili olduğu bilinmektedir. Bu faktörlerin ayrıca ısı değişiminin milyonlarca yıldır varolan buzulların yer değiştirmesinde ve erimesinde başlıca etken olduğu ortadadır. Bu değişimlerdeki başlıca etken bilim adamlarına göre atmosferdeki gaz ve karbondioksit emilimidir (Marsh ve Grossa, 1996:179) . Bu olayın önemi “Yeni bir atmosferik tehlike”, “Artık dünyanın ateşi yükseliyor” gibi ifadelerle vurgulanmaktadır. İnsan etkisinden kaynaklanan ve “yapay iklim değişimi” olarak da nitelenen bu sürecin, tüm canlılar ve cansız çevre için potansiyel tehlikelerle dolu olduğuna ve bu değişimin artık geriye çevrilemeyebileceğine inanılmaktadır.

Küresel ısınmayı, jeolojik devirlerdeki ısınma veya soğuma gibi iklim değişiminden ayıran en önemli özellik ise bu değişimin bölgesel olmayıp küresel olmasıdır. Gerçekten hem kuzey, hem de güney kutbunda buzulların eş zamanlı olarak erimesi aynı sürecin birçok ana karadaki yüksek dağlarda cereyan etmesi, ülkemizde Nemrut, Süphan, Ağrı, Kaçkarlar ve Erciyes’de buzulların erimeye başlaması küresel ısınmanın en belirgin kanıtıdır. Küresel ısınma, insanların çeşitli aktiviteleri sonucunda meydana gelen ve sera gazları olarak nitelenen bazı gazların atmosferde artması sonucunda, yeryüzüne yakın atmosfer tabakaları ile yeryüzü sıcaklığının yapay olarak artması sürecidir (Çepel ve Ergün, 2006:250).

Sera gazları; güneş’ten gelen kısa dalgalı radyasyonun büyük bir kısmını geçirerek yeryüzüne ulaşmasını ve buranın ısınmasını sağlayan buna karşın, yerden

verilen uzun dalgalı radyasyonun çok büyük bölümünü tutarak atmosferin alt katlarının ısınmasını sağlayan gazlardır (Yıldız ve diğ., 2005:162).

Küresel ısınmanın temel nedeni olan atmosferin sera etkisi ise; atmosferde konsantrasyonu artan karbondioksitin toprağın (yerin) yaydığı ışınları tutması sonucu atmosferin ısınmasıdır. Güneşten gelen radyasyon içinde çeşitli ışınlar bulunur. Bunlardan ultraviyole ışınlar, ozon tabakasında, infrared ışınlar da (sıcaklık ışınları) atmosferdeki su buharı ve karbondioksit tarafından tutulur. Bunun sonucu yeryüzüne daha çok göze görünen ışınlar ulaşır. Yeryüzüne ulaşan ışınları $1/3$ ' ü yansıyarak tekrar atmosfere ve dolayısıyla uzaya yayılır. Kalan $2/3$ ' si yeryüzünde taş, toprak ve su tarafından emilerek, tutulur. Bu ışınları emerek tutan taş, toprak ve su ısınır ve infrared ışınları yaymaya başlar. Bu şekilde yayılan infrared ışınları da atmosferdeki karbondioksit tarafından tutulur. Böylece karbondioksit tek yönlü filtre gibi davranır. Güneşten gelen göze görünen ışınların yeryüzüne ulaşmasına müsaade ederken, yeryüzünün ısınması sonucu yaydığı ışınların uzaya yayılmasına mani olur. Bunun sonucu karbondioksit molekülleri ve dolayısıyla atmosfer kısmen de olsa ısınır (Gündüz, 2004:68).

Karbondioksit, kloroflorokarbon gazları, metan, azotoksitler, ozon ve su buharı gibi sera gazları aynen seranın etrafını ve çatısını kaplayan camlar gibi güneş ışınlarının büyük bir kısmının yeryüzüne kadar gelmesini engellemez. Ancak, güneş ışınları yeryüzüne çarpınca ısı enerjisine dönüştüğünde dalga boyları değişir o nedenle sera gazları bu ısı enerjisi dalgalarının yeryüzünden atmosfere doğru yükselmesine başka bir deyişle karasal ışıma (radyasyon) olayı ile atmosferin yüksek katmanlarına ulaşmasına engel olurlar hatta sera gazları yeryüzünden yükselen ısı enerjisi dalgalarının bir kısmını yutar, bir kısmını da yeniden yeryüzüne yansıtır (Çepel ve Ergün, 2006:251). Küresel ısınmanın çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bunların en önemlileri şunlardır;

- 1- Fosil yakıt kullanımıyla sera gazlarının özellikle karbondioksitin anormal derecede artarak atmosferde birikmesi,
- 2- Bitki örtüsünün, özellikle ormanların tahribi ve yok edilmesi,

3- Hızlı ve çarpık kentleşme,

4- Hızlı sanayileşme.

Küresel ısınmayı etkileyen bu faktörler içinde ormansızlaşma ve çarpık kentleşme, ikinci derecede önemlidir. Fosil yakıtların kullanılmasından dolayı artan sera gazları ile hızlı sanayileşme ise ağırlıklı etkileri olan iki temel faktördür. Ancak bunlar da dolaylı olarak birbirini tamamlamaktadır (Çepel, 2008:132).

Küresel ısınmanın nedeninin, tüm ülkeler tarafından atmosfere salınan sera gazlarından kaynaklandığı hususunda bilim insanları ve ilgili uzmanlar fikir birliğine varmışlardır. Bu nedenle, küresel ısınmaya karşı alınabilecek önlemler, sera gazları salınımının tüm ülkeler tarafından azaltılmasıyla özdeşleşmiştir. Ancak, sera gazları salınımına kısıtlama getiren fosil yakıtların kullanımının azaltılması çok yönlü ekonomik sorunlar yaratmaktadır. İşsizlik, büyüme hızının azalması, ticaret gelirlerinin düşmesi, alternatif enerjiler için yeni masrafların yapılması zorunluluğu, v.b. bu sorunlardan sadece birkaçıdır (Çepel ve Ergün, 2006:259).

Uluslararası platformda küresel ısınma olayının önlenmesi, en azından hızının kesilmesinin tüm dünya ülkelerinin sorumluluğunda olduğundan bu konuyla ilgili en önemli toplantı Japonya'nın Kyoto kentinde 1997 yılının Aralık ayında 160 ülke temsilcisinin katılımıyla düzenlenmiştir. Burada sanayileşmiş ülkelerin sera gazı emisyonlarını azaltmalarını öngören bir protokol imzaya açılmıştır (Yıldız ve diğ., 2005:218). Kyoto Protokolü adı verilen bu belge ile;

- 1- Gelişmiş ülkelerin her biri, kendileri için belirlenmiş sera gazı salınımlarının sınırları üstüne çıkmayacaklar,
- 2- İklim değişimini önlemeye dönük politikalar geliştirilerek, bunları uygulamaya koyacaklar,
- 3- Enerji verimi ve tasarrufunu arttırıcı önlemler alınacak,
- 4- Çöp ve motorlu araçlardan kaynaklanan sera gazı salınımlarını sınırlayacaklar veya azaltacaklar,

- 5- Sera gazlarının atmosfere karışmasını önleyecek teknik tesisleri ve ormanları koruyacaklar,
- 6- Protokol hükümlerinin amacına ulaşmasını engelleyecek her türlü aktiviteyi ortadan kaldıracaklar,
- 7- Sanayileşmiş ve geliştirmekte olan ülkelere farklı sorumluluklar yükleyen bu protokole göre zararlı sera gazları salınımının 2012 yılında %5,2 oranında azaltılmasıyla, 1990 yılındaki sera gazları salınım düzeyine indirilmesi sağlanacaktır.
- 8- Geliştirmekte olan ülkeler ise sera gazı salınımlarını izleme ve bunları azaltma için gerekli ön hazırlıkları tamamlayacaklar ve bu husustaki faaliyetlerini Birleşmiş Milletlerin ilgili kuruluşlarına raporla bildireceklerdir (Çepel ve Ergün, 2006:261).

Ülkemiz ise şu an Kyoto Protokolüne taraf olmamakla beraber 2 Haziran 2008 tarihinde bu konuya ilişkin yapılan açıklama da Kyoto Protokolü'nün imzalanarak, protokol altında yürütülen çalışmalara katılımın sağlanmaya çalışıldığı ifade edilmiştir (Çevre ve İnsan, 2008:12).

2.3.7. Türkiye’de Çevre Sorunları ve Tarihçesi

Türkiye, sanayileşme ve onun getirdiği çevre sorunları ile geç karşılaşmış bir ülkedir. Yalnız kırsal kesim deki çevre sorunları sanayileşme dışı faktörlerle geçmişten bu yana devam etmektedir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye’de kırsal kesim büyük sorunlarla karşı karşıyadır. Yolu, suyu, okulu olmayan köy sayısı oldukça fazladır. Köy konutlarının büyük kısmı konut standartlarına uygun değildir. Tarım topraklarının bir kısmı erozyon dolayısıyla yok olurken, pek çok bölgede ormanlar tarım arazisi olarak kullanılmak için tahrip edilmektedir.

Kısaca, kırsal alan büyük çevre sorunları ile yüz yüzedir. Ancak sanayileşme ve kentleşmeden kaynaklanan çevre sorunları açısından henüz şanslıdır. Türkiye sanayileşme sürecine 1950’ler sonrasında girmiş ve kentleşme de aynı tarihlerde hızlanmıştır. Onun için geniş boyutlu çevre sorunları 1970’li yıllardan itibaren

görülmeye başlamıştır. Günümüzde bazıları çok önemli düzeyde olmamasına rağmen çevre sorunlarına giren kalemlerden radyasyona ilişkin kirlenmenin dışında hepsi görülmektedir (Görmez, 2003:50-51).

Örneğin çoğu kentimizde hava kirliliği, özellikle kış aylarında sağlığımızı tehdit etmektedir. Fabrika ve konutların bacalarından çıkan gazlar, motorlu taşıtların egzoz gazları hava kirliliğinin artmasına etken olmaktadır. Halen İstanbul – Gebze – Hereke – İzmit arası, Bursa, Adapazarı, Samsun, Murgul, İzmir, Adana, Tarsus – Mersin bölgesi, Karadeniz Ereğlisi, Karabük, Bartın, Kırıkkale endüstriden kaynaklanan hava kirliliğinin büyük boyutlara ulaştığı bölgelerdir. Plansız, çarpık kentleşme, ısıtmada kullanılan yakıt v.b. nedenlerle hava kirliliğinin en fazla olduğu illerin başında Erzurum, Sivas, Kayseri, Denizli, Eskişehir, Diyarbakır, Bursa ve Ankara gelmektedir (Bozyiğit ve Karaaslan, 1998:7).

Son zamanlarda kentsel alanda çevre sorunlarının arttığı görülmektedir. 1970’lerde önceleri birkaç büyük kentte görülen hava kirliliği hemen hemen çoğu büyük kenti tehdit ederken, bunun dışında gecekondulaşma, ulaşım, gürültü gibi pek çok sorun ortaya çıkmaktadır. Türkiye’ de kentsel alanda çevre sorunlarının artmasında düzensiz kentleşmenin çok önemli rolü bulunmaktadır. Gelişmiş, sanayileşmiş ülke kentlerinden farklı olarak Türkiye’ de çok hızlı bir kentleşme süreci yaşanırken daha çok büyük kentlere göç olmakta ve kentlerde bu göçün ihtiyaçlarını karşılayacak bir ekonomik güce sahip olmadıkları için pek çok kentsel sorun ortaya çıkmaktadır (Görmez, 2003:51).

Genel anlamda çevre sorunlarını ana başlıkları ile incelersek;

1- Hava Kirliliği: Hava kirliliği; canlıların sağlığını olumsuz yönde etkileyen ve maddi zararlar meydana getiren havadaki yabancı maddelerin, normalin üzerindeki miktar ve yoğunluğa ulaşmasıdır (T.C. Çevre Bakanlığı, 2004:4).

Çevreyi oluşturan canlı ve cansız unsurlar üzerinde çok büyük olumsuz etkileri olan hava kirliliği, havanın doğal bileşiminin bozulmasıyla oluşur.

Ülkemizde, özellikle büyük kentlerde ve sanayi tesisleri ile enerji üretim tesislerinin bulunduğu yerlerde ve bunların civarında belirgin olarak ortaya çıkmaktadır.

DPT (Devlet Planlama Teşkilatı)' nin "Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planına göre Türkiye' de 1900 – 1996 yılları arasında 3310 kişinin hava kirliliğinden kaynaklanan sorunlardan yaşamını yitirdiği, 112.000 kişinin aynı nedenlerle acil servislere başvurduğu, havanın kirli olduğu dönemlerde dışarıya çıkmaması gereken insan sayısının ise 6.800.000 kişi olduğu belirtilmiştir (Yıldız ve diğ., 2005:122).

Birçok ülkede, bir zamanlar kirlenmeden uzak, temiz olarak düşünülen rekreasyon alanları ve ormanları hava kirliliği sarmakta, güzelliklerini bozmakta, geleceğini tehlikeye düşürmektedir. Örneğin, Amerika' da birçok milli park hava kirliliği sorunlarıyla karşı karşıyadır. Büyük bir alanı kaplayan Yellowstone parkı ve Grant Canyon yanında 30' dan fazla parkta hava kirliliği sorunu çözüm beklemektedir. Ayrıca Grand Canyon Milli Parkında kapatılmış olan uranyum ocağı, ziyaretçilerin dolaştığı patikalara birkaç adım mesafede olduğu için düşük düzeyde de olsa radyasyona neden olmaktadır. Polonya' da Ojcow Milli Parkındaki hava kirliliği 43 bitki türünün ortadan kalkmasına ve geri kalanlarında tehlikeye düşmesine neden olmuştur (Erdoğan, 2003:49).

2- Toprak Kirliliği: Toprak niteliklerinin bozularak, çorak ve verimsiz toprakların meydana gelmesine neden olan süreçlerden biri' de "Toprak Kirlenmesi" dir. Toprak kirliliği; toprağın verim gücünü düşüren ve toprak niteliklerini bozan baskı ve süreçler topluluğu olarak tanımlanabilir (Çepel, 2000:32).

Toprağın önemini vurgulayabilmek için, Ankara'da 20 – 22 Mayıs 1974' te toplanan "Çevre Sorunları ve Çözüm Yolları Sempozyumu" na katılan bir yabancı uzmanın verdiği bilgiler ışığında şu görüş belirtilmektedir; " Normal koşullarda, doğanın bir santimetre toprak yaratabilmesi için birkaç yüz ile 4000 yıl arasında bir zaman geçmesi gerekir. İyi bir ürün üretimi için, derinliği en az 80 santimetre olan bir toprak gereklidir. Böyle bir toprağın vücuda getirilmesi için de 2000 ile 30.000 yıl arasında bir zamana ihtiyaç duyulmaktadır". Bu belirtilen görüşten anladığımız

toprağın çok zor elde edildiğidir. Buna karşın toprağı hor kullanmamız, yok etmemiz ise çok kolay olmaktadır (Keleş ve diğ., 2005:29).

Hava kirliliğinin aksine, toprağın kirlenmesi şehirden çok özellikle kırsal kesimi ilgilendirir. Endüstri merkezleri durumuna gelen büyük şehirlerde ve endüstri bölgelerinde hava kirlenmesi çok sık görülür ancak her şeyden önce bazı modern tarımsal tekniklerin yayılması sonucu toprakta kirlenmektedir. Bugün gelişen modern tarım teknolojisi artan miktarda besin üretmektedir; halbuki tarıma uygun olmayan toprakların kullanılması ve endüstrileşme, nüfus artışı sonucunda büyük şehirlerin gelişmesi, ekilebilir ve kullanılabilir tarım alanlarını azaltmıştır.

Kimyasal gübreler bugün tarım alanlarında verimi arttırmak amacı ile artan dozlarda devamlı kullanılmaktadır. Fakat içerdiği kimyasal maddeler toprağı kirletmektedir. Ayrıca yüzeysel sularla taşınmış olan fosfat ve nitratlar sonuçta yeraltı sularını da kirletmektedir. Diğer taraftan tarım arazilerindeki zararlılara karşı kullanılan organik ve mineral pestisitler toprağın dolayısıyla biyomasın kirlenmesine neden olmaktadır (Akman ve diğ., 2000:139).

3- Su Kirliliği: Yeryüzünün $\frac{3}{4}$ ' ü sularla kaplıdır. Su varlığının yaklaşık %97' sini okyanus ve denizlerdeki tuzlu sular, %2.25' ini kutuplardaki buzlar, yalnızca %0.75' ini diğer sular oluşturur ve insanların da bunun çok az bir kısmını (içme, kullanma, sulama, sanayi) kullanabilme şansı olduğu için, su varlığının oldukça sınırlı olduğu açıktır. Onun için bugün Dünya'nın birçok yerinde su sıkıntısı çekilmekte ülkeler arasında su paylaşımından kaynaklanan sorunlar yaşanmaktadır (Yıldız ve diğ., 2005:125).

Temel ekonomik sektör olan tarımın ilkel yöntemlerle yapılması sırasında bile hayvan atıkları suda besin zenginleşmesine yol açarak kirliliğe neden olmakta ya da erozyon yoluyla kirlenme gerçekleşmektedir. Zaman içinde teknolojinin gelişmesi, endüstrinin yaygınlaşması ve endüstriyel ürün kullanımının artması su kirliliğine yeni boyutlar kazandırmıştır.

Su belli bir düzeyde ve nitelikteki kirlenmenin üstesinden gelebilmektedir. Suyu bırakılan organik kirleticiler, suda bulunan bakterilerin ve erimiş oksijenin (BOİ), Biyolojik Oksijen İhtiyacı) etkisiyle biyokimyasal ayrışmaya uğrar. Mineralizasyon denilen bu olay suyun kalitesinin bozulmadan sürebileceği doğal bir etkileşimdir. Ancak kirletici türlerinin giderek artması, kirleticinin özyapısının değişmesi, nüfus yığılmaları ile kullanılan kirletici miktarının yükselmesi, mineralizasyonu etkisiz duruma getirmiştir. Özellikle zararlı ve tehlikeli atıklar olarak nitelendirilen inorganik ve radyo aktif maddeler bu açıdan bakılınca yeni bir boyut oluşturmuşlardır (Keleş ve Hamamcı, 2005:119-120).

4- Gürültü Kirliliği: Fiziksel kirlilik olarak da tanımlanan gürültü kirliliği, çeşitli kaynaklardan yapılan hoşla gitmeyen, insanı rahatsız eden ya da insanlar üzerinde olumsuz sayılabilecek fizyolojik, psikolojik etki yaratan ve istenmeyen seslerdir (Akman ve diğ., 2000:255).

Gürültü kaynakları yapı içi ve yapı dışı olmak üzere ikiye ayrılır. Yapı içi gürültü kaynakları çeşitli ev araçları, makine ve donanım, yapı dışı gürültü kaynakları ise demiryolu, havayolu, karayolu araçları, iş makineleri, işletmeler ve sosyal tesisler olarak örneklendirilebilir.

Gürültünün insan sağlığı üzerine olumsuz etkileri geçici ve kalıcı işitme bozuklukları gibi fiziksel, kas gerilemesi, hipertansiyon, dolaşım bozukluğu, uykusuzluk gibi fizyolojik ya da sinir bozukluğu, korku, rahatsızlık, yorgunluk gibi psikolojik etkiler şeklinde olabilir. Ayrıca gürültünün yaratmış olduğu konsantrasyon bozukluğu kişilerin işlerindeki performansı düşürür. Gürültünün azalması için toplu taşıma araçları yaygınlaştırılmalı, gürültüyü önleyici donanımlar kullanılmalı, çevreyi rahatsız edici sesleri engellemeye özen gösterilmelidir (Çokadar ve diğ., 2006:91).

5- Ozon Tabakasının İncelmesi: Atmosferdeki ozonun doğal yolla oluşumu, ultraviyole ışınlarının oksijen üzerindeki etkisiyle açıklanabilir. Oksijen ozona, ozon da yine kimyasal bazı mekanizmalar ile oksijene dönüşebilmektedir. Bu doğal

mekanizmalar sonucu stratosferdeki ozonda bir denge kurulmuştur. İnsanların çeşitli etkinlikleri sonucu atmosfere verilen bazı gazlar (karbondioksit, metan, kloroflorokarbonlar, azot oksitler... v.b.) buradaki ozonun azalmasına neden olmaktadır. Bu olay ozon tabakasının incelmesi olarak adlandırılır.

Ozon tabakasının incelmesinin en önemli nedeni, artan kloroflorokarbon (CFCs) emisyonlarıdır. Bunlar atmosfere sadece insan faaliyetleri sonucu verilen gazlardır. Bu gazlar spreylerde ve soğutucularda (klima, buzdolabı) kullanılmaktadır. Bunlardan başka egzoz gazları, fabrika bacalarından ve orman yangınlarından çıkan bazı gazlar, gübre ve ilaç sanayi gazları atmosferdeki ozon tabakasını incelten unsurlardır. Bunlara ek olarak yüksek seviyede uçan süpersonik (sesten hızlı) uçakların egzoz gazlarının da atmosferdeki ozonun azalmasına neden olduğu belirtilmektedir.

6- Asit Yağmurları: Asit Yağmuru, insanların kömür, petrol ve diğer fosil yakıtları kullanması veya bakır ve nikel gibi metaller elde etmek için maden filizlerinin eritilmesiyle meydana gelir. Kükürt ve azot oksitleri hava kirletici gazlardandır. Bunlar rüzgar yoluyla ilerlerken, atmosferde sülfirik ve nitrik asit şeklinde uzun süreli çevre kirliliği problemlerine dönüşür. Daha sonra göl ve nehirlerle, orman ve tarlalara dönüşleri “asit depozisyonu” diye adlandırılır. Çünkü kuru, mikroskobik partikül ve gazlarla düşebilecekleri gibi, yağmur ve karla da düşebilirler (Çevre Koruma Hizmetleri Dergisi, 2007:50).

Son yıllarda Türkiye’yi de etkileyen asit yağmurları, bu soruna sebep olmadıkları halde pek çok gelişmekte olan ülkeyi etkilemektedir. Kimyasal atıklar ve ilgili sanayi üretimi ile ortaya çıkan bu yağmurlar genellikle Avrupa kaynaklıdır (Görmez, 2003:50).

7- Erozyon: Çeşitli doğa kuvvetlerinin etkisi altında oluşan topraklar, yine bazı doğa kuvvetlerinin etkisi ile yerlerinden koparılıp başka yerlere taşınmaktadır. Doğal ve normal koşullar altında, toprağın bitki örtüsü bu taşınmayı frenlemekte ve taşınan kadar yeni üst toprak oluşturmaktadır. Bu olaya doğal erozyon ya da jeolojik

erozyon adı verilmektedir. Son dönemlerde dünya nüfusunun devamlı bir şekilde artması sonucu, daha fazla besin maddesine gereksinim duyulmaya başlanmıştır. Bunu temin etmek için başvurulmuş en pratik yol, tarım yapılan araziye genişletmek olmuştur. Bu suretle, eğimli arazilerde bulunan doğal çayır ve orman örtüsü tahrip edilerek tarlalara dönüştürülmeye başlanmış ve toprak, doğa kuvvetlerinin etkisine sunulmuştur. Yağışı bol bölgelerde yağın yağmur suları, kurak bölgelerde ise rüzgarlar, direnci azalan verimli tarım topraklarını taşımaya ve tarım arazisini verimsiz hale getirmeye başlamıştır. İnsanların neden olduğu bu erozyona hızlandırılmış erozyon ya da yalnızca erozyon denmektedir (Yüksel, 2006:47-48).

Ülkemiz arazisinin yaklaşık %79'unun eğimi %10' dan fazla olduğundan topraklarımız özellikle hızlandırılmış erozyon ile büyük ölçüde taşınmaya maruz kalabilmektedir. Erozyonla, toprak kaybının en aza indirilmesi için uygun tarım teknikleri kullanılmalı, orman alanları korunmalı ve ağaçlandırma seferberliği gibi çalışmalara öncelik verilmelidir (Bozyiğit ve Karaaslan, 1998:107).

2.3.7.1. Çevre Sorunlarının Önlenmesi

Nüfusun hızlı artışı çevrenin ve doğanın dengesini olumsuz yönde etkilemektedir. Bunun sonucunda insanlar tarım arazilerine yerleşerek yeşil alanların yok olmasına sebep olmaktadır. Sonuçta toprak, hava ve su kirlenmekte ve böylece birçok canlı türü yok olmaktadır (Sülün ve Sülün, 2006:120).

Çevre sorunlarının önlenmesi ve bazı temel önlemlerin alınması kaçınılmazdır. Bu konuda alınabilecek önlemlerin bir kısmı ülkelerin ekonomik, sosyal, politik, ekolojik hatta kültürel özelliklerine göre değiştirilerek uygulanabilecek özelliklerdir. Bazıları ise her ülkenin mutlaka uygulaması gereken önlemleridir (Yıldız ve diğ., 2005:225).

1- Hızlı nüfus artışının durdurulması: Dünya nüfusunun hızlı artışına karşılık doğal kaynaklar sınırlı kalmakta, hatta giderek azalmaktadır. Son yıllarda bilim ve

teknolojideki gelişmeler bazı yeni kaynaklar üretilmesini sağlamaktadır. Ama bu dahi nüfus baskısının sorunlarını azaltmaya yetmemektedir. (Görmez, 2003:19).

Nüfus artışı ile birlikte halen büyük bir sorun olan konut, beslenme, eğitim ile ilgili sorunlar daha da artacaktır. İnsanlar bu ihtiyaçlarını karşılayabilmek için bazı sosyal sorunlarla karşılaşabilecekleri gibi, doğayı hızlı bir biçimde tahrip edeceklerinden, ağır çevre sorunlarıyla da karşılaşacaklardır. Nüfus artışı sorunu iki yolla çözülebilir.

- Etkili ve gerçekçi nüfus politikaları uygulanarak,
- Ekolojik, sosyolojik ve ekonomik önlemler alınarak (Yıldız ve diğ., 2005:226).

Bu önlemler alındığında, nüfus artış hızı düşeceği gibi nüfustan kaynaklanan çevresel sorunlarda azalacaktır.

2- Doğal Kaynakların Düzenli ve Geri Dönüşümlü Olarak Kullanılması:

Organik atıklar mikroorganizmaların faaliyeti sonucu toprağa karıştırılır ve ekolojik döngüye katılırlar. Kullanım sonucu oluşan birçok atık madde yeniden kullanılabilir hale getirilebilmektedir. Dünya’ da bu uygulama hızlı bir şekilde geliştiği halde Türkiye’ de çok yavaştır. Atık sularda arıtma sonucu tekrar kullanılabilir. Geri dönüşümü olmayan zararlı atıklar ise arıtılmalıdır. Ekolojik dengenin korunmasına yönelik bu işlemler çeşitli kesimlerce benimsenmeli ve özellikle belediyeler tarafından uygulanmalıdır (Sülün ve Sülün, 2006:122).

3- Çevre Eğitime Önem Verilmesi:

Topluma çevre bilincinin aşılması ve çevre sorunlarına karşı önlemlerin alınması eğitimden geçmektedir. Bu konuda bilinçlenmemiş ve eğitilmemiş bir toplum, yaşadığı dünyayı kendisinden sonra başkalarının da kullanacağını düşünmez.

Çevre eğitimi ile birey ve toplumlara çevrenin karmaşık yapısı anlatılarak çevre sorunlarının çözümünde bilinçli ve etkin katılımın öneminin kavranması

sağlanarak, sağlıklı bir çevre yaratılmasında neler yapılabileceği ve çevre sorunlarına sebep olanların uyarılması konularında bilgilendirme yapılarak çevrenin korunmasına yönelik tedbirler alınabilmektedir (Nazlıoğlu, 1991:6).

4- Dengeli ve Sürdürülebilir Kalkınma: Genel bir kural olarak başta enerji sektörü olmak üzere, bütün üretim ve tüketim sektörleri hammadde ve enerji nedeniyle çevreye belli ölçüde zarar vermektedir. Sürdürülebilir kalkınma ise doğal sermaye stoğunun, yani tüm çevresel ve doğal kaynaklar stoğunun, yer altındaki petrolden toprağın niteliğine, okyanuslardaki balık stoğundan dünya’ nın karbonu geri döndürme ve emme yeteneğine kadar kullanımıyla ilgilidir (Kılıçoğlu, 2005:19).

Üretimle, tüketim arasındaki bu ilişki, çevre sorunları üzerinde doğrudan ilgilidir. Az kaynak kullanımıyla çok üretim yapmak, dengeli ve sürdürülebilir kalkınmanın bir göstergesidir. Çünkü hem ekonomik yönden bir gelişme olmakta hem de çevre fazla kirlenmemektedir (Yıldız ve diğ., 2005:229).

5- Biyolojik Çeşitliliğin Korunması: Biyolojik çeşitlilik sadece ekonomik yönden değil, ekosistemdeki ilişkilerin düzenli bir biçimde devam etmesi yönünden de büyük önem taşımaktadır. Bugüne kadar yapılan araştırmalar, tür bakımından zengin olan ekosistemlerin fakir ekosistemlere göre daha dengeli olduğunu ve kendisini daha kolay yenileyerek hayatını devam ettirebildiğini göstermiştir (Yıldız ve diğ., 2005:230).

2.3.8. Kentleşme ve Çevre Sorunları

20. yüzyılda olduğu gibi içinde bulunduğumuz bu yüzyılda da “kentleşme” kavramı gelişmiş ve gelişmekte olan tüm dünya ülkeleri için olumlu veya olumsuz bazı sonuçlarıyla önemli bir olgu olmuştur (Karaküçük ve Gürbüz, 2007:68). Kentleşme, nüfusun büyük bir oranının tarımdan uzaklaşıp, tarım dışı alanlarda karmaşık örgütlerde yaşadıkları küçük yerlerden ayrılıp kentlerde hayatlarını sürdürmeye başlamalarıdır (Kıray, 1982:57).

Kentleşme, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklı bir öneme sahip olmaktadır. Kentleşme olgusunu çok daha eski tarihlere kadar geriye götürmek mümkünse de, kentsel yığınlaşma ve kentsel büyümenin sanayi devrimiyle birlikte hız kazandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Batıda, sanayi devrimiyle birlikte tarımsal yapının çözülmesi, kırsal kesimdeki büyük kitleleri kentlere doğru harekete geçirmiştir. Kentler, hızla artan sanayi üretiminin yarattığı geniş iş olanakları sayesinde, işgücü açısından birer çekim merkezi hüviyeti kazanmıştır. Diğer taraftan, tarımında göreceli olarak modernleşmesi ve daha fazla miktarda kentli nüfusu besleyebilecek bir üretim kapasitesine ulaşması, kentlerin giderek büyümesine, nüfusun kentsel yerleşmelerde yoğunlaşmasında imkan vermiştir. Yine bu dönemde ve onu izleyen yıllardan itibaren refah düzeyinin yükselmesiyle, beslenme ve sağlık koşullarındaki iyileşme; öte yandan, doğurganlık oranında önemli bir değişme olmamasına rağmen ölüm oranının düşmeye başlaması, kentsel nüfusun hızla artmasında rol oynamıştır. Bütün bu gelişmeler sonucunda, kentler nüfus yığınlarının toplandığı yerler haline gelmiştir (Oktay, 2005:19).

Ülkedeki kentsel nüfus arttıkça ve bu artış özellikle büyük kentlerde bür nüfus yığılmasına dönüştükçe, kentsel sorunlar yalnızca çevreye zarar vermekle kalmamış, toplumsal ve siyasal bunalımlara da ortam hazırlamıştır. Kentli nüfusun barınma, çalışma ve tüketim sorunlarının giderilmesi, sağlık, eğitim, kültür, ulaşım, su, elektrik gibi gereksinimlerinin karşılanması sorun yaratmakta, kaynak yetersizliği nedeniyle sorunların üstesinden gilememektedir. Kentler, düzensiz yerleşme sonucu çevreye yükü oldukça fazla ve yaşam kalitesi oldukça düşük yerler haline gelmektedir (Keleş ve Hamamcı, 2005:76).

Dünyanın hemen her yerinde nüfus artışı ve göçlere bağlı olarak, barınma ve beslenme amacıyla yerleşim alanları ve meskenler kent merkezine yakın, gelişigüzel yerlerden seçilmektedir. Tarım alanları, tarihi ve turistik yerler adeta işgal edilmekte, araziler yağmalanmaktadır. Sonuçta ekonomik değeri yüksek doğal alanlar ile tarihi ve kültürel kaynaklar yok olmaktadır. Endüstri tesisleri ile yerleşme birimlerinin aynı alanda bulunması bu olumsuz koşulları daha da arttırmaktadır. Gecekondulaşma, erozyon, orman yangınları, atık sorunları, sağlık sorunları, açlık, susuzluk, hava, su,

toprak ve ses kirliliği hatta gelir düzeyindeki aşırı fark, tüketilen doğal ve aşırı nüfus artışı adeta ekolojik dengenin bozulduğu kentsel çevre ile özdeşleşmiş olan çevre sorunlarıdır (Yıldız ve diğ., 2005:92).

Birleşmiş Milletler verilerine göre, gelecek 10 yılda Dünya nüfusunun yarısının kentlerde yaşayacağı tahmin edilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin pek çoğundaki kentlerde henüz yeterli altyapı, sağlık, eğitim, ulaşım gibi temel hizmetler verilmezken, kentleşmenin getireceği göçler bu sorunları daha da ağırlaştıracaktır. Halk geçimini sağlayabilmek ve yaşam standartlarını yükseltebilmek için doğal kaynakları bilinçsizce kullanacaktır. Bu da mevcut çevre sorunlarının daha da artmasına neden olacaktır (Yıldız ve diğ., 2005:93).

Kentleşme ve çevre sorunları ile ilgili öneriler ve alınabilecek başlıca tedbirler şu şekildedir (Topbaş ve diğ., 1998:186);

- 1- İktisadi açıdan gelişmekte olan bölgelerle belirli sektörlerde potansiyel gösteren bölgelerde, gelişmenin hızlandırılması kaynakların etkili kullanımının sağlanması amacıyla bölge planları yapılmalıdır.
- 2- Yerleşmelerin kademelenmesinde dengeye ulaşmak ve metropoliten alanlara yönelik nüfus ve sanayi yoğunluğunu azaltmak, bölgelerarası ve bölge için göçleri yönlendirerek kontrol etmek üzere, az gelişmiş bölgelerin merkezi nitelikteki şehirleri ve merkezi nitelikteki kırsal yerleşme birimlerinin gelişmesinin desteklenmesi bunun için gerekli araçların oluşturulması gerekir.
- 3- Bölgeler arası nüfus hareketleri fazla göç veren bölgelerde istihdam imkanları sağlanarak önlenmelidir.
- 4- Ülke yerleşme düzeni bölgelerin gelişme potansiyellerini değerlendirmeyi sağlayacak şekilde yönlendirilmeli, şehirler arasında ihtisaslaşmanın sağlanması amacıyla şehirlerin belirli fonksiyonlarına (turizm, sanayi vs.) ağırlık verilmelidir.

- 5- Şehirlerde yaşayan nüfusun şehirleşme sürecini hızlandırıcı düzenlemeler yapılması, yerleşme alanlarında kaliteli ve sağlıklı bir yaşam çevresi oluşturulması gerekir.
- 6- Şehirlerde hizmet ve standardı yükseltecek yatırımlara ağırlık verilmesi, konut, arsa üretimi, ulaşım ve altyapı sorunlarının şehirlerin büyüme hızının önünde gidecek şekilde planlanması, şehirlerin sosyal ve teknik altyapı imkanlarının geliştirilmesi gerekir.
- 7- Rekreasyon alanlarında, aktif ve pasif alanlar yeterli miktarda olmalı, günlük kent yaşamında doğrudan kullanılabilir açık ve yeşil alanlar planlanmalı, kent çevresinde hafta sonu kullanılabilir rekreasyon amaçlı bölgeler oluşturulmalıdır.
- 8- Gerek trafik kaynaklı ve gerekse çalışma ortamındaki standartlara belirtilen orandan daha fazla olan gürültü, kontrol altına alınmalıdır.
- 9- Yapı özellikleri, yapıların kullanım türüne uygun olarak fonksiyonel mekanı iyi değerlendirecek ve ihtiyaçları giderebilecek şekilde planlanmalı, yapı çevresinde günlük yeşil alan, oyun, otopark vd. ihtiyaçları karşılayabilecek şekilde estetik unsurlar dikkate alınmalıdır.
- 10- Kentsel nüfustaki artışla birlikte özellikle lağım atık sorunları da önemli boyutlara ulaştığından, lağım atıklarının ekonomik olarak değerlendirilmesi ve yeterli düzenlemeler yapıp sağlık önlemleri alınarak bu atıkların tarım alanlarına dönüştürülmesi, böyle bir uygulamaya imkan olmaması halinde ise gerekli çevresel önlemler alınarak lağım atıklarının dikkatli bir şekilde yerleşim yerlerinden bertaraf edilmesi gerekir.
- 11- Yollar ve açık alanlardaki çöp kutusu, bank vs. unsurlarının kullanışlı, standart, sağlam ve insan sağlığına uygun olması, çöplerin düzenli bir şekilde toplanarak çevreye zarar vermeyecek bir şekilde bertaraf edilmesi, mümkünse yeniden kullanıma kazandırılabilir olanların çöplerden ayrılması sağlanmalıdır. Her ne kadar çöp atıkları tarımsal amaçlarla belli bir ölçüde kullanılmakta iseler de büyük bir kaybı azaltmak için bu bitki besinleri ve organik madde kaynağından daha geniş ölçüde faydalanılması sağlanmalıdır.

- 12- Ulaşımında; yaya-motorlu taşıt ilişkisi, bunların hareket, durma, kesişme noktaları, ulaşım türü ve kirlletici özellikleri dikkate alınmalıdır. Trafik kaynaklı hava kirliliğinin önlenmesi amacıyla trafiğin yoğun olduğu yerlerde hidrokarbonmonoksit ve karbonmonoksit ölçümlerinin yapılması, araçların muayeneleri esnasında egzoz kontrollerinin yapılması, belirgin şekilde siyah duman çıkartan motorlu taşıtların trafiğin yoğun olduğu bölgelere sokulmaması, kurşunsuz benzin kullanımının yaygınlaştırılması, üretim esnasında dizel yakıtlardaki kükürt miktarının minimuma indirilmesi sağlanmalıdır.
- 13- Isınma esnasında bacalardan atılan gaz, is ve dumanlarla yanma sonucu arta kalan kül miktarının en alt düzeye indirilmesi, çevre kirliliğinin önlenmesi açısından temel hedef haline getirilmelidir.
- 14- Hizmet alanlarında, sağlık, eğitim, sosyal ve idari tesisler hizmetin yapısıyla uyumlu olmalı, söz konusu hizmetler çevre kirliliği yaratmayacak şekilde planlanmalıdır.

Sonuç olarak ülkemizde pek çok yerleşmenin çevre sorunları bulunmaktadır. Bu sorunların tek tek çözümüne yönelmekle amaca ulaşamayız. Sorunları yaratan nedenlere eğilmek, kent ve kent planlamasını kapsamlı olarak ele almak; yaşama, çalışma, ulaşım ve boş zamanları değerlendirme alanlarını tüm sorunlarını çözecek şekilde düzenleme zorunluluğu bulunmaktadır. Bu düzenlemeleri kişisel çıkarlardan çok, toplum ve kamu yararını düşünerek yapılmalıdır. İnsanlar ancak bu şekilde mutlu ve sağlıklı yaşanabilen bir yerleşmeye ve çevreye kavuşabilir (Çetiner, 1997:148).

2.3.9. Türkiye’de Çevre Politikaları

Örnekleri daha önce de görülmesine rağmen, sanayi devrimi günümüz anlamında çevre sorunlarının doğuşunu hazırlayan bir süreçtir. Buna bağlı olarak çevre koruma fikrinin gelişimi de sanayi devrimi sonrasında olmuştur. Türkiye geç sanayileşen bir ülke olması dolayısıyla çevre sorunları ile de geç karşılaşmıştır. Dolayısıyla çevre anlayışı Batı da olduğundan farklı şekillenmiştir. Ancak

varoluşundan bu yana tabiatla iç içe yaşayan insanın tabiata bakışı çevre anlayışının temelini oluşturur (Görmez, 2003:120).

Sorunlarla geç karşılaşan Türkiye'nin Cumhuriyet öncesinde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında daha sorunlar büyümeden çevre sorunlarını önlemeye yönelik faaliyetlerine rastlıyoruz. Cumhuriyet öncesinde eski eserlerle ilgili ve ormanlarla ilgili düzenlemeler, Cumhuriyet döneminde ise Umumi Hıfzısıhha Kanunu, Belediye Kanunu gibi düzenlemeler buna örnek olarak gösterilebilir. 1930' lar sonrasında da çevre korumaya yönelik bazı hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Ancak ilerleyen zamanlarda Türkiye' de çevre sorunları giderek artmıştır. Sorunların artmasında hukuki düzenlemelerin yeterince uygulanamaması etkili olurken, bunun dışında çevreye karşı duyarsız politikalar üretilmesi de etkili olmuştur. Ama genel olarak baktığımızda çevreye ilişkin doğrudan düzenlemelerin yapılması 1970' li yıllara rastlar. Fakat yeterince duyarlı olmadığı için mevzuatlar da yeterli olmamıştır. Amaç, kirliliği önleme, çevreyi koruma ve geliştirme politikalarına ağırlık vermek olmalıdır. Bunun için ülke çapında ciddi bir çevre envanterinin hazırlanması gerekmektedir (Oktay, 2005:247).

Türkiye' de 1963 – 1972 yılları arasını kapsayan ilk iki planda, çevre sorunları için özel bölümler ayrıldığı, ayrıntılı politikalar oluşturulduğu görülmemektedir. Bu planlarda, u-yalnızca genel olarak “Çevre Sağlığı” ndan söz edilmektedir. Çevre anlamındaki toplumsal sorunlara ve bunlarla ilgili önlemlere ilk kez 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı' nda (1973 – 1977) yer verilmiştir (Keleş ve Hamamcı, 2005:336).

1970' li yıllardan itibaren çevrenin korunması ile ilgili birçok meslek kuruluşu ve sivil toplum örgütleri bu alanda etkinlikler göstermeye başlamıştır. 1978' de, Başbakanlığa bağlı bir Çevre Müsteşarlığı'nın kurulmasında, 1982 Anayasası' na çevreyle ilgili 56. maddenin konmasında, 1983 yılında bir çevre yasasının çıkarılmasında, aynı yıllarda Milli Parklar, Boğaziçi, Doğa ve Kültür Varlıklarını Koruma Yasaları' nın çıkarılmasında ve hatta, 1991 yılında Çevre Bakanlığı' nın

kurulmasında, yukarıda sayılan kuruluşların ve benzerlerinin birlikte ya da birbirlerinden bağımsız çalışmalarının büyük etkileri olduğu bilinmektedir.

1984 sonrasında ise, çevre konularının halka mal edilmesinde ve siyasallaştırılmasında daha yoğun adımlar atıldığı görülmektedir. Örneğin, Ege kıyılarında, Gökova Körfezi’nde bir termik santralin kurulmasına, hükümetin ısrarlı tutumuna karşı köylülerce karşı çıkılmasıdır. Köylüler, santralin kurulma kararına karşı yönetsel yargıya başvurmuşlardır (Keleş, 1997:257-258).

1990- 1994 yıllarını kapsayan VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda ise temel strateji “Sürdürülebilir Kalkınma” kavramına dayanan, insan sağlığı ve çevreyi koruyarak sürekli bir ekonomik kalkınmaya imkan verecek şekilde doğal kaynakların yönetimini sağlamak ve gelecek nesillere, insana yakışır bir doğal, fiziki ve sosyal çevre bırakmak temel ilkedir şeklinde belirlenmiştir. VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda da çevrenin korunması ve geliştirilmesi ayrı bir bölüm olarak yer almıştır. Bu bölümde mevcut durum analizi, amaçlar, ilkeler, politikalar ve yapılması gerekli hukuksal – kurumsal düzenlemeler ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Sonuç olarak Türkiye’de çevre duyarlılığı ve çevre politikalarının oluşturulmasında geç kalınmıştır. Ayrıca çevre politikaları kalkınma kaygısıyla ve kalkınma lehine oluşturulmuştur. Her ne kadar mevzuatta kalkınmanın çevreyi bozmadan gerçekleştirilmesi ön görülse de tercih söz konusu olacak olursa kalkınma tercih edilmektedir (Keleş ve diğ., 2005:264).

2.3.9.1. Türk Çevre Mevzuatı

Küresel düzeydeki gelişmelerin etkisi ile Türkiye’de de devletin çevre politikaları oluşturmaya başlaması 1973 yılından itibaren olmuştur. Ancak, sanayi öncesi dönem olması sebebiyle sınırlı boyutta çevre sorununa sahip Osmanlı İmparatorluğu Dönemi’nde de her ne kadar bugünkü çevre politikalarıyla karşılaştırılmasa da bazı yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyet dönemi ile birlikte uzun bir savaş sürecinden çıkan Türkiye’de temel sorun, sağlık olmuş ve

çevre konusunda yapılan düzenlemeler halk sağlığı kaygılarını yansıtmıştır. Ayrıca Cumhuriyet Dönemi’nde ki imar, kentlerin ağaçlandırılması, hayvanların korunması, genel temizlik, sıtma, verem gibi hastalıklarla mücadele konuları 1923 – 1963 yılları arasında görev yapan 27 hükümetin programlarında da yer almıştır (Kılıçoğlu, 2005:63-64). Genel anlamda çevre mevzuatını incelediğimiz taktirde;

1- Anayasa: 1961 Anayasası, İkinci Dünya Savaşı sonrasında yapılan birçok anayasa gibi ekonomik ve sosyal haklara geniş yer vermiştir. Anayasa’da çeşitli sosyal haklar yanında çevre ile doğrudan ilgili özel hükümler yoktur. Ancak, sağlık hakkı, kooperatifçiliği geliştirme, tarımın ve tarım işinde çalışanların korunması gibi çevre ve çevre sorunlarıyla ilgi kurulabilecek önemli maddeler vardır (Keleş ve diğ., 2005:267).

1982 Anayasası, 1961 Anayasası’nı dan daha fazla ve belirgin oranda çevre sorunları ve çevre korunmasına yer vermiştir. 12 Eylül’den sonra hazırlana 1982 Anayasası çevre konusunda doğrudan düzenleme yapılan ilk Türk Anayasası’dır. Başta 56. madde olmak üzere, 63. madde (Kültür ve tabiat varlıklarının korunması), 35. madde (Özel mülkiyetin kullanılmasında kamu yararı sınırı), 44. madde (Toprağın verimli kullanılması), 43. madde (kıyıların korunması), 45. madde (tarım arazilerinin amaç dışı kullanılmasının önlenmesi), 52. madde (konut hakkı), 169. madde (Ormanların korunması) doğrudan çevreye yönelik düzenlemeler içermektedir. Çevre Kanunu’na kaynaklık eden 56. madde’de “Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir” denilmektedir. Ayrıca “Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini inlemek devletin ve vatandaşların ödevidir” hükmünü getirerek Çevre Hakkını anayasal bir hak haline getirmiştir.

2- Çevre Kanunu: 1982 Anayasası’ndan sonra Ağustos 1983 tarihinde 2872 sayılı “Çevre Koruma Kanunu” ; ülkemizde yaşayan vatandaşlarımızın ortak varlığı olan çevrenin korunması, iyileştirilmesi, kırsal ve kentsel alanda arazinin ve doğal kaynakların en uygun kullanılması ve korunması, su, toprak ve hava kirliliklerinin önlenmesi, ülkenin bitki, hayvan, doğal ve tarihsel zenginliklerinin korunarak

bugünkü ve gelecek kuşaklardaki nesillerin sağlık, uygarlık ve yaşam düzeylerinin geliştirilmesi ve güvence altına alınması için yapılacak düzenlemeleri ile alınacak önlemleri, ekonomik ve sosyal kalkınma hedeflerine uyumlu olarak belirli hukuki ve teknik esaslara göre düzenlemektedir.

2872 Sayılı Çevre Kanunu'nda, 3 Mart 1988 tarihli 3416 sayılı kanunla yapılan bir değişiklikle; atık, artık ve yakıtların arıtılması, uzaklaştırılması, zararsız hale getirilmesi ve ithali ile ilgili denetim yapma yetkisi Çevre Bakanlığına verilmiştir. Bu düzenleme ile Çevre Bakanlığının yetkileri önemli ölçüde arttırılmıştır (Oktay, 2005:250).

Ayrıca Çevre Kanunu ile Merkez Çevre Kurulu ile Mahalli Çevre Kurulu oluşturularak, kirletici faaliyetler yasaklanmış ve çevrenin korunması aracılığıyla koruma alanları oluşturulması, Özel Çevre Koruma Bölgeleri kurulması ve çevre sorunlarına yol açabilecek kurum ve işletmelerin ÇED (Çevresel Etki Değerlendirme Raporu) hazırlaması öngörülmüştür (Görmez, 2003:158).

3- Ulusal Parklar Yasası: 1983'te çıkarılan 2873 sayılı Ulusal Parklar Yasası, konuyu günümüzün koşullarına uygun bir biçimde düzenlemeyi amaçlamıştır (Resmi Gazete, 11.08.1983, No:18132). Yasa, Ulusal Parkı: "Bilimsel ve estetik bakımından, ulusal ve uluslararası, ender bulunan doğal ve kültürel kaynak değerleriyle, koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip doğa parçaları" olarak tanımlamış ayrıca "Doğa Parkı (Tabiat Parkı)", "Doğa Anıtı", ve "Doğa Koruma Alanı" terimleri de yasada tanımlanmıştır.

Doğa Parkı'ndan, bitki örtüsü ve yaban yaşamı özellikleri olan, halkın dinlenme ve eğlenmesine uygun doğa parçaları anlaşılmakta, Doğa Anıtı ile doğa olaylarının yarattığı özellikler ve bilimsel değere sahip ve ulusal parklar gibi korunan doğa parçaları anlatılmaktadır. Yasa, bilim ve eğitim bakımından önemli olan nadir, tehlikeye açık ekosistemler, türler ve doğal olayların yarattığı örneklerle sahip olup salt bilim ve eğitim amacıyla kullanılmaya ayrılmış yerlere de "Doğa Koruma Alanı" adını vermiştir (Keleş ve Hamamcı, 2005:253).

4- Kültür ve Tabiat Varlıkları Kanunu: Kültür ve tabiat varlıkları bakımından çok az ülkenin sahip olabildiği zenginlik ve çeşitliliğe sahip olan ülkemizde bu değerlerin korunması ve geliştirilmesi konusu kanunlarımızda yer almış, konu ile ilgili kurumlar oluşturulmuş, koruma giderek daha çok sayıda kurum, kuruluş ve kişiyi ilgilendiren bir durum haline gelmiştir.

1973 yılında çıkarılan 1710 sayılı “Eski Eserler Kanunu”nun getirdiği tanımlar, tek yapı ölçeğinin yanı sıra çevre ölçeğini de kapsaması bakımından önemli bir aşama olmuş ancak örneğin “Kentsel Sit” tanımının bulunmaması, uzun süre sorun yaratmıştır. 1983 ve 1987 yıllarında çıkarılan koruma kanunları ise, tanımları, çağdaş kavram ve gelişmelere uyacak şekilde biçimlendirilmiştir (Keleş ve diğ., 2005:298).

Kanunla, Devlet, kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazla ile özel hukuk hükümlerine tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazlarla varlığı bilinen veya ilerde ortaya çıkacak olan korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının devlet malı niteliğinde olduğu belirtilmiş, bu varlıkların tespitinin bakanlık ve ilgili kurumlarca, tescilinin de koruma kurulları kararı ile olacağı hükmü getirilmiştir (Görmez, 2003:164).

5- Belediye Kanunları ve Çevre: 10 Temmuz 2004 tarihinde kabul edilen 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, 3030 sayılı eski kanunu yürürlükten kaldırarak birtakım yeni düzenlemeler getirmiş, diğer alanlarda olduğu gibi çevreyi ilgilendiren birçok konuda da düzenlemeler yapmıştır. “Kirleten Öder” prensibinden hareket ederek belediye hudutlarında yaşayanların atıklarını çevreyi kirletmemesi için, önlem olarak konutlarda, kullanma bedelinin yarısına yakın, atık su bedelinin belediyeler yatırılması sağlanmış, böylece belediyelere arıtma tesisi kurmaları için kaynak yaratılmıştır (Oktay, 2005:260). Ancak birçok mevzuatın uygulamasındaki eksiklikler ve yetersizlikler burada da kendini göstermektedir. Birçok konunun detayı kanunda düzenlenmesine rağmen belediyeler çevre sorunlarını çözmede yetersiz

kalmaktadır. Bunun nedeni olarak uygulama eksikliği gösterilmektedir (Keleş ve diğ., 2005:319).

Bu kanunlar dışında yürürlükte olan ve doğrudan çevreyi ilgilendiren veya içinde çevreyle ilgili hükümler bulunduran bazı yasalar ve yasal düzenlemeler aşağıda verilmiştir. Bunlardan bazıları;

- Umumi Hıfzısıhha Kanunu,
- Orman Kanunu,
- Yeraltı Suları Hakkında Kanun,
- Gecekondü Kanunu,
- Su Ürünleri Kanunu,
- Eski Eserler Kanunu,
- Çevresel Etki Değerlendirilmesi (ÇED) ile ilgili düzenlemeler,
- Boğaziçi Kanunu,
- İmar Kanunu,
- Kıyı Kanunu,
- Özel Çevre Bölgelerinin Yönetimi.

Çevreyle ilgili çok sayıda mevzuat olmasına rağmen, mevcut çevre mevzuatının çağdaş çevre anlayışına cevap veremediği bilinmektedir. Bunun nedenleri, mevzuatta birçok boşlukların, tekrarların ve uyumsuzlukların bulunmasıdır. Ayrıca çevreye yönelik hizmetlerin yerine getirilmesinde ve çevrenin korunması konusunda çok sayıda uygulayıcı kuruluşun bulunması ve kurumlar arasında yeterli koordinasyonun sağlanamaması da mevzuatın uygulanmasında büyük zorluklara neden olmaktadır (Yıldız ve diğ., 2005:222).

2.3.9.2 Kalkınma Planlarında Çevre

Ülkemizde planlı dönemle birlikte çevre sorunlarına ilişkin ayrı bir bölüm içinde saptamalar ve politikalar ilk olarak III. Beş Yıllık Kalkınma Planında yer almıştır. Bu planda çevre kirliliğini önleyici politikaların geliştirilmesi ve planlama

sistemi içerisinde bir bütün olarak incelenmesi gerektiği belirtilmiştir. Ancak geliştirecek politikaların sanayileşme ve kalkınmayı engellememesi ön koşul olarak kabul edilmiştir (Efendi, 2005:47).

IV. Beş Yıllık Kalkınma planı, çevre konusunda temel yaklaşım olarak çevre kirliliğini önleyici politikaların alınmasını ve sanayileşme, tarımda modernleşme ve şehirleşme sürecinde çevrenin dikkate alınmasını kabul etmiştir. Bu dönemde çevreyle ilgili hem kurumsal hem de mevzuat açısından gelişmeler olmuştur. 1978’de Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı kurulmuş, 1983 yılında ise 2872 sayılı Çevre Kanunu yürürlüğe girmiştir (Keleş ve diğ., 2005:236).

1985-1989 yıllarını içeren V. Beş Yıllık Kalkınma Planındaki temel ilke mevcut kirliliğin ortadan kaldırılması ve olası kirliliğin önlenmesinin yanında kaynakların gelecek nesillerinde yararlanabilmesi için korunması ve geliştirilmesidir (Keleş ve diğ., 2005:241). VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı diğerlerinin aksine çevre sorunlarına en geniş ve ayrıntılı yer ayıran ve yaklaşım itibari ile oldukça önem veren bir niteliğe sahiptir. Fakat, III. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda olduğu gibi yine kalkınma ve çevre ilişkilerine dikkat çekilmektedir. Ancak plana rağmen 2872 sayılı Çevre Kanunu’nun bu konuda çevre açısından daha olumsuz bir tavır ortaya koyduğu görülmektedir (Görmez, 2003:152).

VII Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda çevre konusu bir bölüm oluşturmanın ötesinde, Türkiye’yi 21. yüzyıla taşıyacak “20 Temel Yapısal Değişim Projesi” nden birisi olarak yer almıştır. Plan’da çevrenin korunması ve geliştirilmesi, altyapı hizmetlerinde yapısal değişim projesi ve sanayileşme yaklaşımı ile aynı düzeyde bir temel politika unsuru olarak ele alınmaktadır. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda ise sürdürülebilir kalkınma göstergelerinin geliştirilerek, yeni eylem planlarının yapılması ve biyolojik güvenlik yasasının çıkartılmasına karar verilmiştir.

2007-2013 yıllarını kapsayan IX. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda, hızlı ve plansız kentleşme, büyük kentlerde yaşanan yüksek nüfus artışı ve motorlu taşıt sahipliğindeki artış dan bahsedilerek, kentiçi ulaşımında yaşanan fazla yakıt tüketimi,

evre kirlenmesi, kazalar ve trafik tıkanıklığı problemlerinin artarak devam ettiği belirtilmiştir. AB’ye uyum sürecinde, atık yönetimi, doğa koruma, gürültü ve çevresel etki değerlendirme konularında ilerleme sağlanmasına rağmen, evre alanında hala çok sayıda düzenlemeye gereksinim duyulduğuna değinilmiştir. Bu konularda sürdürülebilir yeni evre yönetim sistemlerinin oluşturulacağı söylenerek bu konuda özellikle finansman sıkıntısı yaşandığı dile getirilmiştir (www.ekutup.gov.tr, 09.11.2008).

2.3.9.3. Hükümet Programlarında evre

“evre” kavramına hükümet programlarında ilk kez Bülent Ecevit başkanlığında 26.01.1974’te kurulan hükümetin Millet Meclisi’nde 01.02.1974 günü okunan programında rastlıyoruz. Bu programda “şehirlerin gereğinden fazla büyümesini önlemek, evre sağlığı sorunlarını asgariye indirmek...” İçin alınacak önlemlerden ve “evre sağlığı bakımından hava ve su kirlenmelerinin vatandaşın sağlığını tehdit eden, tabiat şartlarını kötüleştiren etkilerin önlenmesi için gerekli tedbirlerin alınacağı...” ndan söz edilmektedir. Bir sonraki Sadi Irmak hükümetinin güvenoyu alamayan programında çevreye ilişkin herhangi bir şey yoktur. 31.03.1975 tarihli Süleyman Demirel hükümetinin programında ise kentleşme ve hava kirliliği bir arada bir cümle ile anlatılmıştır. III. Ecevit hükümeti döneminde “Başbakanlık evre Müşteşarlığı” da kurulduktan sonra artık evre konuları hükümet içinde biçimsel olarak daha da sahiplenilmiştir denilebilirse de uygulamada takınılan tavırların her zaman hükümet programlarında dile getirilen görüşlere uymadığı özellikle 1980’ler uygulamasında görülmektedir (Erim, 1997:380).

VI Demirel Hükümet Programı’nda evre kirlenmesi ve tabiatın korunması ile ilgili çalışmaların ciddiyeyle sürdürüleceği belirtilmiştir. I. ve II. zal Hkmetinin programında çevreyi ve tabiatı korumanın önemine değinilmiş ve evre sorunlarının zmne yönelik önerilere yer verilmiştir. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemi içerisinde göreve başlayan Akbulut Hükümeti Programında ise, ekonomik gelişme ile evre koruma arasındaki ilişkiye ve bu iki kavramın birbirlerini

desteklediklerine değinilerek, şehirleşmenin ve sanayileşmenin sebep olduğu çevre kirlenmesine karşı bazı önlemlerin alınması gerekliliği üzerinde durulmuştur.

I. Yılmaz Hükümet Programı'nda, çevre kavramı ilk kez bir çok konunun önünde ve ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Hükümet programı'nda çevre politikalarının Beş Yıllık Kalkınma Planları ile paralel olarak ele alınacağı vurgulanmıştır. III. Demirel Hükümeti Programı'nda çevre konusundaki temel hedef; tarihsel, kültürel, doğal çevrenin ve yeşilin korunması olarak belirtilmiştir. Ancak, bu hedefe ve bu hedef doğrultusundaki çevre politikalarına, program sonlarında ve sürdürülebilir gelişmeye yönelik ilkeleri içermeyen ifadelerle yer verilmiştir. I. Çiller Hükümeti Programına bakıldığında ise gelişmenin doğayla uyumlu olmasına ve "Kirleten Öder" ilkesinin uygulanmasına yer verilmiştir. İlk kez, çevre politikalarının uygulanmasına yönelik finansmanın nasıl sağlanacağı da bu hükümet programında somut olarak belirtilmiştir. II. Çiller Hükümeti'nde çevre "Kalkınmada Öncelikli Yörelere" başlığı altında ele alınarak, Çevre Kanunu'nda revizyona gidilmiş ve çevreyi gözetten bir ekonomik gelişmenin hedef alınacağı belirtilmiştir.

II. Yılmaz ve Erbakan Hükümeti Programları'nda benzer olarak çevre korumanın ekonomik, ticari, sosyal ve siyasal açılardan birbiriyle uyumlu ve bütünleşmiş bir biçimde ele alınarak, geri kazanım çalışmalarına önem verileceği ve erozyonla mücadele çalışmalarının hızlandırılacağı ve yaygınlaştırılacağı belirtilmiştir. III. Yılmaz Hükümeti bir önceki dönemdeki hedefleri tekrar belirterek bunlara ek olarak biyolojik çeşitlilik kaynaklarının korunacağından ve ormanların korunmasına önem verileceğinden bahsedilmiştir.

IV. ve V Ecevit Hükümeti Programları'nda ortak olarak, doğanın dengesinin ve çevre sağlığının gözetilerek, turizm ve enerji yatırımlarında çevrenin korunacağından söz edilmiştir.

Abdullah Gül ve Erdoğan Hükümet Programları'nda çevre konusunun hükümetin duyarlı olduğu konuların başında geldiği, doğal ve çevresel varlıkları bozmadan korumak ve gelecek kuşaklara yaşanabilir bir çevre bırakmak için her

türlü tedbirin alınacağı, bu konuda halk katılımının ve denetiminin etkin bir şekilde sağlanacağı vurgulanmıştır (Kılıçoğlu, 2005:75-146). Bunlara ek olarak Erdoğan Hükümet Programı'nda çevrenin sermaye stoğu olarak ısı, su, mineral ve diğer tüm ekonomik faaliyetlerin yapı ve kalitesini doğrudan etkilemesi sebebiyle, çevresel yapıda kötüye gidiş, gürültü, kirlenme ve değişim maliyetlerini belirlemek amacıyla, sosyal refah ağırlıklı yaklaşımın geliştirileceği ve ekonomik birimlere sosyal sorumluluk yaklaşımının benimsetileceği belirtilmiştir. Ayrıca, geri dönüşüm çalışmalarına ağırlık verip, küresel ısınma ile ilgili çalışmalara devam edileceği belirtilmiştir (www.akparti.org.tr:2008).

2.3.10. Ulusal Ve Uluslararası Çevre Kuruluşları

2.3.10.1 Ulusal Çevre Kuruluşları

2.3.10.1.1. Kamu Kuruluşları

Türkiye'de çevre ile ilgili çalışmaların koordinasyonunu yapan kuruluş Çevre ve Orman Bakanlığı' dır. Çevre ve Orman Bakanlığı'nın görevleri özetle şu biçimdedir;

- Çevrenin korunması ve iyileştirilmesi,
- Kırsal ve kentsel alanda arazinin ve doğal kaynakların en uygun ve verimli şekilde kullanılması ve korunması,
- Ülkenin doğal bitki ve hayvan varlığı ile doğal zenginliklerinin korunması ve geliştirilmesi,
- Her türlü çevre kirliliğinin önlenmesi,
- Ormanların korunması, geliştirilmesi ve orman alanlarının genişletilmesi,
- Ormanların içinde ve bitişiğinde yaşayan köylülerin kalkındırılması ve bunun için gerekli tedbirlerin alınması,
- Çevreye olumsuz etkileri olan her türlü faaliyeti ülke bütününde izlemek ve denetlemek,

- Milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiat koruma alanları ve orman içi mesire yerleri ile biyolojik çeşitliliğin, av ve yaban hayatı alanlarının tespiti, yönetimi, korunması, geliştirilmesi ve işletilmesini sağlamak (Resmi Gazete, 2008:4856 Sayılı Kanun).

Çevre ve Orman Bakanlığı'nın teşkilat yapısı ise şu şekildedir;

1- Bakanlığa Bağlı Kuruluşlar: Orman Genel Müdürlüğü, Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Özel Çevre Koruma Başkanlığı ve DSİ Genel Müdürlüğü.

2- Sürekli Kurullar: Yüksek Çevre Kurulu, Çevre ve Ormancılık Şurası, Merkez Av Komisyonu.

3- Taşra Teşkilatı: İl Müdürlükleri ve doğrudan merkeze bağlı müdürlükler (www.cevreorman.gov.tr).

Çevreyle ilgili diğer resmi kurum ve kuruluşlar ise şu şekildedir (Yıldız ve diğ., 2005:267);

- Kültür ve Turizm Bakanlığı,
- Tarım ve Köyişleri Bakanlığı,
- Bayındırlık ve İskan Bakanlığı,
- Sağlık Bakanlığı.

Bu kuruluşlara ek olarak çevre koruması ile ilgili en önemli görevleri üstlenmiş olan kurumlar yerel yönetimlerdir. Yerel yönetimler içinde belediyeler 5393 sayılı, 03.07.2005 tarihli Belediye Kanunu ile çevrenin korunması ve çevre kirliliğinin önlenmesi konusunda geniş yetki ve görevler üstlenmişlerdir. Yasa ile konutların, işyeri ve fabrikaların, umuma açık yerlerin sağlık denetimini yapma, katı atıkları toplama ve imha etme, yerleri temizleme, kent içi trafiği düzenleme, su sağlama, kanalizasyon yapma, su kaynaklarını ve kıyıları koruma, çevre kirliliği oluşmaması için gerekli tedbirleri alma, dinlenme ve rekreasyon alanları düzenleme, planlı ve sağlıklı kentleşmeyi sağlama, yapılanmayı denetleme gibi görev ve yetkilere sahiptir (Resmi Gazete, 5393 sayılı Belediye Kanunu, 03.07.2005).

2.3.10.1.2. Çevreyle İlgili Bilimsel Kuruluşlar

- Üniversiteler: Ülkemizde özellikle son 20 yıldır endüstrileşme ve nüfus artışının yol açtığı çevre sorunları, üniversiteler bünyesinde çevre mühendisliği, orman mühendisliği, şehir ve bölge planlama gibi bölümlerin oluşturulmasını gerekli kılmıştır. Özellikle çevre mühendisliği, yaşadığımız yüzyılın başlarında içme suyu temini, kullanım sonucu oluşan sağlık için zararlı maddeleri içeren atıkların bertarafı ve doğal ortamın korunması gibi amaçlarla ilk olarak sağlık mühendisliği şeklinde ortaya çıkmıştır. Daha önceleri ağırlıklı olarak inşaat mühendisliği faaliyetlerinin ayrı bir branş olarak ortaya çıkması ile ilgili ilk girişim üniversitelerden gelmiştir. Üniversiteler, çevre teknolojisi transferi ve dünya çapında birikmiş teknik bilgilerin ülkemize adaptasyonu işlevini üstlenen kurumlar olmuşlardır (Türkman, 2000:214).

- TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu): TÜBİTAK bünyesinde oluşturulan yer, deniz, atmosfer bilimleri ve çevre araştırma grubu üniversiteler tarafından önerilen çevre konulu araştırmaları finanse etmektedir. Ayrıca TÜBİTAK koordinatörlüğünde çeşitli uluslararası kuruluşlardan gelen finansman kaynakları çevre konulu araştırmalara aktarılmaktadır (Türkman, 2000:216).

2.3.10.1.3. Çevreyle İlgili Gönüllü Kuruluşlar

Gönüllü kuruluşlar, demokratik ülkelerde, çevre duyarlılığının oluşturulmasına öncülük etmişlerdir. Ülkemizde gerek tek parti döneminde, gerekse çevre sorunlarının toplumsal bir sorun niteliğini kazanmış olduğu daha sonraki yıllarda çevreye yönelik çalışmalar yapan, bu amaçla kurulmuş dernek v.b. örgütlerin varlığından söz edilemiyordu. Tek partili dönemde yani 1950 ve öncesinde, çevre sorunlarının sahibi yalnızca devlet ve yerel yönetimlerdi. 1950 – 1970 arasında ise, gönüllü kuruluşların sayısında ve etkinliklerinde genel olarak bir artış olmasına karşın, çevrenin korunmasını, iyileştirilmesini ve geliştirilmesini amaç edinmiş kuruluşlar henüz ortada yoktur. 1970’lerden sonra ise, çevrenin ormancılık, imar, kirlenme v.b. tek tek olan yönleri değil fakat bütünüyle ilgilenen kuruluşların

sayısının çoğaldığı dikkati çekmektedir. Bunların tümünün sayısının 250'yi geçmiş olduğu söylenebilir (Keleş ve Hamamcı, 2005:325-326). Bazı, önemli gönüllü kuruluşlar şu şekildedir;

- TEMA (Türkiye Erozyonla Mücadele ve Ağaçlandırma Vakfı): TEMA vakfı, 11 Eylül 1992 tarihinde, Birleşmiş Milletler Çevre Ödülü sahibi Hayrettin Karaca ve işadamı Nihat Gökyiğit tarafından kurulmuştur. Vakfın amacı, erozyon, çoraklaşma, çölleşme, yanlış arazi kullanımı, doğuracağı sonuçlar ve alınacak önlemler ile biyolojik çeşitlilik, toprak, su ve diğer doğal varlıkların korunması, verimli kılınması konularını halka anlatarak bilgilendirmek ve bilinçlendirmek böylece oluşturulacak oluşturulacak bilinçli ve güçlü kamuoyunun desteği ve baskısı ile hükümetleri bu konularda gerçekçi ve uygulanabilir önlemler almaya ve uygulamaya teşvik etmektir. Vakıf bu amaç doğrultusunda birçok eğitim çalışması yaparak, ulusal ve uluslararası projeler üretmektedir (Ergün, 2006:387).

- TÜRÇEK (Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu): TÜRÇEK, 1972 yılında İstanbul'da kurulmuş ve 1975 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla "Kamu Yararına Çalışan Dernek" statüsüne alınmış ve 1985 yılında İçişleri Bakanlığı tarafından ismi "Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu" olarak değiştirilmiştir. Kurum, çevre ve doğa koruma konusunda, siyaset üstü çevre politikaları geliştiren demokratik, katılımcı bir anlayışa sahip, çeşitliliğe saygılı, kamu yararına çalışan ve kar amacı gütmeyen bir sivil toplum kuruluşudur. Kurum, çevrede meydana gelen her türlü kirliliğin önlenmesi, doğal varlıkların ve yaşam ortamlarının korunması için Türkiye'deki doğa ve çevre konusunda çalışan sivil toplum kuruluşlarını güçlendirir yeni girişimlerin oluşmasına destek verir (www.turcek.org.tr).

- ÇEKÜL (Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı): ÇEKÜL, ülkemizin doğal ve kültürel mirasını korumak amacıyla 1990 yılında vakıf statüsünde kurulmuş bir sivil toplum kuruluşudur. Sivil girişimlerini; doğa, kültür, eğitim, tanıtım ve örgütlenme ana başlıkları altında sürdürmekte, doğal ve kültürel

çevreyi korumak için kent, havza, bölge ve ülke ölçeğinde projeler geliştirmektedir (www.cekulvakfi.org.tr).

- ÇEVKO (Çevre Koruma ve Ambalaj Atıkları Değerlendirme Vakfı): ÇEVKO Vakfı, Türkiye’deki ambalaj atıkları geri kazandırma sisteminin oluşmasında ve yönlendirilmesinde etkin rol oynamak ve katkıda bulunmak amacıyla 1 Kasım 1991 tarihinde kurulmuştur. Çevre ve Orman Bakanlığının 31.03.2005 tarihli kararı ile her çeşit ambalaj atığının geri kazanımı konusunda yetkilendirilmiş kuruluş olmuştur. Kuruluş amacı ise Türkiye’deki ambalaj atıklarının, sanayinin önderliğinde toplum ve yerel yönetimlerin işbirliği ile sürdürülebilir bir sistem içinde geri kazanılması ve dönüştürülmesi şeklinde özetlenebilir (www.cevko.org.tr).

- WWF-Türkiye (Doğal Hayatı Koruma Vakfı): WWF Türkiye, Türkiye’ nin doğal kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı ve korunması amacıyla farklı alanlarda ve disiplinlerarası çalışan, kurumsallaşmış bir sivil toplum kuruluşudur. Doğal Hayatı Koruma Vakfı, 1996 yılında Doğal Hayatı Koruma Derneği’nin öncülüğünde kurulmuş, 2001 yılında dünyanın en etkin ve saygın doğa koruma kuruluşlarından olan WWF’nin Türkiye ulusal kuruluşu olarak, WWF-Türkiye ünvanını almıştır. WWF-Türkiye çalışmalarını bağışlar ve kurumsal sponsorluklar ile yürüten kar amacı gütmeyen bağımsız bir vakıftır. Amacı ise, Türkiye’nin biyolojik çeşitliliğini korumak ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını sağlamaktır (www.wwf.org.tr).

2.3.10.2. Uluslararası Çevre Kuruluşları

Dünya ülkelerinde, çevre için örgütlenmede başlıca iki yol tutulduğu dikkati çekmektedir. Kimi ülkelerde, salt çevre sorunlarından sorumlu bir Çevre Bakanlığı vardır. Bu ülkelerde, Çevre Bakanlığı, ya bağımsız bir bakanlık ya da sağlık, imar, konut ve yerel yönetim bakanlıklarından biriyle birleştirilmiş durumdadır. Örneğin Hollanda’da “Kamu Sağlığı ve Çevre Sorunları Bakanlığı”, Avusturya’da “Sağlık ve Çevre Koruma Bakanlığı”, İtalya’da “Kültür ve Çevre Bakanlığı”, İngiltere’de ise bağımsız bir Çevre Bakanlığı vardır. Öte yandan, bazı ülkelerde, çevre konuları

bakanlık statüsünde olmayan kimi merkezi kuruluşların sorumluluğuna bırakılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri’nde “Çevre Koruma Yönetimi (Environmental Protection Agency)”, Japonya’da “Çevre Sorunları Yönetimi (Environmental Agency)”, İsviçre’ de “Federal Çevre Ofisi” bu ikinci küme de bulunan örgütlere örnektir (Keleş ve Hamamcı, 2005:308).

Bu kuruluşların dışında uluslararası gönüllü ve Birleşmiş Milletler gibi önemli örgütler tarafından oluşturulmuş kuruluşlar vardır. Bu kuruluşlar ise;

- Birleşmiş Milletler Teşkilatı: Çevre koruma konusunda ilk ciddi adımlar Birleşmiş Milletler tarafından 1972 yılında Stockholm’de düzenlenen “İnsan, çevre Konferansı” nda atılmıştır. Bu tarihte Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) geliştirilmiştir (Keleş ve ark. 2005:261). Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) bir dünyamız olduğu gerçeğinden yola çıkarak, uluslararası topluluğun tüm üyelerini aralarındaki çatışma ya da kutuplaşma ne olursa olsun, çevre konusunda ortak davranmaya yöneltmek istemiştir. Bu ortaklığın araçları ise işbirliği ve dayanışmadır (Hamamcı, 1997:402).

UNEP dışında, Birleşmiş Milletler Teşkilatı’ na bağlı pek çok kuruluş çevre sorunları alanında bir dizi faaliyet gerçekleştirmektedir. Mesela, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri pek çok konuda olduğu gibi çevresel eğitim ve teknoloji konusunda da desteklemektedir. Aynı şekilde ILO (Milletlerarası Çalışma Teşkilatı), FAO (Gıda ve Tarım Teşkilatı), WHO (Dünya Sağlık Teşkilatı), UNESCO (Milletlerarası Eğitim Bilim ve Kültür Teşkilatı) da çevre alanında milletlerarası işbirliğini sağlayan kuruluşlardandır (Görmez, 2003:116).

- Avrupa Birliği: Avrupa Birliği, topluluk üyesi ülkelerde yaşam kalitesini arttırmak amacıyla doğal çevrenin de korunması, çevre sorunlarının mevcut ülke sınırlarını aşması ve benzeri sebeplerle çevre sorunlarına da el atmıştır. Bu amaç doğrultusunda 1972 yılında topluluk üyelerine bir “Eylem Programı” çağrısında bulunmuştur. Ayrıca topluluk amaçlarında;

- Çevrenin kalitesini korumak ve iyileştirmek,
- Kişi sağlığının korunmasına katkıda bulunmak,
- Doğal kaynakların dikkatli ve akıllı kullanımını gerçekleştirmek gibi maddelerde bulunmaktadır (Görmez, 2003:117).

- Greenpeace: Bağımsız, şiddete karşı olan, küresel boyutta çevresel problemlere karşı duyarlılık gösteren, yeşil ve barış dolu bir gelecek için çözümler öneren bir organizasyondur. Amacı, doğal hayatı ve çeşitliliği korumaktır. 1971'den beri çalışmalarına devam eden bu organizasyon, başarılı ve dikkat çeken çalışmalarıyla sürekli gündemde olmuştur. Pek çok ülkede toksik atıkların yasaklanması, ticari balina avcılığının önlenmesi, tüm nükleer silahların test edilmesinin yasaklanması gibi konularda mücadele etmektedir. Dünya çapında 41 ülkede ofisi ve 2.8 milyon destekleyicisi bulunmaktadır. Ayrıca Greenpeace bilimsel verilere dayanan kampanyalar yürütmektedir (www.greenpeace.org).

- Friend Of The Earth International: 1971'de İngiltere'de kurulan organizasyon dünya' da bulunan ve 5 kıtada 70 ulusal organizasyon ile işbirliği içinde olan uluslararası özerk bir federasyondur. Kuruluşun vizyonu, doğayla uyum içinde yaşayan toplumlara sürdürülebilir ve barış dolu bir dünya sağlamak misyonu ise doğal kaynakların bozulması ve tükenmesini önleyerek dünya'nın ekolojik ve kültürel çeşitliliğini destekleyerek, sürdürülebilir kaynakları korumaktır (www.foe.co.uk).

- Conservation International (CI): Amerika, Washington'da 1987 yılında küçük bir grup tarafından kurulmuş bir organizasyondur. Kuruluşun amacı dünyanın yaşayan kültür mirasını, küresel biyoçeşitliliğini korumak, insanlara doğayla uyumlu yaşamayı göstermektir (www.conservation.org).

- European Environment Bureau (EEB): 31 ülke ve 143 üye organizasyonun oluşturduğu çevresel konular ve doğa koruma konularında faaliyet gösteren bir kuruluştur. Kuruluşun amacı, Avrupa Birliği düzeyinde sürdürülebilir çevresel

politikalar oluşturmaktır. Ayrıca doğal çevreyi korumak, insanlara sürdürülebilir çevre hakkında sosyal duyarlılık kazandırmak ve Avrupa Birliği politikalarını olumlu yönde düzenlemek gibi amaçları vardır (Ören ve Tatar, 2006:179).

- Sport and Environment Commission: Spor ve Çevre Komisyonu Pal Schmitt başkanlığında 1995 yılında kurulmuştur. Kuruluş amacı Olimpik hareket çerçevesinde sporla ilgili sürdürülebilir çevreyi sağlamak ve spor karşılaşmaları ile oluşabilecek zararları önlemeye çalışmaktır. Bu amaç doğrultusunda olimpiyatlara aday olan ülkelerin çevresel unsurlara ilişkin aldıkları tedbirleri kontrol ederken, meydana gelebilen çevresel problemlere ilişkin çözüm önerileri sunar. Çalışmalarını Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ile işbirliği içerisinde yapmaktadır. Ayrıca spor ve çevre ilişkisine ait kongre ve sempozyumlar düzenlemektedir (www.multimedia.olympic.org/pdf).

2.3.11. Uluslararası Çevre Sözleşmeleri

Çevre sorunlarının birçoğu insanın varolması ile birlikte başlamıştır. Önceleri nüfusun az olması ve teknolojinin günümüzdeki boyutlarına ulaşmamasından dolayı insanlar doğayla uyum içinde yaşamışlardır. Ancak, sanayi ve endüstrileşme, nüfus artışı, teknolojik gelişmelerle birlikte insanlar doğayı hızla tahrip etmeye başlamışlardır. Bilinçsizce doğayı tahrip eden insanlar bir süre sonra doğanın bir parçası olduklarını, doğal dengenin önemini ve bu sistemle uyum içinde yaşamaları gerektiğini anlamışlardır. Çevre sorunları, insanları doğayı koruma konusunda ciddi önlemler almaya yöneltmiştir. Böylece önemli çevre faaliyetlerine girişilmiş ve konu küresel boyutta ele alınmaya başlanmıştır (Ören ve Tatar, 2006:168). Bunun için uluslararası boyutta çok sayıda antlaşma, sözleşme ve protokol hazırlanmıştır.

Çevre sorunlarına eğilme, örgütlenme, çevre bilinci ve sorunlarla ilgili işbirliği girişimleri 1920'lerde Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) çalışanlarının işyeri çevresindeki hasar verici etkenlere karşı korunma standartlarını belirlemeleri ile başlamıştır. 1922'de İtalya Alp'lerde yaban hayatını korumak için Gran Paradiso National Park'ı kurdu. Fransa'da İtalyan girişimine paralel olarak Vanoise Milli

Parkı kuruldu. 1925'te Hollanda ile Çekoslovakya doğanın korunmasına ilişkin olarak Krakow Protokolünü imzaladılar. İkinci Dünya Savaşı'nın çıkması ile diğer girişimler durdurulmuş oldu. Daha sonra ise hem BM (Birleşmiş Milletler) hem de çevre örgütlerinin hareketleri hız kazanmaya başladı (Erdoğan, 2003:239). Fakat yapılan bu faaliyetler ya ulusal düzeyde kalmakta ya da tüm dünya'ya hitap eden etkinlikler olamamıştır.

Çevre sorunları konusunda, uluslararası düzeyde ilk toplantı, 1972 yılında Birleşmiş Milletler Teşkilatı tarafından düzenlenen Stockholm I. Çevre Konferansıdır. Bu toplantı sonunda, çevreye verilen önemi vurgulamak için 5 Haziran tarihi Dünya Çevre Günü olarak kabul edilmiştir (Yıldız ve diğ., 2005:264). Kısaca Stockholm Bildirgesi olarak bilinen “Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Deklarasyonu” nda çevre sorunlarının hem bölgesel hem de uluslararası alanlara yayılması nedeniyle, ülkeler arasında yaygın bir işbirliğinin yapılması ve uluslararası kuruluşların ortak hareket etmelerinin gerektiği belirtilerek, bütün insanlar ve hükümetler çevrenin korunması ve geliştirilmesi için ortak çabaya davet edilmiştir (Keleş ve diğ., 2005:203).

Stockholm Çevre Konferansı'nın önemli sonuçlarından birisi de şüphesiz Akdeniz Eylem Planı'dır. Stockholm'deki konferans tarafından uyarılan çevre bilinciyle uyumlu bir şekilde denizlerin kurtarılması amacıyla 1975 yılında UNEP, Birleşmiş Milletler Çevre Programı'nın çağrısıyla Barcelona'da bir konferans toplanmış ve bu konferans sırasında Akdeniz'de kıyısı olan 16 hükümet Akdeniz'in korunması için bu eylem planını onaylamıştır. Plan, Akdeniz ülkeleri hükümetleri tarafından düzenlenip imzalanacak, yasal bağlayıcılığı olan bir dizi anlaşmayı, kirlenmeyi izleme ve araştırma ağının kurulmasını, hayati kalkınma öncelikleriyle sağlıklı bir Akdeniz çevresini bağdaştıracak bir sosyo-ekonomik programın hazırlanmasını öngörmektedir.

Çevre sorunları ve çevrenin korunması konusunda uluslararası düzeyde gerçekleştirilen bir diğer çalışma da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1983 yılında Norveç Başbakanı G.H. Brundtland başkanlığında, insanlığı tehdit eden çevre

sorunları konusunda bir komisyon kurulması konusunda aldığı kararla kurulan ve İtalya, S.Arabistan, Zimbabwe, Almanya, Hindistan, Çin, Japonya, Kanada ve diğer bazı ülkelerin temsilcilerinden bir grubun hazırladığı ve 1987 yılında yayınlanan “Ortak Geleceğimiz” isimli Brundtland raporudur (Keleş ve diğ., 2005:206). Rapor genel olarak çevre sorunlarının gelişmiş-az gelişmiş bütün ülkelerin insanlarını, bütün yerküreyi tehdit ettiğini ve dünya’daki krizlerin birbirleriyle bağlantılı olduğunu, çevre sorunlarının diğer sorunlardan ayırt edilemeyeceğini belirtmektedir (Görmez, 2003:89). Ayrıca raporda, sürdürülebilir gelişmenin bir değişim sürecini ortaya koyduğu, bu değişim süreci içerisinde kaynakların kullanımının, yatırımların yönlendirilmesinin, teknolojik gelişmenin yönünün seçilmesinin ve kurumsal değişikliklerin uyum içinde yapılmasının gerekliliği vurgulanmıştır (Kılıçoğlu, 2005:43).

Stockholm Konferansı’nın 20. yıldönümü nedeniyle hazırlanan Dünya Çevre Konferansı ise 1992 yılında Brezilya’nın, Rio De Janeiro’da şehrinde toplanmıştır. Konferansta geçen 20 yılın genel bir değerlendirmesi yapılmış ve geleceğe yönelik politikaların belirlenmesi amaçlanmıştır (Keleş ve Hamamcı, 2005:200). Ayrıca Rio Konferansı’nda, çevre ve ekolojiyi etkileyen tüm alanlarda hükümetlerin, kalkınma teşkilatlarının, Birleşmiş Milletler kuruluşlarının ve bağımsız sektörlerin yapması gereken faaliyetleri içeren bir eylem planı olan “Gündem 21” oluşturulmuş ve “Gündem 21” in 2000 yılına kadar olan dönemi kapsayan uluslararası bir program olması kararlaştırılmıştır (Görmez, 2003:90).

Rio Konferansı’nda sosyal, ekonomik ve çevresel unsurların birbirleriyle etkileşim içinde olduğu kabul edilerek, uzun vadede sürdürülebilir sonuçların elde edilmesi için bu gereksinimlerin dengeli bir şekilde karşılanması gerektiği vurgulanmıştır. 1992 Rio Konferansı daha sonra düzenlenen tüm Birleşmiş Milletler toplantılarının gündemini belirleyici rol oynamıştır. Bu konferanslardan bazıları; 1994 Kahire Dünya Nüfus ve Kalkınma Konferansı, 1995 Kopenhag Dünya Sosyal Kalkınma Zirvesi, 1996 İstanbul Habitat II İnsan Yerleşimleri Konferansı ve 2000 New York Bin Yıl zirvesidir (Keleş ve diğ., 2005:222).

Rio De Janeiro, Çevre ve Gelişme Konferansı'nın üzerinden 10 yıl geçtikten sonra Birleşmiş Milletler, 26 Ağustos-4 Eylül 2002 tarihleri arasında, Dünya Sürdürülebilir Gelişme Konferansı düzenlenmiştir. Konferans sonunda açıklanan Sürekli ve Dengeli Gelişme Bildirisi 37 ilkedен oluşmaktadır. Toplantıya katılan devlet ve hükümet bakanları sürekli ve dengeli gelişme ilkesine bağlılıklarını yinelemiş ve bu ilkenin yerel, ulusal, bölgesel ve küresel düzeyde' de yaşama geçirilebilmesinin, ekonomik ve toplumsal gelişme ile çevrenin korunması öğeleri arasındaki karşılıklı bağlılığa dayanması gerektiğini vurgulamışlardır (Keleş ve Hamamcı, 2005:206).

2.3.12. Sürdürülebilir Gelişme

Çevre ve ekonomik gelişme ilişkisi içerisinde değerlendirilen “sürdürülebilir gelişme” bugün ulusal ve uluslararası düzeyde çevre politikalarının temelini oluşturan ve en önemli tartışma konusu haline gelmiş olan bir kavramdır (Kılıçoğlu, 2005:9). Sürdürülebilir gelişme kavramının incelenmesine “sürdürülebilirlik” ve “gelişme” kavramlarının ayrı ayrı açıklanması ile başlanabilir. Gelişme, yaşam kalitesinin yükseltilerek, geliştirilmesi sürecini ifade ederken, sürdürülebilirlik ise varolan bir sürecin devam ettirilebilmesi durumudur (Keleş ve diğ., 2005:67). Sürdürülebilir gelişme ise bugünkü nesillerin ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme hakkından ödün vermeksizin ve tehlikeye sokmaksızın karşılanabilmesini sağlayan gelişmedir. Doğal kaynaklar verimli kullanılarak, atıklar azaltılarak, kaynakların tekrar kullanımı sağlanmak suretiyle ancak gelecek nesillerin ihtiyaçlarına cevap verilebilir ve çevrenin sürekli şekilde korunması mümkün olur (Bal, 2006:198).

Sürdürülebilir gelişme kavramının önemini kazandığı ve resmi tanımının yapıldığı ilk önemli belge, Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland' in başkanlığını yaptığı, Dünya Çevre ve Gelişim Komisyonu tarafından hazırlanan ve 1987 yılında yayımlanan “Ortak Geleceğimiz (Brundtland) Raporu” dur. Bu raporun giriş kısmında, sosyal ve çevresel olarak sürdürülebilir nitelikte yeni bir ekonomik gelişme dönemine gereksinim duyulduğu işaret edilmiştir (Kılıçoğlu, 2005:11).

Sürdürülebilirlik anlayışına göre insan uygarlığı, doğal çevrenin bütüncül bir parçasıdır ve insanların varoluşunun sürekliliği için bunu korumak ve sürdürmek zorundadır. Sürdürülebilirlikte temel görüş, doğal ve kültürel sistemlerin zaman içinde sürekliliğini sağlamak, zarar gelmesini ve ortadan kalkmasını engellemektir (Erdoğan, 2003:166).

Herhangi bir canlı doğal kaynaktan elde edilecek yıllık verimin o doğal kaynağın yıllık artış oranını geçmemesi zorunludur. Sürdürülebilir gelişmenin özü doğayı tüketmeden kullanmak olduğuna göre burada madenlerin, ormanların ve balık stoklarının kullanımı gibi ekonomik değeri yüksek konular ön plana çıkmaktadır. Cansız doğal kaynaklar asla kendilerini yenileyemezler bu sebeple de tüketilmeden kullanımları imkansız gibidir. Kullanılan bir enerjinin geri dönüşümü ve tekrar kullanımı imkansızdır. Canlı doğal kaynaklar denilince de insanın yararlandığı her türlü hayvan, bitki ve mikroorganizmalar akla gelir. Bunlarda kısmen geri dönüşüm söz konusu olabilmektedir. Aşırı orman kesimi, aşırı otlatma ve aşırı balık avcılığı (ve diğer avcılık türleri) yıllık doğal artışın önüne geçtiğinden ve bu doğal kaynakların yenilenmesine imkan tanımadığından zamanla azalması ve yok olmasıyla sonuçlanacaktır. Örneğin bir köyün otlağının 5000 koyunu besleyebileceğini farz edelim. Eğer bu otlaklarda 10.000 koyun beslenmeye kalkılırsa, aşırı otlatma sebebiyle tüketmeden kullanım sınırları aşılabacağından doğal kaynaklarla bunu karşılayamayız. Gittikçe bitki türleri ve miktarı azalır, çayırın kalitesi düşer, bitkiler sağlıklı büyüyüp gelişemezler ve hayvanlarda sağlıklı beslenemezler. Sonuçta mera kendini yenileyemez ve niteliğini yitirir, sürdürülebilirliğini kaybeder (Bal, 2006:199).

Sonuç olarak, çevrecilerin görmeyi umduğu, ekolojiye ve sürdürülebilirliğe uygun dünya, hiç' de korkutucu değildir. ABD'li antropolog John Bennett'in bu konuyla ilgili ilginç bir gözlemi vardır. Bennett' e göre genelde insanlar birbirlerine, doğaya karşı davrandıkları gibi davranmaktadır. Doğaya hoyratça davranan toplumlarda, insanlar arasındaki ilişkilerde hoyratça olmaktadır. 21. yüzyıla belki de ilk giren ülkelerden biri olan Brundtland' in Norveç'i ile komşusu İsveç bu konuda

eğitici örnekler oluşturmaktadır. Norveçliler ve İsveçliler hem doğaya karşı oldukça saygılı hem de ülke içindeki insan ilişkilerinde birbirlerine karşı saygılıdır (Kışlalıoğlu ve Berkeş, 1993:243). İnsan-Doğa bütünselliği fikrine göre hareket eden bu iki toplum böylelikle hem kendileri hem de gelecek nesiller için doğanın sürdürülebilirliğini sağlayıp, iyi ilişkiler kurabilmektedir.

2.3.13. Turizm ve Çevre

Günümüzde, milyonlarca insan günlük hayatlarını devam ettirdikleri yerlerden geçici süreler için başka yerlere seyahat etmektedir. Bu yer değişimi esnasında, ulaşım olanaklarından yararlanılmakta ve varılan yerdeki konaklama, yeme-içme ve eğlence tesislerinden yararlanılmaktadır. Bu olay XX. yüzyıla özgü modern bir olay olarak görülmesine karşın, yer değiştirme insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanlar yüzyıllar boyunca çeşitli neden ve amaçlarla bulundukları yerin dışındaki başka bir coğrafi mekana seyahat etmişlerdir. Dinamik bir yapıya sahip olan bu seyahat, çeşitli dillerde değişik kavramlarla ifade edilmektedir. Son olarak, bu dinamik olayların gelişimi ve birçok terimin doğurduğu karışıklık sonucu, tüm dikkatler tek bir sözcük üzerinde toplanmıştır; bu sözcük turizmdir (Kozak ve diğ., 2008:1).

Turizm, Latince kökenli bir sözcüktür. Latince’de dönme hareketini ifade eden “tornus” kelimesinden tour (İngilizce ve Fransızca)sözcüğü türetilmiştir. Tour sözcüğü, “hareket edilen yere dönmek şartıyla yapılan seyahat” anlamına gelmektedir. Turizm sözcüğü ise “tur yapan” anlamına gelen “tourist (turist)” ve “tour” kelimelerinden doğmuştur (Hazar, 2007:3). WTO (Dünya Turizm Örgütü) turizmi, gelir getirici etkinlikler dışında kalan, boş zamanların hemen hepsini içine alan bir seyahat, bundan doğan konaklama, yeme-içme, ulaşım, eğlence gibi hizmetler ve ilişkilerdir şeklinde tanımlamıştır (Erdoğan, 2003:76).

Turizm ve çevre olguları birbirleriyle çok önemli ilişkisi olan iki kavramdır. Çünkü çevre varsa, doğa korunmuşsa, çevre kirletilmemişse turizm vardır ve ancak bu şartlarda yaşayabilir (Kuvelioğlu, 2004:38). Bu nedenle turizmin geleceği genel

olarak çevre'ye bağlıdır. Fakat ne yazık ki turizm mevcut algılanış biçimi ile çevre sorunlarının hatta ekolojik dengenin bozulmasının temel sebeplerinden biridir. Genel olarak turizm, deniz ve göl kıyılarının, yeşil alanların tahribi, su kaynaklarının kirlenmesi, yaşamın tehdidi, yığılma ve aşırı kalabalıklaşma, tarım arazisi ve ormanların tahribi, yerel kültürlerin tahribi gibi ciddi sorunlar ortaya çıkarırken, yeni turizm anlayışları da gündeme gelmektedir. Son birkaç on yılda çevre sorunlarını arttıran faktörler arasına turizm de girmiştir. İktisadi, sosyal, kültürel pek çok faydası olan bu olgunun doğal ve tarihsel zenginliklerin yok edilmesinden kıyı bölgelerinde deniz ve kıyıların tahrip edilmesine kadar pek çok şeye sebep olduğu bilinmektedir (Görmez, 2003:26).

Turizmin çevreyi tahrip ettiği yönündeki eleştirilere bağlı olarak da sürdürülebilir turizm anlayışıyla birlikte eko-turizm kavramı gündeme gelmiştir. Ekoturizm, yerel halkların sosyo-ekonomik yükselmesine fayda sağlamak ve düşük ziyaretçi etkisiyle korumayı arttırmak, şimdiki ve geçmişteki kültürel özelliklerin her birine eşlik etmek ve doğal değerlendirme ve eğlenme amacıyla, doğal alanlara yapılan çevresel seyahat ve ziyarettir (Polat, 2007:12).

Tablo 2.1. Turizmin Doğal Çevre Üzerine Olumsuz Etkileri

Etmenler	Doğal Çevre Üzerine Etkisi	Açıklama
Aşırı Kalabalık	Çevresel stres, hayvanlarda görülen davranış değişiklikleri	Rahatsızlık, kalitede azalma, daha iyi düzenlemeye veya kapasite sınırlamasına duyulan ihtiyaç
Aşırı Gelişme	Köy-kentlerin ortaya çıkması, aşırı yapılaşma	Plansız kentleşmenin getirdiği sorunlar
Rekreasyon: - Hız botları, - Balıkçılık, - Av safarileri	Yabani yaşamın yok edilmesi, Kaynakları tüketme	Ses kirlenmesi, aşırı kullanma, yavrulama dönemlerinde daha korumasız olma,
Kirlenme, - Ses, - Atık, - Kötü kullanma	Doğal seslerin bozumu, Doğal çevrenin yok edilmesi, Yabani yaşam yerlerini çöplüğe çevirme.	Yabani yaşam unsurlarını rahatsız etme, Türleri tehlikeye atma, Doğal özelliklerin yok edilmesi
Yaban hayvanlarının beslenmesi	Davranış değişikliği, turistler için tehlike arz etme	Orada yaşayan hayvanların bölgeden ayrılmaları
Motorlu Araçlar: - Hızlı kullanım, - Oto yollar harici kullanım	Doğal yaşamın yok olması, Toprak ve bitki örtüsüne zarar.	Ekolojik değişiklikler, toz Yabani yaşam üzerinde rahatsızlık
Diğerleri: - Hatıra toplama, - Kamp ateşleri, - Yollar ve kazılar, - Yapay su delikleri - Egzotik bitkiler	Doğal çekiciliklerin yitirilmesi, Doğal süreçlerin kesintiye uğratılması, yaban hayatının çekiciliğinde azalma, Hayvan çevresinin yıkımı, Bitki örtüsüne zarar verme, Vahşi hayvanlarla rekabet	Deniz kabukları, tropiller, nadir bitki koleksiyonları, Doğal enerji akımının kesintiye uğraması, Gereksinim duyulan toprağın başka yerlere taşınması, Halkta kafa karışıklığı

Bütün olumsuzluklara rağmen turizmin çevre üzerinde olumlu etkileri de bulunmaktadır. Turizmden elde edilen gelir gelişme ve çevresel iyileştirme için kullanılabilir. Doğal ve yapısal kaynakların korunması, yeniden yapılandırılması ve güçlendirilmesine yardımcı olmaktadır. Yerel halkın elde edebilecekleri, kaliteli fiziksel çevre düzenlemelerini desteklemektedir. Tur operatörleri, turizm destinasyonlarının çevresel kalitelerinin bozulmaması için çaba göstererek, çevre koruma bilincini arttırmaya çalışmaktadır (Benzer, 2006:32).

2.3.13.1 Spor Turizmi ve Çevre

İnsanların; spor yapmak ve /veya sportif etkinlikleri izlemek amacıyla turizm olayına katılmalarından doğan olaylar ve ilişkiler bütününe spor turizmi denir. Bir seyahatin spor turizmi kapsamına girmesi için; seyahatin sportif amaçlarla yapılması gerekir. Örneğin; insanların bir futbol maçını veya olimpiyat oyunlarını izlemek amacıyla, bireysel veya kolektif şekilde seyahat etmeleri ya da bir futbol takımının antrenman için kamp kurmak amacıyla Antalya' ya seyahati spor turizmiyle ilgilidir. Burada spor turizmini genel anlamda turizm kavramından ayıran temel nokta, insanların öncelikli olarak spor yapmak veya sportif etkinlikleri izlemek amacıyla turizm olayına katılmalarıdır (Hazar, 2007:79-80).

Spor turizminin etkilerini anlamak ve bu etkileri yerinde tedbirleri engellemenin merkezinde sürdürülebilir turizm kavramı yatmaktadır. Kaçınılmaz bir şekilde modern sporlar için yapılan yerel düzenlemeler ve büyüme doğal alanlarda önemli değişimlere sebep olmaktadır. Yapılan bu değişiklikler geçici ya da kalıcı etkilere sebep olmaktadır. Triatlonlar, maratonlar, bisiklet yarışları, araba yarışları ve büyük spor organizasyonları kentsel alanlarda geçici olarak yeni alanlar inşa edilmesini gerektirmektedir. Bu alanların inşa edilmesi sırasında çevreye ve doğal alanlara büyük zararlar verilebilmektedir. Stadyumlarda ve spor salonlarında yapılan spor etkinlikleri ise trafik tıkanıklığı, kalabalık, istenmeyen anti sosyal davranışlar, çöp ve büyük miktarlarda enerji tüketimi gibi etkileri beraberinde getirmektedir. Ortaya çıkan bu etkiler genellikle kısa süreli etkilerdir fakat o yörede yaşayan yöre sakinlerini rahatsız etmekte ve etkileyebilmektedir. Ayrıca bu olayların bir diğer

olumsuz sonucu da büyük miktarlarda ziyaretçi akını olması sebebiyle, yöreye giden ve spor turizmi amaçlı değil genel amaçlı turizm faaliyetleri nedeniyle orada bulunan ziyaretçilerin tatillerini iptal etmeleri veya kısaltmalarına sebebiyet verebilmektedir (Hinch ve Higham, 2004:126).

Spor turizminde dikkat çeken nokta olimpiyatlar, dünya şampiyonaları gibi önemli uluslararası spor organizasyonlarına gelen ziyaretçiler için organizasyonun olduğu şehrin turistik taşıma kapasitesinin yetersizliği sebebiyle yeni alanlara ihtiyaç duyularak, binalar yapılmasıdır. Bu yapılaşma plansız olduğu taktirde daha sonra kullanılamamaktadır. Bu nedenle olimpiyatların bir şehre verilebilmesi için konulan şartlardan bir tanesi de oyunlar için yapılan tesislerin daha sonra da kullanılabilecek niteliğe sahip olması şart koşulmaktadır. Bir diğer önemli noktada spor turizmi sebebiyle organizasyonun olduğu yerde bulunan gerek ziyaretçilerin gerekse sporcuların doğaya bıraktığı ekolojik ayak izi ve çöplerdir (Hinch ve Higham, 2004:127).

Spor turizmi sonucu ortaya çıkan bu organizasyonların çevreye verdiği zararı en aza indirmekte kuşkusuz en önemli rol organizatörlere ve tur şirketlerine düşmektedir. Bu konuda ziyaretçiler ve sporcular bilgilendirilmelidir. Organizasyonlar için inşa edilen yapılar ve tesisler sürdürülebilirlik kapsamında planlanmalıdır.

2.4. Rekreatasyon ve Çevre

İnsanlar günlük yaşamlarında, kendileri ve toplumları için üretimde bulunmak amacıyla sayısız örgütlü etkinlikte bulunurlar. Bu, insan etkinlikleri sonucunda, doğal çevrede çeşitli değişimler ortaya çıkmaktadır. Hava, su ve toprağın doğal kimyasal kompozisyonu değişmekte ve ekosistem de yaşam koşulları ciddi sorunlarla karşı karşıya gelmektedir (Erdoğan, 2003:11).

Günümüzde yaşanan su, hava, toprak vb. kirlilikler, nükleer sorunlar ve atıklar, ekolojik dengenin bozulma sürecini yaşaması, sık rastlanan ve konuşulan

insan hayatını tehdit eden olaylar halini almıştır. İnsan, hayatını sürdürebilmek için, öncelikle sağlıklı bir doğal çevreye ihtiyaç duyar. Beslenmek için doğal kaynaklardan yararlanır. Beslenme ihtiyacına cevap verebilecek her şey doğadadır. Tarımsal üretim için gerekli su, toprak ve hava doğal kaynaklardır. Ayrıca, insan hayatında bir başka değer taşıyan olgu da sanayi ürünlerinin üretimi için gerekli her türlü hammadde' nin yine doğada bulunmasıdır. Rekreasyon etkinliklerinin de büyük bir kısmı doğada meydana gelmektedir. Yani, rekreasyon amacıyla kullanılan kaynakların çoğu doğadadır. O halde, insan ile yaşadığı doğal çevre arasında, bir taraftan ekonomik ve hayatın devamı bakımından, diğer taraftan turizm ve spor gibi birçok etkinlik çeşidinin yer aldığı rekreasyonel değerler bakımından yakın bir ilişki bulunmaktadır (Karaküçük, 2005:215-216).

Rekreasyon ve çevre ilişkisi, insanların monotonluktan sıkıcı bir şehir hayatından ve hareketsizlikten kaçış olarak, özellikle açık alanları rekreatif etkinliklerinde tercih etmeleri sonucu daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır (Karaküçük, 2005:222). Doğa da yapılan bu rekreatif etkinlikler beraberinde de bir takım çevresel sorunlar getirmektedir. Bu etkinliklerin doğal alandaki etkileri, etkinliklerin neden olduğu değişikliklerin belirginliğine ve büyüklüğüne göre olumlu ya da olumsuz olabilir (Turton, 2005:141). Ayrıca rekreasyonel etkinliklere katılan kişilerin çevresel sorunlara karşı duyarlılıkları da doğal alana bırakılan etkinin olumlu veya olumsuz olmasında büyük pay sahibidir. Lawson, Roggenbuck ve Moldovanyi tarafından yapılan araştırmada günübirlik olarak gelip doğal alanları kullanan kişilerin doğaya ve işletçilere karşı süreli kamp yapma amaçlı olarak gelen ziyaretçilere göre daha dikkatli davrandığı görülmüştür (Lawson ve diğ., 2006:577).

2.4.1. Rekreatif Etkinliklere Katılım ve Çevre

Günümüzde nüfusun hızla artması ve özellikle kentsel alandaki rekreasyon ihtiyacının kısa bir süre içinde belirli bir alanda giderilme zorunluluğu, kırsal alanda da olumsuz etkiler yaparak ekolojik dengenin bozulmasına neden olmuştur. Özellikle kıyı şeridindeki rekreasyon sahalarında, ziyaretçi potansiyelinin zaman ve miktar

bakımından fazlalığı, bireylerin doğal varlıkları üzerinde ve ekosistemde bozucu etkileri önemli boyutlara ulaştırmaktadır.

Göl kıyılarında, sahil kumullarında ve doğal kıyı bantlarında çok sayıda sabit ve geçici tesis yağılması yanında, taşıtların ve insanların etkileri doğal vejetasyonu bozarak erozyonun doğmasına neden olmaktadır. Çok yönlü bu kullanımlar sonucunda göl ve deniz kıyısındaki habitatlar tahrip olmaktadır. Örneğin, Burger' ın 1998 yılında New Jersey sahili üzerine yaptığı araştırmada sahilde yapılan rekreasyonel etkinlikler sonucu bitki türlerinde azalmaların ve kirliliğin olduğu ortaya çıkmıştır (Burger, 1998:870). Benzer şekilde Farrel, Hall ve White tarafından kampçılık üzerine yapılan araştırmada da kampçılık aktiviteleri sonucu bitki örtüsünün zarar gördüğü ve kirliliğin olduğu sonucu ortaya çıkmıştır (Farrell ve diğ., 2001:229). Bu bakımdan rekreasyon olanaklarının yerleştirileceği doğal yörelerde ekolojik dengenin korunmasını sağlayacak önlemler alınarak arazi planlaması yapılması gereklidir (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dergisi, 1999:21).

Chapin (1996)' da ekosistem devamlılığı ihtiyacını kabul etmektedir. Demektedir ki boş zaman etkinliklerinden kaynaklanan ve daha da artan ekosistem üzerindeki insan etkisiyle, insan ırkının anlaması ve sürdürülebilir, daimi bir çevreyi inşa etmek, korumak ve muhafaza etmek için stratejiler uygulanması hayati önem taşımaktadır. Ayrıca, ekosistemler için müdahale olmaksızın bozulmanın olağandışı olmadığını açıklamaktadır. Bu doğal bir süreçtir. Ancak çevreyi kullananlardan onu nasıl etkiledikleri hakkında eğitilmiş olmaları gereklidir. Çevreyle doğrudan bir ilişki ile insanları çevrenin değerini bilmeye ve böylece onu doğal haliyle korumak için daha çok çalışmaları gerektiğini öğrenirler (Chapin, 1996).

Gibbs (2000) tarafından yapılan bir araştırmada da yaşam alanları ile biyo çeşitliliği etkileyebilecek tehlikelerin ölçülmesi için bir çalışma yürütülmüştür. Çalışma sonucunda yaşam alanları ve biyo-çeşitlilik gerilemesinin başlıca sebebidir. Ne yazık ki yaşam alanları kaybı, ziyaretçilerin çevre üzerindeki etkilerinin farkına varmadıkları sürece devam edecektir. Bu etki, arkada hayvan ve bitki türlerini (fauna – flora) hızla azaltan “ekolojik ayak izi (ecological foot print)” bırakırken yaşam

alanlarını, rekreatif etkinliklerin plansız ve bilinçsiz yapılması ile yok etmeyi içermektedir (Gibbs, 2000:316).

Rekreasyonel etkinliklerin çevreye çeşitli zararları olabileceği gibi olumlu katkıları da bulunmaktadır. Bunlar;

- 1- İnsanların boş zamanlarını olumlu etkinliklerle değerlendirebilme bilincine ulaşmaları belirli bir eğitim almalarını gerektirmektedir. Bu eğitim ise, kişilere, boş zamanlarını çevreye zarar vererek değil bilakis çevreyi koruyarak ve zenginleştirerek değerlendirmesi davranışını kazandıracaktır.
- 2- Rekreasyonistlerin doğada bıraktıkları beslenme atıklarından diğer canlılar istifade etmektedir. Burada çöp ile doğada kaybolacak ya da canlıların yiyebilecekleri atıkları ayırmak gerekmektedir.
- 3- Çevrenin rekreasyon amaçlı kullanım talebinin artması sonucu kent içi veya dışı yeni düzenlemelere gidilmesi ihtiyacını doğurmaktadır. Kent içinde, düzgün, amaca uygun ve çevre güzelliğine katkıda buluncak parklar, yeşil alanlar, oyun ve spor sahaları gibi yerler yapılacaktır (Karaküçük, 2005:224).

2.4.2. Açık Hava Rekreatif Etkinlikleri ve Çevre

Açık hava rekreasyonel etkinlikleri bir eğlence ve keyif kaynağı olarak görülmektedir. Ancak ne yazık ki son yıllarda insanların destek eksikliklerinden dolayı çevre, kitlesel kötüleşmeye maruz kalmıştır. Daily (1995)' e göre insanların spor ve rekreasyonel amaçlı kullanımı ile aktiviteleri yüzünden dünya yüzeyinin yaklaşık %43' ünün azaldığı ortaya çıkmıştır (Daily, 1995:352).

İnsanların her geçen gün artan açık hava rekreasyon ihtiyaçlarını karşılamak için, estetik ve rekreasyonel kaynak değerlerine sahip orman parçaları, koruma

kullanma dengesi içerisinde “Kamping” ve “Piknik-Mesire” yeri olarak açılmaktadır (Karaküçük, 2005:225). Türkiye’ de 2004 yılı itibari ile 35 Milli Park, 17 Tabiat parkı, 35 Tabiat Koruma Alanı ve 58 Tabiat Anıtı bulunmaktadır (T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, 2004:79).

Shaver, Tonnesen ve Mansero (1994), insanların, spora ve rekreatif etkinliklere katıldığında belirli bir alandaki doğal kaynakları şiddetle azaltabileceğini açıklamaktadır. Park görevlileri açık hava sporları ve rekreasyonel etkinliklere katılan insanların çoğu zaman parkı kişisel eğlence için kullandıklarından bıraktıkları etkinin farkında olmadıklarına işaret etmektedir. Yetkililere göre doğal alanlara rekreasyonel amaçlı giden insanların %50’ sinden fazlası etrafındaki kaynakları fark etmemektedir. Bu doğal kaynak bilinçsizliği çevre içinde varlığını sürdüren kirliliğin nedenlerinden biridir (Shaver ve diğ., 1994).

Ayrıca rekreasyonel alanlardan parklarda da türlerin korunması, doğal yaşam sahalarının muhafazasını gerektirmektedir. Doğal yaşam sahalarının bütünlüğü tehdit altında kaldığında, türler yok olmayla karşı karşıya gelir. Goudie (2000) yaban hayatı koruma parklarının hem içinde hem de dışında tüm doğal yaşam sahalarının azalmaya devam ettiğini açıklamaktadır (Goudie, 2000). Yaşam sahalarının yaratılması kısmen doğal bir oluşum sürecidir ancak açık alan sporları gibi insan faaliyetleri ve rekreasyonel etkinlikler bozulma sürecini hızlandırmıştır. Böylelikle doğanın kendini yenileme becerisi, doğal yaşam sahalarını devam ettirmeye yetmemektedir. Pek çok doğal yaşam sahasının ezici düzeyde bozulması karşısında, korunma tek başına belirli ekosistemlerin genel gerilemesine fayda etmeyecektir. Yaşam sahası muhafazasını ilgilendiren konuları belirtmek için, öncelikle insanların bu sahaları yok etmesinin nedenlerini ortaya koymak gerekir. Sinclair, Turpin ve Carter (1995), yaşam sahalarının insanların boş zaman değerlendirme alışkanlıkları ve rekreasyonel etkinlikleri adına yok edildiğini ifade etmektedir. Bir zamanlar bol miktarda olan yaşam sahaları rekreatif etkinlikler ve spor faaliyetleri yüzünden kısıtlı hale gelmiştir (Sinclair ve diğ., 1995:580).

Önemli bir diğer endişe de yaşam alanları ile sulak yerler üzerindeki insan etkisi ile ilgilidir. Korchgen (1992)' e göre sürat tekneciliği, su kayağı, yatçılık, rüzgar sörfü, kürek, kano, kanyon gezileri, yüzme, balıkçılık ve doğa yürüyüşleri başta olmak üzere insan etkinlikleri su kuşları üzerinde farklı derecelerde rahatsızlık yaratmaktadır. Korchgen, kuluçka döngüsünün hassas zamanlarındaki rahatsız edilişlerin ördekler ve su kuşlarının yuva yapmasına veya kuluçkaya yatmamasına neden olduğunu ifade etmiştir. Maine' de siyah Amerikan ördekleri ve halka boyunlu ördekler aşırı miktardaki insan sayısı ve bu insanların verdiği rahatsızlık sebebiyle kuluçkaya yatmamaktadır. Seney Milli Yaban Hayatı Sığınağı' nda yaban ördekleri sportif balıkçılığa açık alanlarda kuluçkaya yatamamıştır. Etrafı evlerle çevrili bazı Wisconsin gölleri o kadar yoğun şekilde rekreatif etkinlikler için kullanılmaktadır ki üremekte olan ördekler diğer yönlerden uygun olmasına karşın bu yaşam sahalarını kullanamamaktadır. Almanya' da iki küçük göletteki ördek miktarının %85' lik düşüşü büyük olasılıkla yalnızca, artan sayıdaki balıkçının su kuşlarının üreme mevsiminde verdiği rahatsızlıktan kaynaklanmaktadır. Yaban ördeği, yeşil kanatlı ve diğer ördek türleri bir dönemde 26 çiftten 4 çifte düşmüştür. Rekreatyonel etkinliklerin genel etkisi yaban hayatının başarıyla yuva yapma ve üreme geleneğini azaltmıştır. Adalardaki insan faaliyetleri nedeniyle birçok su kuşu yuva yapmamaktadır (Korchgen, 1992:15).

Doğal çevrenin korunması ve düzenlenmesinde bazı temel ilkelere uygun olarak hareket etmek büyük önem taşımaktadır. Bu temel ilkeler;

- 1- Kişisel ve toplumsal bilinç, çevre sevgisi ve duyarlılığı yaratılacak şekilde çeşitli yol ve yöntemler oluşturulmaya çalışılmalıdır.
- 2- Ekonomik faaliyetler ve üretim türü sanayi yatırımları yörelerin doğal kaynaklarına uygun biçimde belirlenmelidir.
- 3- Rekreatyonel amaçlı kullanılan veya ileride kullanılması öngörülen deniz, göl, dağ gibi doğal kullanım ve yararlanma biçimleri sağlıklı

olarak belirlenmeli ve bunların çirkinleşmesi ve tahribi önlenmelidir (Karaküçük, 2005:226).

- 4- Milli parklarda sistemli bir eko-turizm planlama ve yönetiminin yapılması ve bu etkinliklerin izleme ve denetleme sistemlerinin konulması gerekmektedir.
- 5- Rekreasyon alanlarında kullanımlar düzenli olarak izlenmeli ve gerekli önlemler alınmalıdır. İzleme ve denetleme sadece ziyaretçilerle sınırlı kalmayıp kullanım alanlarındaki özel teşebbüs işletmelerine de uygulanmalı ve varolanlar güçlendirilmelidir.
- 6- İçteki ve dıştaki özel tesislerin ve ziyaretçilerin kullandıkları çevreyi kirlletmeleri ve tahrip etmelerini önlemek için etkili bir yönetim ve kontrol yanında etkili ceza mekanizmaları kurulmalı varolanlar güçlendirilmelidir. Hepsi kasıtlı olmasa bile, ziyaretçiler ve diğer kullanıcılar tahrip edici davranışlarda bulunmaktadır. Suren ve Strafuater (1997)' in yaptığı araştırmaya göre bazı park ve rekreasyon alanlarında tahrip edici davranışlar sonucu oluşan bozulmalar için toplam yıllık bütçenin %15 kadarı kullanılmaktadır.
- 7- Taşıma kapasitesi üzerinde kullanıma izin verilmemelidir (Erdoğan, 2003:300-301).

2.5. Spor ve Çevre İlişkisi

Bir rekreatif etkinlik olarak spor, günümüzde toplumun en büyük birleştiricilerinden biridir. Kulüpler, dernekler ve diğer topluluklar ile insanları dünya çapında bir şemsiye altında toplayan, toplumumuzdaki ağ yapısı konumundadır (www.olympic.org:2007).

Sporcuların, spor ekipmanlarını, kıyafetleri ve imkanlarını kullanmaya başladıkları andan günümüze doğal çevre üzerinde ekolojik ayak izleri oluşmaya başlamıştır. Ulusal ve Uluslararası bütün spor faaliyetleri ve bu faaliyetlere katılım beraberinde çeşitli biçimlerde çevreye zarar verici etkilerde bulunmaktadır (Chernushenko ve diğ., 2001:5). Ortaya çıkan bu çevresel etkiler sporcuların performansını da olumsuz etkileyebilmektedir (Arslan, 2002:12-13).

Spor alanları ve spor faaliyetlerinin yönetimi ve idaresi sırasında enerji tüketimini, hava kirliliğın, zehirli gaz emisyonunu ve atıkları ayrıca ozon tabakasının incelmelerini, biyolojik çeşitliliğı, toprak erozyonu ve su kirliliğı gibi önemli çevresel sorunlara dikkat edilmeli ve bunlara yönelik önlemler alınmalıdır (Tunçkol ve diğ., 2006:52). Örneğın kar arabalarının havaya egzoz dumanı salması, kayak yapanların ve yapay karların ekosisteme verdikleri ciddi zararlar söz konusudur. Bir diğerk örnekte golf sporudur. Golf, çok geniş bir alanda yapılan bir aktivitedir ve bu aktivitede kullanılan sahaların sürdürülebilirliğı için büyük miktarlarda kimyasal maddeler ile su kullanılmaktadır.

Büyük spor organizasyonları da çevreye önemli zararlara sebep olabilmektedir. Bu organizasyonlar esnasında büyük miktarlarda enerji tüketilmekte ve çöp meydana gelmektedir. Örneğın 2006 yılındaki Super Bowl' da 500 ton karbondioksit üretilirken, 2006 Atina Yaz Olimpiyatlarında iki haftada yarım milyon ton karbondioksit üretilmesi, 2006 Dünya Kupasındaki her maçta saatte 3 milyon kilovat saat enerji kullanılmış (Avrupa da 700 evin yıllık tüketimine yakın) ve 5-10 tona yakın çöp meydana çıkmıştır (Schmidt, 2006:287).

Global sorunlara neden olan çevre kurumları ve davranışları, çevre ile ilişkili spor aktiviteleri dikkatli bir şekilde analiz edilmelidir. Spor olayları analiz edilirken spor olaylarının aşağıda yer alan yan etkileri dikkate alınmalıdır;

a)- Kısa Süreli Etki: Aktivite süresince oluşan etki kısa süreli bir etkidir (Bir aktiviteden dolayı oluşan gürültü ya da hava kirliliğı gibi etkiler).

b)- Uzun Süreli Etki: Uzun süreli etkiler aktivite bitiminden sonra da devam eden tesis ya da alt yapı nedenlidir. Kirli toprak (uzun süreli kirlilik) da uzun süreli etkilerdendir.

c)- Direkt Etkiler: Organizasyon esnasında tesislerin ya da insanların direkt olarak neden olduğu etkilerdir.

d)- Dolaylı Etkiler: Organizasyon ile direkt ilişkili olmayan ancak onun için inşa edilen altyapı dolaylı etkilerdir (yeni yollar, yeni köprüler... vb.).

Organizasyonlarda yer alan tesislerin çevre üzerinde farklı etkileri bulunmaktadır. Spor tesisleri yapılırken aşağıda yer alan çevresel unsurlar dikkate alınarak yapılırsa hem çevreye daha az zarar verilmiş olur hem de tesislerin işlevselliği sağlanabilir;

1)- Açık Oyun Alanları (Tenis kortları, futbol sahaları, yapay kaplamalar gibi): Daha az su gerektiren kuru sezon süresince sulama ihtiyacı az olan, buharlaşmanın sınırlı olduğu sulama sistemleri (sprey sulama) kullanılmalı ve günün en serin saatlerinde sulamanın yapılması, kimyasalların baskı altında tutulması ya da asgari düzeye indirilmesi, yabancı otlarının miktarının tolere edilerek, yakın alanlarda oluşumunun engellenmesi sağlanmalıdır.

2)- Kapalı Alan Sporları (Cimnastik Salonları, yüzme havuzları, buz pistleri gibi) : Mimari de güneş enerjisinin pasif kullanımı, binadaki enerji dengesinin kontrolü, enerji tasarrufu sağlayıcı ekipman ve uygulamalar kullanılması, suyu temiz tutmayı sağlayıcı alternatif yöntemlerin kullanımı (klor gazı kullanılmadan), klor-florokarbon olmayan soğutucu kimyasalların seçimi (buz pistleri için) ne dikkat edilmelidir.

3)- Doğa Sporları (Yürüyüş, dağ bisikleti, dağcılık gibi): Bazı hassas bölgeleri (ormanlar gibi) erozyondan korumak için asfaltsız yollar yapılmalı,

sporcuların bilgilendirilmesi sağlanarak, çöpleri biriktirmeleri sağlanıp, canlılara ve çiçeklere (flora-fauna) dikkat etmeleri sağlanmalıdır.

4)- Kayak Pistleri: Yeni alanların yapılmasında kullanılan kar malzemelerinin yakıtları ile kar sertleştirici kimyasallar ile açılacak pistlerin üzerinde yer alan bitkilere dikkat edilmelidir.

5)- Su Sporları (Yelken, rüzgar sörfü, kürek gibi): Rıhtım ve marina kurulacak alanların özenle seçilmesi, mümkün olan en az sertlikteki materyaller ile rıhtımların ve marinaların inşa edilmesi, bozulmayı hızlandıran ve su canlılarının ölümüne sebep olan (arsenik ya da civa içeren) maddelerin kullanımından kaçınılması veya asgari düzeyde kullanılması, canlılar için kritik olan üreme zamanlarında suya girişin engellenmesi sağlanmalıdır (www.olympic.org:2007).

Spor kıyafetleri ve ekipmanları da aynı zamanda çevre şartları ile mücadele etmektedir. İsviçre’ deki WFSGI (General Of The World Federation Of The Sporting Goods Industry)’ nın başkanı Andre Gorgemas bir çok çalışanın kimyasal ve atık suların etkisi altında kaldığını belirtmektedir. Bazı üretici firmalar bu konuyla ilgili fikir üretmeye çalışmışlardır. Örneğin, Nike firması “Rause-A Shoes” olarak adlandırdığı programda futbol, basketbol, tenis kortları ve oyun alanları için farklı materyaller kullanmaktadır (Schmidt, 2006:295).

Sporcular ve kulüplerde müsabakalar için kullandıkları ürünleri seçerken çevre ile dost ürünler seçmeli (pamuk, doğal elyaflar gibi), spor etkinlikleri için üretilen malzemelerin (kıyafetler ve spor salonları gibi) ekolojik olması, enerji, ulaşım ve para tasarrufu sağlaması gibi özelliklere dikkat edilmelidir.

2.5.1. Doğa Sporları ve Çevre

Doğa sporları insanları doğayla bütünleştiren uygulaması büyük zevk veren ve heyecan, tutku yaratan, seyretmesi heyecanla birlikte doğa özlemini ortaya koyan bir spor dalıdır (Mengütay, 2003:259). Dinç (2006)’e göre ise doğa sporları, insanın

sahip olduğu bilgi, beceri ve kondisyonu ile hiçbir motor ve hayvan gücü desteği olmaksızın, doğanın varolan potansiyel zorluk ve risklerine karşı mücadele etme ve yaşamını sürdürme etkinlikleridir (Dinç, 2006:34).

Başlangıçta insan, doğa ile uyum içinde yaşamış ancak nüfusun artması, bilimsel keşifler ve icatlar insanları endüstrileşme yoluna itmiş ve yırtıcı bir hal alan insan çevre ve kaynaklar üzerinde artan talepleri ile çevreyi sömürmeye başlamış ve böylelikle çevreyi bozulmaya itmiştir (Shobeiri vd. ,2006:351).

UNEP’ e göre spor doğaya sıkıca bağlıdır. Sağlıklı spor için sağlıklı bir çevre gereklidir ve pek çok sporcuya göre onlara ilham veren ve teşvik eden doğa tutkusudur. Sağlıksız bir çevre bireylerin spora devam etme şevkini engeller ve bir spor alanı veya olayının varlığını tehlikeye atabilir (www.unep.org:2007).

Diğer spor branşlarına göre, doğa sporları doğal çevre koşullarına daha çok bağımlıdır. Bu nedenle doğa sporları etkinlikleri çevreye en az zararı verecek biçimde ve kurallı yapılmalıdır. Çevresel etkileri en aza indirmenin temel yolu bilinçli doğa tüketicisi olmaktan geçer. Bu sayede, çevre üzerindeki baskılar en aza indirilecek ve çevrenin sürdürülebilir kullanımı hayata geçebilecektir (www..zatierbas.com:2008).

Doğaya giden ve burada dağcılık, trekking, doğa yürüyüşü gibi sporlarla uğraşan insan sayısının artmasıyla birlikte yeni tesisler kurulmakta, kirlilik ve tahribat da artmaktadır. Bu kirlilik ve tahribatlar birlikte sular bozulmakta, bitki örtüsü tahrip olmakta veya ortadan kalkmaktadır. Doğada yapılan spor etkinlikleri sonucu ortaya çıkan bu tablo sadece insan sağlığını ve görüntüyü değil orada yaşayan canlıları da etkilemektedir (Demirhan, 1992:27).

Yapılan araştırmalar sonucu dağlık alanlarda 8 ile 10 kişiden oluşan bir trekking grubunun harcadığı doğal kaynakların normal bir ailenin harcadığı doğal kaynaklardan kat ve kat fazla olduğu ortaya çıkmıştır. 15 kişilik bir trekking grubu 10 gün içerisinde 15 kg. çözünemeyen ve yanmayan atık üretmektedir. 1979-1988

yılları arasında 840 dağ gezisi grubu, 422 ton bertaraf edilen atık, 141 ton çözünemeyen atığa neden olmuştur. Gorleshep'den Everest Base Camp' a kadar yürüyüş yolu boyunca ortalama 50-68 kg/km² atık bertarafı kaydedilmiştir. Bunları temizleme masrafları yanına yaklaşılamayacak kadar yüksek bedellidir (Erdoğan, 2003:155-156).

Nepal'de Annapurna koruma alanı, en popüler trekking destinasyonlarından birisidir. Burada da yürüyüş yollarının arttırılması sebebiyle toprak erozyonu, derin kazılar ve aşırı genişlikler gibi bulgulara rastlanmıştır. Çok fazla çöp ve yetersiz hijyen de diğer sorunlar olarak göze çarpmaktadır.

Türkiye' de kimi dağlık alanlarda kurulan tesislerin belirli bir planlamaya dahil olmadan, yanlış yer seçimi yapılarak inşa edildiği görülür. Bu da başta görüntü kirliliği olmak üzere, kimi yerlerde atıkların içme suyuna karışması gibi sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca yüksek dağlardaki kamp yerlerindeki tırmanma ve yürüyüş rotaları üzerinde başta plastik olmak üzere diğer katı atıklarda atılmaktadır (Erdoğan, 2003:157). Kaya tırmanışları sırasında plansız ve kişisel sebeplerle gereksiz rota açılması sonucunda kaya yapılarına da zarar verildiği bilinmektedir.

İlgili bir diğer önemli hususta, hayvanların üreme dönemlerinde hiçbir insan müdahalesinin olmaması gereklidir. Greager (1996:114) doğa da yapılan rekreasyonel etkinliklerin ve doğa sporlarının ölüm veya terk edişe neden olarak çoğu yaban hayatı türlerinin üreme döngüsünü bozabileceğini belirtmektedir. Bir avcı, yürüyüşçü veya kampçı doğal alanları keşfederken çoğu zaman çevrelerindeki yaban hayatının farkında değildir. Greager, anlamanın ve ekosistemler ile biyolojik çeşitlilik hakkında eğitilmiş olmanın önemli olduğunu böylelikle insanların doğal alanları terk ederken en az etki bırakarak ayrılacaklarını belirtmiştir. Hayvanların üreme döngüleri ekosistemlerin hassas bir parçasıdır ve insan eliyle müdahaleye uğratılmamalıdır.

Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye de' de varolan ve gelecekte ortaya çıkabilecek olan sorunların çözümüne yönelik çalışmalar her geçen gün daha da

artmaktadır. Bu bağlamda herkesçe bilinen ve tartışılan şu önerileri tekrarlamakta yara vardır;

- 1- Doğa sporları konusunda TÜRSAB (Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği), Dağcılık Federasyonu, Üniversiteler, doğa ile sportif, bilimsel ve koruma amaçlı uğraşan dernek ve kurumlarla ortak bir çalışma grubu oluşturulmalı ve Dağcılık Federasyon, sporculara yönelik doğanın korunması konusunda eğitim ve uygulama çalışmaları yapmalıdır.
- 2- Doğayla uyumlu olmayan yapılaşmanın önüne geçilebilmesi için, inşaat mühendisleri mimarlar ve üniversiteler ile Avrupa'daki örneklerden yardım istenilmelidir. Gerekirse ilgililerin oluşturacağı bir komite tarafından yönetmelik hazırlanmalı ve uygulanmalıdır.
- 3- Dağlarda biriken çöpler aşağıya taşınmalı, çöpleri bırakanlar uyarılmalıdır.
- 4- Doğa ve dağcılıkla ilgili her kurum ve grup bünyesinde çevre koruma birimi kurmalıdır.
- 5- Dağlarda ve doğada kirliliğe neden olan, çöplerini toplamayan turizm firmalarına, kişilere ve sporculara yaptırımlar uygulamalıdır. Bunun için ise ilgili kurumlar hukuki boşlukları doldurmaya yönelik faaliyetlerde bulunmalıdır (Demirhan, 1992:28-29).

2.5.1.1. Dağcılık ve Çevre

Dağcılık her türlü karlı, buzlu ve kayalık zeminlerde, doğal ve yapay tırmanma teknikleri uygulayarak, dağların ulaşılması zor yüksek bölümlerine ya da doruklarına ulaşmak için yapılan sportif etkinlikler şeklinde tanımlanabilmektedir. Ayrıca, yüksek dağ ikliminde ve dağlık ortamlarda bulunmak, doğayı yaşamak, vücut gücünü zorlamak ve geliştirmek, uyumlu devinimsel hareketlerde bulunmak ve performans amaçlarını da içerir (Topay, 2003:53). Tırmanıcılar, dağlara deneyim peşinde olduklarından dolayı tırmanırlar. Hem fiziki hem de ruhi birçok engeli aşmaya çalışırken, doğanın güzelliklerinin de peşinden koşarlar. Bu tür değerli tecrübeler sonucundadır ki, vahşi ortamların korunması için her tırmanıcı kendini sorumlu hisseder. Bu tecrübeler, dağlar insanlarla tıklım tıklım dolmaya başladıkça nadir rastlanır olmaya başlamıştır. Çok gidilen yerler iyice kalabalıklaşmış, insanların gitmediği yerlerin sayısı oldukça azalmış, gerçekten vahşi bölge

denilebilecek yerler ise artık hemen hiç kalmamıştır. Örneğin çok tırmanılan bir dağın yüksek kesimlerinde yer alan bir bivak yeri, tırmanıcıların attığı çöplerle kirletilmiştir. Buzulu olan büyük bir zirvenin yamaçlarında sadece insan dışkılarının yığınları izlenerek yol bulunabilir hale gelmiştir (Graydon ve Hanson, 2005:507).

Tüm dünya’da dağcılıkta en büyük problem hem tırmanış sırasında hem de kamp yerlerinde bırakılan çöpler ve atıklardır. Örneğin Everest bölgesini ziyaret edip yürüyüş yapanlar ve tırmananlar yerel ekonomiye katkıda bulunmaktalar fakat aynı zamanda da çevresel olarak ciddi etkilere de sebebiyet vermektedirler. Bu etkiler ısınma için odun yakma, insan dışkısı, çöp ve geride bırakılan tırmanış malzemeleri şeklinde görünmektedir. Her ne kadar yerel insanlar bırakılan tırmanış malzemelerini kendi kullanımlarına sunmakta ya da satmaktalarsa da 1950’den 2007’ye kadar yaklaşık 55 ton plastik, cam ve metal çevreye atılmış ve artık bu durum Everest’in dünyanın en yüksek çöplüğü olarak anılmasına neden olmuştur (www.yeniasya.com.tr:2008). Everest’teki bu kirliliği temizlemek amacıyla yerel yönetim ve gönüllüler pek çok girişimde bulunmuş fakat çok fazla yükseğe tırmanılamayınca her deneme başarısızlıkla sonuçlanmış veya yeterli olamamıştır (www.aksam.com.tr:2008). Fakat gerek Nepal hükümeti gerekse çevre kuruluşları işbirliği içinde çalışıp daha yükseklerle tırmanarak biriken çöp yığınlarını temizleme çalışmalarına devam etmektedir.

Resim 2.1. Everest Dağı Ana Kamp

Everest’teki ana kamptan bir kare: Çadırlar, oksijen tüpleri, konserve kutuları.FOTOĞRAF: [AP](#)

Ülkemizin en yüksek dağı olan Ağrı dağına da senede ortalama 6000 yerli ve yabancı dağcı ziyaret etmektedir. Ağrı dağı'na çıkış izne tabidir ancak her sene binlerce kaçak çıkış yapıldığı bilinmektedir. Kaçak çıkanların, bu çıkışlarını organize eden kişilerin, bazı tur acentalarının ve sporcuların çevre kirlenmesi konusunda gerekli duyarlılığı göstermemesi nedeni ile de Ağrı dağı kirletilmektedir (www.bodosk.com:2008).

Ülkemizin en yüksek dağı olan Ağrı dağında da çeşitli kuruluşlar çöp toplama faaliyetlerinde bulunmuştur. 12-20 Ağustos tarihleri arasında Ayşe Erdil tarafından kurulmuş, sağlık ve doğa gönüllülerinin oluşturduğu Symbiosis grubu Ağrı dağını temizleme faaliyetinde bulunmuş ve 3200 metre kampında çoğunu kaçak dağcıların bıraktığını belirttikleri 77 torba çöpü dağdan indirmeyi başarmışlar (www.radikal.com.tr:2008).

Resim 2.2. Ağrı Dağı Çöp Toplama Etkinliği (2006)

14 Ağustos 2006 tarihinde Ağrı Dağı 3200 metre kampında GÜDAK&Symbiosis işbirliği ile toplanan çöpler*

Çöpler ve kirlilik dışında dağların bir diğer sorunu da kaya tırmanışçılarının kayalar üzerine döşedikleri sabit hatlardır. Kaya tırmanışı yapılan her yerde kayalar

* Symbiosis tarafından planlanan bu etkinliğe tez danışmanı Prof. Dr. Suat KARAKÜÇÜK ve Araş. Gör. Mehmet DEMİREL'de GÜDAK grubu ile birlikte katılmıştır.

üzerine sabitlenmiş malzemeleri görmek mümkündür. Bu malzemelerin doğal ortam üzerinde kalıcı değişikliğe neden olarak görüntü kirliliği yaratması, sporcular arasında da ihtilaf yaşanmasına neden olmaktadır.

Sabit hatların, kayaların doğal görüntüsüne zarar verdiğine inanan tırmanışçılar sabitleme malzemelerinin kullanılmasına gerek olmadığını onların yerine ikame edilebilecek alternatif malzemelerle de güvenli tırmanış yapılabileceğini savunurlar. Karşı taraftaki tırmanıcılar ise tırmanışın güvenli yapılabilmesi için bu malzemelerin kullanılmasının şart olduğunu düşünürler (Gedikli ve Balcı, 2005:43).

2.5.2. Kapalı Alan Sporları ve Çevre

Spor tesisleri, kapalı alan sporları için tamamen suni olarak insanlar tarafından iklime göre değişiklik göstermeden inşa edilmiş alanlardır. Bu tesislerde amaç sporcuların ve izleyicilerin yağmur, rüzgar ve güneş ışığı gibi faktörlerden etkilenmeden zevk almalarını sağlamaktır (Nishiak ve diğ., 2000:217).

Kapalı spor alanları inşa edilirken çevreye en az zararı vermesi için planlı yapılmalı ve aşağıda yer alan unsurlara dikkat edilmelidir;

- Binanın doğal çevreye uygunluğu,
 - Binanın yapımında kullanılan ekipman ve materyalin çevreye etkisi ve sağlık ile ilişkisi,
 - Binanın yapımında kullanılması gerekli enerji kaynağı,
 - Kullanıcılar için gerekli olan su,
 - Bina yapımında ortaya çıkan çöp ve diğer atıklar
- (www.olympic.org:2007).

Yukarıda saydığımız unsurlar dikkate alınarak yapılsa dahi Birleşmiş Milletler Çevre Programı (United Nations Environment Programme)' na göre bir spor tesisinin inşası ve idaresi ile bir karşılaşmanın yürütülmesi enerji tüketimine,

hava kirliliğine, sera gazları salınımına ve atık oluşumuna olduğu kadar ozon tabakasının zedelenmesine, yaşam sahası ve biyo-çeşitlilik kaybına, toprak erozyonuna ve su kirliliğine yol açabilir (www.unep.org:2007).

Bazı kapalı alan sporlarına ve bu spor branşlarının çevreye olan etkilerine baktığımızda;

- 1- Havuz Sporları: Havuzlardan kaynaklanan temel kirlilik ilaçlı suyun çevreye ya da başka su kaynaklarına boşaltılmasıdır. Havuz suyunu değiştirmeden önce, su tüm dezenfektanlardan ve tüm izlerden arındırılmalıdır. Klor için, aktif klorun yok edilmesi ya da aktif klorun doğal olarak azaltılarak konsantre edilmesi sağlanmalıdır. Bir havuzun su değişiminde oldukça fazla miktarda su, atık su olarak açığa çıkar ve bu suyun doğal ortama verilmesinden önce mutlaka temizlenmesi gerekir. Diğer büyük etki ise önemli miktarda enerji tüketimidir. Soğuk ya da sıcak ülkelerde, pompalama, filtreleme ve ışıklandırma ile büyük miktarda enerji tüketimi meydana gelmektedir. Enerji kullanan tüm ekipmanlar düzenli bir şekilde kontrol edilmeli ve etkili enerji kullanımı sağlanmalıdır. Havuzun çatısını kaplayan fotovoltaik elektrik serisi ya da pasif güneş enerjisi sistemi, bu enerjinin önemli bir kısmının korunmasını sağlayabilmektedir.
- 2- Atletizm Pistleri: Seyircilerin organizasyon yerine varmalarını sağlayacak toplu taşıma araçlarının sağlanması, alana ve oturanlara saygı için yaya yolu oluşturulmalıdır. Ayrıca tuvaletlerin temiz tutulması, suyun dikkatli kullanılması ve çöplerin saklanması önemli çevresel tedbirler olarak sayılabilir.
- 3- Tenis Kortları: Tenis kortları ve ilgili alanlar doğal çevreye suni eklerdir. Kullanılacak kortun yüzeyi, verimli tarım arazileri üzerine kurulmamalıdır. Yağmur sularının geçirgenliği ve fazlalığın mümkün olan en yüksek düzeyde boşaltılması sağlanmalı ve kortların kurak ya da yarı kurak araziler üzerine kurulmasına önem verilmelidir. Karbon ve

fiberglas raketler, raket ipleri, naylon ağlar ve sentetik sert materyallerin tümünün geri dönüşümlü olmasına dikkat edilmelidir.

- 4- Futbol Sahaları: Futbol ve çevre arasında en önemli ilişki sahadadır. Futbol sahası için alan seçimi yapılırken bu alanın yenilenmesinde çevreye destek olunması sağlanabilir. Futbol sahalarının yapımında suya en az ihtiyaç duyan çim türleri seçilmeli, sahalara ulaşım, toplu taşıma araçları ile olmalı ve çöplere dikkat edilmelidir.
- 5- Masa Tenisi: Masa tenisi karşılaşmaları yüksek düzeyde yapay ışıklandırma altında yapılmaktadır. Bu ışıklandırmanın yapılmasında çevre ve sağlık faktörleri dikkate alınmalıdır. Masa tenisi masası, küçük katmanlı, ağaç kaplı ve kauçuk yüzeylidir. Bu farklı bileşenler eritici özelliği olan kimyasal yapıştırıcılarla birbirine yapıştırılmıştır ki bu bazen aromatik hidrokarbonlar ya da heksan gibi zehirli olabilir. Bu bileşikler toprağı tehdit eder ve hatta kansere yol açabilir. Bu yüzden sadece mineral içerikli eriticiler kullanılmalıdır.
- 6- Basketbol Sahaları: Basketbol sahaları için ısının iyi olması, salona ulaşımında toplu taşıma araçlarının ya da bisikletin kullanılması ve geri dönüşümlü ürünlerin kullanılması önemlidir (www.olympic.org:2007).

Spor müsabakalarının çevreyi nasıl etkilediğinin bir örneği de çöp birikimidir. Büyük spor karşılaşmaları büyük miktarda atık üretir ve diğer çevre sorunlarına katkıda bulunurlar. UNEP (2004)' e göre ABD' deki tipik bir beyzbol veya futbol maçları 50.000' e varan polüreten bardağın yerel çöplüklere gitmesine, aynı zamanda ulaşım yüzünden de yüksek miktarda karbondioksit yol açmaktadır. Ortalama seyircilerin kişi başı spor karşılaşmalarında çoğu yeniden işlenebilecek 2 kilogram yiyecek ve içecek atığı ürettiği tahmin edilmektedir. Schmidt (2006)' de spor karşılaşmalarının büyük miktarda kirliliğe yol açabileceğini belirtmiştir (Schmidt, 2006:287). Örneğin 2003 yılında Super Bowl, U.S. Open gibi büyük organizasyonlarda 15'i aşkın büyük şehirde 6.7 milyon insan etrafa çöp saçmıştır (www.wasteage.com:2007).

Spor müsabakaları sonucu ortaya çıkan kirliliği engellemek için özellikle tesislerde enerji tüketimine dikkat edilmeli, geri dönüşümlü ürünler kullanılmaya

özen gösterilmeli ve bu konuda gerek sporcuların gerekse izleyicilerin bilgilendirilmesi, eğitilmesi sağlanmalıdır.

2.5.3. Açık Alan Sporları ve Çevre

Çevre sporu, spor çevreyi etkiler. Greager (1996)' e göre kullanıcıların artan sayısı sonucu doğa ve kaynakların daha geniş ve yoğun kullanımı sporun doğaya ve çevreye verdiği zararı inkar edilemez şekilde arttırmıştır. Teknoloji ilerledikçe ve nüfus arttıkça çevre yeni sıkıntılarla karşılaşmaktadır. Bu sıkıntılar kaynak yönetimi ve çevre korunmasını kapsamaktadır. Mevcut nesil, gelecek nesiller için çevreyi emniyete almalı ve sakınmalıdır. Spora ve boş zaman aktivitelerine katılım imkanı çevresel bozulma (gerileme) ile ciddi şekilde tehlike altındadır. Spor camiası, spor ve boş zaman etkinliklerinin, bu faaliyetlerde kullanılan ürünlerin topluma ve çevreye asgari zararı verirken azami fayda getirmesini sağlayabilir (Greager, 1996:111).

UNEP (2004)' e göre spor ve boş zaman etkinliklerindeki her türlü arazi kullanım şeklinde çevrenin etki altında kaldığını açıklamıştır. Bu etkinin genişliği, alanı kullanan insan sayısına ve uygulama etkinliğinin türüne bağlıdır (www.unep.org:2008).

Birçok açık alanda yapılan spor branşı doğayı doğrudan etkiler, yine de bu etki birçok insan tarafından fark edilmez. Ülkemizde popüler bir spor branşı haline gelmeye başlayan golf' de buna iyi bir örnektir. Her golf sahası binlerce dönümü kaplamaktadır. Bu arazinin hızla tüketimi, yaban hayatı, yaşam sahalarının ve biyo-çeşitliliğin tükenişini ilerletmektedir. Bu alanlarda yer alan hayvanlar uçan golf toplarıyla, motorlu golf arabalarıyla ve bir insan bolluğuyla karşılaşmaktadır. Yaban hayatı üzerindeki etkisinin dışında golf sahalarıyla ilgili birçok çevre sorunu mevcuttur. Golf alanlarında düzenli olarak böcek zehiri, yabani ot ilaçları ve gübreler gibi kimyasallar kullanılmaktadır. Bu ürünlerde uygulanan sulama ile toprağa, dolayısıyla da bitki ve hayvan türlerine zarar vermektedir (Dodson, 2000).

Çevreyi ve açık alanları içeren bir başka sorunda Motorsporlarıdır. Öncelikle arazi de motorsporu yarışları için, yol yapım çalışmaları' nda dozer kullanımı

sırasında, yol boyunca yapılan tasfiye nedeniyle yolların aşağısında kalan orman alanlarında büyük zararlar meydana gelmektedir. Gerek arazi kaybına gerekse yol altında kalan ağaçların ve orman ekosisteminin büyük zarar görmesine neden olmaktadır (Tunay ve Melenez, 2004:33). Motorsporları yarışları sırasında araçlarda kullanılan yakıt sonucu etrafa yayılan egzoz dumanı çevreye zarar vermektedir. Ayrıca bu yarışları izlemek için orada bulunan insanlarda civar çevrede kirletici ve zarar verici etki yapar. İzleyicilerin arkalarında bıraktıkları “ekolojik ayak izleri” ormanları, bitkileri, hayvanları, su niteliğini ve diğer kaynakları zedeleyerek zaten kırılgan olan ekosisteme büyük zararlar verebilir. Örneğin tüm uyarılara rağmen Antalya’nın Beydağları Olimpos yöresindeki ormanların içinde her yıl düzenlenen uluslararası Anadolu Rallisi, ormanlara ve yabanıl yaşama çeşitli biçim ve düzeylerde zarar veren etkinliklerin başında gelmektedir. Oysa, bilindiği gibi, motorsporları kesinlikle orman ekosistemlerinin içinde ya da yakınında yapılması zorunlu etkinlikler değildir ve açıktır ki 77 milyon hektarlık son derece engebeli bir yüzeye sahip ülkemizde bu etkinliklerin gerçekleştirilebileceği başka yerlerde vardır. Ancak başka yerler yokmuşcasına motorsporları da tıpkı turizm yatırımcıları, vakıf üniversiteleri gibi ormanlarımıza yönelme kolaycılığını yeğlemektedir (www.peyzaj.org:2008).

Bazı bölgelerde küresel ısınmanın varlığını tehdit ettiği kayak branşı da çevresel etkiler üretebilir. Durango merkezli çevre grubu Colarado Will’ in yöneticisi Ryan Bidwell’ e göre yamaç kayağı doğal yapıyı bozmaktadır. Yamaç kayağı, genel olarak hassas olan ekolojik arazi yapısına zarar vermekte ve toparlanmasını engellemektedir. Kayak pistleri oluşturmakta erozyona katkıda bulunmaktadır çünkü ağaçları ve toprağı birbirine bağlayan fundalıkları yok etmektedir. Diğer negatif etkiler ise küresel ısınmadan dolayı eriyen karlar için yapay kar yapımıdır. Yapay kar oluşturmak, doğa su yollarının yön değiştirmesine neden olarak, nehirlerin normal akış yönünü değiştirebilmektedir. Böylelikle de kuru nehir yatakları ortaya çıkmakta ve bu da sulamayı etkileyerek bazı türlerin yok olmasına neden olabilmektedir (Schmidt, 2006: 292).

Yalnız golf, kayak ve motor sporları çevre için tehlike oluşturan açık alan sporları değildir. Su sporları sonucu olarak da çevreye, hem yarışmacılar hem de

izleyiciler açısından bir çok zarar verebilmektedir. Örneğin yelken yarışlarında, yelkenlerin çevre üzerinde normal olarak bir etkisi yoktur. Ancak yarış süresince organizatörlerin ya da çevredeki insanların yarışı takip etmek ve izlemek için kullandıkları genellikle motorlu olan tekneler kirliliğe (fuel oil, egzoz ve gürültü) neden olmakta ayrıca suyun hareketine sebebiyet vererek sudaki bitki ve hayvanların tehlikeye girmesine neden olmaktadır. Kıyıda yarışları izlemek için bulunan izleyicilerin bitkilere ve toprağa verdiği zararlarda diğer bir sonuçtur.

2.5.4. Golf ve Çevre

Golf, belirli standartlara sahip toprakların birbirinden farklı özellikleri bulunan sopalara yardımıyla, oyun alanı içerisindeki deliğe en az sayıda vuruş yapılarak sokulması amacını güden bir spordur. Uzunluğu 100 ile 600 metre arasında değişebilen golf alanında 9 ya da 18 delik bulunur (www.golf.com.tr:2008).

Açık havada oynanan çoğu spor dalına göre çevre ile en çok etkileşim içerisinde olan spor dalı golf sporudur. Sadece Avrupa da 300.000 hektarı kaplayan, 6000'e yakın golf sahası ve 6.000.000'a yakın golf popülasyonu vardır. Bu nedenle golf endüstrisi genişleyen ve büyüyen bir özelliğe sahiptir. (www.golfklubu.com:2008).

Golf turnuvalarının özellikle izleyiciler sebebiyle çöp, ekolojik denge ve doğal yaşama verdiği zararlar mevcuttur. Fakat bu zararların dışında golf alanlarının yapılışı, yer seçimi, alanların sürdürülebilirliği için kullanılan sulama ve kimyasal gübreler ve ilaç kullanımı ile ilgili daha yoğun sorunlar vardır.

Golf sporu için çok büyük çimenlik ve açık alan, çimenlerin uygun koşullarda tutulabilmesi için de çok fazla su gerekmektedir. Bu yüzden golf sporu İngiltere gibi bol yağışlı ülkelerde doğmuş ve daha sonra yine aynı yağış şartlarına sahip kuzey ülkelerinde yer bulmuştur. Uygun iklim koşullarında yapılabilen golf sahalarının, Türkiye gibi zaten su miktarı kısıtlı olan ülkelerde yapılması, doğaya olumsuz etkileri de beraberinde getirmektedir (www.agacler.net:2008).

Golf' ün doğaya vermiş olduğu zararlar bugün tüm dünyada bilinmekte ve büyük tepkiler çekmektedir. Nitekim bu zararları nedeniyle özellikle ABD ve Japonya gibi gelişmiş ülkelerde golf karşıtı büyük lobiler mevcuttur. Golf' ün bilinen zararları şunlardır;

- Ülkemiz, kişi başına ortalama yıllık 1500 m³ kullanılabilir su miktarı ile su fakiri bir ülkedir. ABD gibi kişi başına yıllık kullanılabilir su miktarının 16.000 m³ olduğu ülkelerde bile, golf sahalarının su kaynakları ve doğa üzerine olumsuz etkileri tartışılırken, Türkiye'nin bu konuda çok daha dikkatli olması gerekmektedir. Bu açıdan yapılacak her golf sahası hem doğadaki suyu golf' e yönlendirerek doğal yaşamı bozacak hem de su kaynaklarını hızla tüketecektir.
- Bir hektarlık bir golf sahası için yılda toplam 21 kilo kimyasal ilaç kullanılmaktadır. Bu rakam çevreye verdiği zararı düşünüldüğünde oldukça ürkütücüdür.
- Golf alanlarındaki çimler sporun gereği olarak belirli bir boyda tutulmalıdır. Bu nedenle bitki fotosentez yapamamakta ve bitkinin ihtiyacı olan besin gübreleme yoluyla bitkiye verilmektedir. Bu nedenle bir golf alanı için kullanılan gübre miktarı, hektar başına bir tarım alanında kullanılan gübre miktarından çok daha fazladır. Kimyasal gübrelerin aşırı kullanıldıkları çevreye ve yer altı sularına verdikleri telafisi mümkün olmayan zararlarsa bilinmektedir.
- Dünya genelindeki bu zararların yanında kıyı bölgelerindeki ormanlarımız ile doğal yaşam alanlarının golf' e kurban edilmesi başlı başına bir çevre felaketidir. Ormanlarımız golf için hızla kesilirken, su, gübre ve ilaçlama yoluyla golf alanları tüm dünyada çevre için büyük tehditler oluşturmaktadır (www.outdoororacle.com:2007).

Bu nedenlerle golf sahaları yapılırken;

- Sürdürülebilir gelişim anlayışı ve ilkelerini göz önünde bulunduran,
- Çok yönlü planlama anlayışına uyan,
- Orman alanlarını koruyan,
- Ekolojik dengenin korunmasına, koruma kullanma dengesine, çevreye önem veren bir anlayışla hareket etmeye (Ulusoy, 2006:4)
- Su, çim ve atık yönetimi' ne dikkat etmek gerekmektedir (Sarıkaya, 2006:6).

Golf alanları için yer seçimi yapılırken ise; tarım alanlarında yapılmamasına, alanın içerdiği biyoçeşitlilik öğelerine dikkat edilmesine, zengin biyoçeşitliliğe sahip alanlardan kaçınılmasına ve golf sahalarının ağaç plantasyon alanlarına yapılma zorunluluğu varsa mevcut koru dokusuna en az zararı verecek şekilde planlamaları yapılmalıdır. Tüm bunlar golf sahasının ekolojisi üzerinde büyük etkiye sahiptir. Diğer bir deyişle golf sahası yöneticisi aynı zamanda iyi bir çevre yöneticisi olmalıdır (www.golfklubu.com:2008).

Golf alanlarının hem ekonomik anlamda hem de turizm anlamında çok karlı yatırımlar olduğunu savunanlara göre golf tesisleri büyük istihdam alanları ve ekonomik gelir yaratmaktadır. Fakat ortalama 75 hektarlık bir golf tesisi 30, tarım alanı ise 600 kişiye istihdam alanı sağlamaktadır. Aynı şekilde 75 hektarlık bir golf sahasının yıllık net geliri 2 milyon YTL'dir. Antalya yöresinde 1 yıl içerisinde 2 ya da 3 ürün alındığı hesaplandığında ise bu gelir ara ve nihai alıcı-satıcılarla beraber, katma değerle 2 milyon YTL' ye ulaşabilmektedir (Özesmi, 2006:64).

Golf sahalarında tüketilen su miktarının çok fazla olduğunu savunan görüşe göre ise 100 hektarlık bir golf sahasının bir yılda tüketeceği su miktarının yaklaşık 1 milyon metreküp olduğu ve bunun da 12 bin nüfuslu bir yerleşimin ortalama yıllık su tüketimine eşit olacağı savunulmaktadır (www.bugday.org:2007). Fakat golf sahası inşa eden kişiler ve golf federasyonu golf sahalarının çimlendirilmesinde "Paspalum"

tipi genetik yöntemlerle yetiştirilen ve %65 su tasarrufu sağlayan özel çimlerin kullanıldığını ayrıca sahalar için gerekli su miktarının “Reverse Osmosis” adı verilen özel bir yöntemle deniz suyunun arıtılmasıyla sağlanabileceğini söylemektedirler (www.kibrisgazetesi.com:2007).

Tüm dünya da gerek hizmetlerin gerekse çevre örgütlenmelerinin golf alanlarının yapımı sırasında çevreye azami önem verilmesi için eylemlerde bulunmaları çok etkili olmuştur ve yeni bir golf alanının inşasını planlayan herhangi bir şirket gerekli izinleri almak istiyorsa gittikçe daha sıkı hale gelen kural ve kanunlara uygun hareket etmek zorunda kalmıştır. Örneğin 2010 yılında oynanacak uluslararası golf karşılaşmalarının Galler de yer alan kısmına tasarım yapılırken edilirken 500.000 Sterlin harcanarak bölgedeki değerli bir arkeolojik alanın korunması üstlenilmiş aynı zamanda çevrede yaşayan yaras, su sıçanı, porsuk ve orman farelerine de hiçbir zarar gelmeyeceğinin garantisi verilmek zorunda kalmıştır (Shaw, 2006:24). Gerçekleştirilen bu tip uygulamalar ile golf sahası inşaatlarında çevreye azami şekilde dikkat edilmesi gerektiği de desteklenmiştir.

Tüm bunlar golf sahasının ekolojisi üzerinde büyük etkiye sahiptir. Diğer bir deyişle golf sahası yöneticisi aynı zamanda iyi bir çevre yöneticisi olmalıdır (www.golfklubu.com:2008).

Sonuç olarak golf sahaları sosyal çevremizin temizlenip sağlıklı biçimde düzenlenebilmesi için de alternatif bir alan oluşturmaktadır. Fakat golf sahaları doğal ortam ve şartları kesinlikle değiştirmektedir. Bu nedenle golf sporu yapılırken çevreye ve çevresel unsurlara da önemli ölçüde dikkat edilmesinin gerekliliği de unutulmamalıdır. Ayrıca boş ve kullanılmayan kıraç arazilere golf sahalarının yapılması teşvik edilebilir böylelikle bölgenin ağaçlandırılması sağlanarak, yeni yeşil alanlar kazanılmış olur.

2.5.5. Büyük Spor Organizasyonları ve Çevre

2.5.5.1. Green Goal (Yeşil Hedef)

Green Goal bir dünya futbol kupası'nda gerçekleştirilen ilk çevresel girişimdir. Böylece tarihte ilk kez bir futbol organizasyonu, küresel ısınmanın önüne geçilmesi için somut bir adım atmaktadır. Green Goal'ün hedefi organizasyonun çevreye olan önlenemez olumsuz etkilerini, gelişmekte olan ülkelerde sürdürülen çevre programlarına yapılacak yatırımlarla dengelemektir.

Green Goal projesi 2006 yılında Almanya'da düzenlenen FIFA 2006 Dünya Futbol Şampiyonası'nın çevreye ve iklim değişikliğine etkilerini en aza indirmek üzere Dünya Futbol Federasyonu (FIFA), Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ve Alman Çevre Bakanlığı arasında bir işbirliği protokolü ile hayata geçmiştir (www.unep.org:2007).

Green Goal, gerek müsabakalardan öncesi ısınmalar sırasında yapılan video gösterimleri gerekse dağıtılan broşürler ve kampanyalar ile 3.2 milyon civarı olan izleyiciye ulaşmaya çalışmıştır. Yapılan bu çalışmalar sırasında Alman futbol efsanesi Franz Beckenbauer ve UNEP yöneticisi Klaus Toepfer ulaşım, yapılaşma ve stadyumun sürdürülebilirliği ile Almanya'da oluşan yaklaşık 100.000 ton karbondioksit miktarına değinmiştir. Çevresel ulaşım planının bir parçası olarak 12. Dünya Kupası maçlarında, izleyicilere 24 saat süresince geçerli olan ve toplu taşıma araçlarının ücretsiz kullanımını da içeren maç biletleri verilmiştir. Biletlerin bu şekilde satışı 2006 Dünya Futbol Komitesine 2 milyon euro'ya mal olmuş ancak büyük miktarda özel araç kullanımını azaltarak hem benzinden tasarrufu hem de ulaşım araçlarının kullanımı sonucu ortaya çıkan hava kirliliğinin azalmasını sağlamıştır. Proje kapsamında stad çevresine enerji tasarruf merkezleri yapılmıştır. Örneğin, Münih Arena'da büyük enerji yönetim sistemleri kurularak hem maç olan hem de maç olmayan günlerde %20'lik bir enerji tasarrufu sağlanmıştır (www.unep.org:2007).

Çevre ile iletişimde birden fazla nokta vardır. Bir çevre konsepti "spor ve çevre el ele" prensibine göre futbol ve çevreyi bağdaştırmak ve çözüm bulmak zorundadır. Çevre üzerindeki karışık etkilerde azalma bu yüzden green goal çevre

programının başlıca amacıdır. Aynı zamanda, Dünya Kupası, dünya üzerindeki seyircilerin dikkatini çevre ve iklimi koruma üzerine toplama fırsatıdır. İletişim ve duyarlılaşma “Green Goal” için bu yüzden önemli bir görevdir. “Green Goal”, 2006 FIFA Dünya Kupası ile başlamış ancak kapanış düdüğü ile bitmemiştir. Stadyumlardaki ölçüler Dünya Kupası ile anlaşılmış fakat turnuvanın bitiminden sonra da uzun süre çevreye yararlı olmuşlardır. Bundesliga (Alman Futbol Ligi)’ da kullanılan bu stadyumlar ve ölçütler kaynakları korumaya devam ederek maliyeti düşürmüş ayrıca çevreyi de korumaya devam etmiştir. Bu yüzden Green Goal’ de önemli olan çevre üzerinde sürdürülebilir etkisinin olmasıdır. Bu açıdan çevre üzerinde Alman Futbolu önemli bir avantaja sahiptir. Bundesliga’ da Green Goal sayesinde kulübü olmayan Leipzig hariç birçok stadyum yenilenmiş ya da modernize edilmiş Münih Stadı yeniden inşa edilmiştir (www.unep.org:2007).*

2.5.5.2. Euro 2008 Futbol Şampiyonası ve Çevre

Dünya Kupası'nda ilk kez 2006 yılında doğal kaynakların korunması ve çevrenin kirlenmemesi için önlemler alınmıştı. Bu yıl bu önlemlere yenileri eklendi. Otoriteler, Euro 2008'in sadece bir futbol şampiyonası değil halkları bir araya getiren, saygıyı ve hoşgörüyü artıran bir organizasyon olması için özel çalışmalar yaptı. Yapılan çalışmaların sadece Euro 2008 için değil, düzenlenecek diğer büyük organizasyonlara baz oluşturması hedeflendi. Amaç, "Yeşil Organizasyon" standartları oluşturmaktır. Bu amaçla uygulama bazlı çalışmalar ve modern çevre teknolojileri kullanıldı. En ilginç yöntem kullanılan bardaklarda yapılan değişikliklerdi.

Artık lojistik olarak imkan bulunan stadyumlarda tek kullanımlık bardaklar yerine, çok kullanımlık seramik ve cam bardaklar kullanılmaya başlandı. "Kullan, at" kağıt bardakların yerini alan seramik bardakların üzerinde "Ben kağıt bir bardak değilim" mesajı yer almıştır (www.yesil.ntvmsnbc.com:2008).

* Goal, İngilizce’de hem bir futbol kavramını tanımlamakta hem de amaç anlamına gelmektedir. Organizasyonun resmi adı olan Green Goal, İngilizce’de geçerli olan bir kelime oyunu ile hem futbolu hem de çevreci bir amacı sembolize etmektedir.

Şekil 2.2. Euro 2008 Futbol Şampiyonası Bardakları

Kaynak: www.yesil.ntvmsnbc.com

2.5.5.3. Formula I Araba Yarışları

Futbol Süper Lig’de 2004-2005 sezonunda 18 takımın yıl boyunca elde ettiği 22 trilyon 482 milyon gelire rağmen sadece 3 günlük Formula I’ in İstanbul ayağındaki gelir 2 trilyon 482 milyarı geçmiştir. Ortalama ziyaretçi sayısı ise 3 günde 220 bini bulmuştur. Macaristan Grand Prix’ ini 70 bin, Nurnberg (Almanya) Grand Prix’ ini ise yine 70 bin kişinin izlediği düşünüldüğünde bu rakam gerçekten olağanüstüdür (www.dinamiknet.com:2008).

Hem ülke tanıtımı hem de ekonomik açıdan bakıldığında Formula I yarışları gerçekten çok önemli bir organizasyondur. Fakat burada unutulmamalı olan en önemli değer Formula yarışlarının çevreye olan etkileridir. Örneğin Formula 1 için İstanbul, Kurtköy’ de Vakıflar idaresine ait Tepeören mevkiindeki alan seçilmiştir. Doğal Hayatı Koruma Derneği, tahsis edilen alanın bulunduğu Ömerli Su Havzası’ nın güneyinde kalan tepelerin nadir bitki ve hayvan türleri açısından oldukça zengin olduğunu kaydetmiş fakat Formula 1 organizasyonu ile söz konusu olan bu bitki ve hayvan türlerine zarar verilebileceğini açıklamıştır (www.arkitera.com:2008).

Formula’ nın diğer bir çevresel etkisi de yarışlar esnasında ortaya çıkan gürültü kirliliğidir. Formula yarışlarında ortaya çıkan ses yaklaşık 120 db (desibel)’

dir. 115 db sese 15 dakika maruz kalmanın duyma kaybına neden olabileceği ve bir jet motorunun çıkardığı sesin şiddetinin ortalama 140 db olduğu düşünüldüğünde Formula' nın hem çevre hem de insan sağlığına gerçekten olumsuz etkilerinin olabileceği görülmektedir (www.bianet.org:2008). Formula 1 sırasında katılımcıların atıkları sonucu ortaya çıkan kirlilikte diğer bir önemli çevresel problemdir.

2.5.5.4. Super Bowl ve Daytona Araba Yarışları

ABD' deki en büyük gününbirlik spor karşılaşması olan Daytona 500 araba yarışları sırasında 43 araçlık başlama alanının ağırlığına eş olacak miktarda çöp üretilmiştir. Temizlik çalışması iki hafta boyunca günde ortalama 200 işçi gerektirmiştir. Temizlikçiler, çöpleri ve pislikleri toplayarak 3000 çöp kutusunu boşaltarak, 110 tuvaleti temizleyerek, 700 dönüm arazi ve 168.000 kişilik tribün üstünde çalışmışlardır. Arkada bırakılan pislikler; kağıt, plastik şişeler, mangallar, plastik yüzme havuzları ve sayısız otomobili içermektedir (www.wasteage.com:2008).

Spor karşılaşmalarındaki çevre özellikle de, çöp sorununun başka bir örneği de 2004 Super Bowl da ortaya çıkmıştır. Fickus (2004)' e göre, Super Bowl' un tasarım ve hazırlığı binlerce insanı ve karşılaşmalara gelen yarım milyon insana yer sağlamak için yüzlerce tesisi kapsamaktaydı. Fickus karşılaşmalar sırasında 428 ton çöpün toplandığını belirtmiştir. Toplanan bu çöp miktarı oyun için kullanılan futbol sahasını kaplamaya yetecek kadardır (www.wasteage.com:2008). 2006 Super Bowl karşılaşmaları sonucu ortaya çıkan 500 ton karbondioksitte bir diğer çevre kirleticisi unsurdur (Schmidt, 2006:287).

2.5.6. Olimpiyatlar ve Çevre

Çevrecilik ve spor o kadar iç içe geçmiştir ki dünyanın en büyük spor organizasyonu olan olimpiyatların patronu konumunda olan IOC (Uluslararası Olimpiyat Komitesi)' nin bir şehre olimpiyat oyunları organizasyonunu vermek için ilan ettiği ölçütlerden biri de çevre olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda IOC

hem aday şehrin çevresel yapısına, hem spor tesislerindeki çevreci yaklaşımlara hem de halkın çevre bilinç ve tutumuna bakmaktadır. IOC, çevre konusunda aday şehre organizasyon için şu soruları sormaktadır;

- Tesislerin yeniden kullanılabilirliği,
- Restorasyon çalışmaları,
- Yıkıcı arazi kullanımından kaçınma,
- Canlıların yaşam alanlarının korunması ve biyo-değişimlilik,
- Yenilenemeyen kaynakların kullanımının asgariye indirilmesi,
- Kirlletici maddelerin, kirliliğinin asgariye indirilmesi,
- Kanalizasyon işlenmesi,
- Katı atıkların işlenmesi,
- Enerji tasarrufu,
- Çevre bilinci (www.sporbilim.com:2008).

Olimpiyat oyunları ve çevre ilişkisi tarihsel olarak şu şekildedir.

Tablo 2.2. Olimpiyat Oyunları Ve Çevre İlişkisinin Tarihsel Gelişimi

1992	Uluslararası Olimpiyat Komitesi ve Olimpik hareket üyeleri Olimpiyat oyunlarında dünyayı koruyacaklarını taahhüt ettiler.
1993	Sidney 2000 Olimpiyatlarının yapılacağı şehir olarak seçildi ve anlaşmaya organizasyon sırasında uyulması gereken çevresel şartlarda konuldu.
1994	Lillehammer kış olimpiyatları “Yeşil Oyunlar” kapsamında, çevresel sorumluluklar alınarak yapılan ilk organizasyon olarak tarihe geçti.
	Olimpiyat Kongresinde, olimpiyat oyunlarında çevrenin spor ve kültürden sonraki “Üçüncü Boyut” olarak ele alınmasına karar verildi.
1995	2002 Kış Olimpiyatları’nda aday olan şehirlerden, adaylık sürecinde ilk olarak resmi çevre planlarının hazırlanması istenildi.
1996	Uluslararası Olimpiyat Komitesi, uluslararası uzmanlardan oluşan bir spor ve çevre komisyonu oluşturdu.
1999	Olimpik hareket ajandasında “sürdürülebilir gelişme” kavramı sporun içinde kabul edildi.
2000	Sidney Olimpiyatları binaların ve tesislerin yapılmasında, organizasyon planlamasındaki çevresel kuralları içeren küresel standartlar getirdi.
2004	Atina Olimpiyatları’nda, Sidney’ de konulan standartlara ve Uluslararası Olimpiyat Komitesi’nin şartlarına uygun planlama yapıldı.
2008	Pekin Olimpiyatları’nda çevrenin korunması ve “Yeşil Oyunlar” ın gerçekleştirilmesi için önemli tedbirler alındı.

Olimpiyat oyunlarında çevre ile ilgili olarak yapılabilecekler ise 15 Ağustos 2000 tarihli Greenpeace raporunda şu şekilde yer verilmiştir (www.greenpeace.org:2007);

Tablo 2.3. Olimpiyatlarda Sürdürülebilir Gelişim İçin Ölçüt ve Yöntemler

ÖLÇÜTLER	YÖNTEMLER
Olimpiyat Tesislerinin Planlanması ve Yapımı	Mevcut tesislerin kullanım veya adaptasyon olanaklarının, uzun vadedeki finansal uygulanabilirlikleri de dikkate alınarak değerlendirilmesi,
	Çevre konularını dikkate alan yapı ve altyapı tasarımı,
	Çevresel anlamları dikkate alan yapı malzemesi seçimi,
	Planlama sürecinde halkın katılımıyla çevre etkisi ve sosyal etki değerlendirmesi,
Enerji Korunumu	Ulaşım ve Planlamanın Bütünleştirilmesi
	Oyun tesislerinin yerlerinin toplu taşıma sistemlerine yakın olması,
	Toplu taşımayı kolaylaştırmak için uydu araba park yerleri koşulu,
	Olimpiyat arazisinde bisiklet veya yaya yolları,
	Yapılar ve Kent Altyapısı İçin Düşük Enerji Tasarımları
	Uygun olan her yerde pasif güneş yapıları tasarımı,
	Uygun gelişme yoğunluklarının seçimi,
	Isısal performans için malzeme seçimi,
	Doğal havalandırma ve yalıtım kullanımı
	Yenilenebilir enerji kaynaklarının en geniş olası kullanımı,
Su Korunumu	Doğal aydınlatmayı maksimize eden yüksek verimli aydınlatma sistemleri
	Etkin enerji sistemli cihazların kullanımı,
	Geri dönüştürülebilir malzeme kullanımı
	malzemelerinin kullanımı
	Halk ve endüstri eğitim programlarıyla, sağlıklı sürdürülebilir su kaynakları yönetiminin teşvik edilmesi,
	Suyun korunumu ve geri dönüşümü uygulamaları,
	Peyzaj korumasında böcek ilacı kullanımının azalmasıyla geri dönüştürülmüş suyun kullanılabilirliğinin korunumu,
	İyileştirilmiş atık lağım suyunun ve yağmur suyunun geri dönüşümü,
	Parklarda, bahçelerde ve diğer iklime uygun bitki seçimini vurgulayan rekreasyonel alanlarda su gereksinimini azaltan peyzaj tasarımı,
	Su tasarruflu duş süzgeci, uygun bahçe sulama cihazı, çift yönlü tuvalet temizleme sistemi gibi su korunumlu aletlerin kullanımı,
Atıkların Önlenmesi, Azaltılması	Bulaşık ve çamaşır makineleri de dahil olmak üzere az miktarda su kullanımı sağlayan cihazların seçimi,
	Suyun gerçek fiyatını yansıtan fiyatlandırma politikalarının tanıtımı.
	Atıkların önlenmesi ve azaltılması prensiplerine dayalı yönetim programları,
Önemli Doğal ve Kültürel Çevrelerin Korunumu	Kağıt, metal plastik ve organik maddelerin geri dönüşümünün geliştirilmesi için yeterli çaba sarf edilmesi,
	Olimpiyat arazilerinde, zehirli pis kokulu emisyonları ve boya halı yapıştırıcı uygulamalarından çıkan gazları azaltmak için yönetim sistemleri,
	Kurşunlu yakıtların kaldırılması,
	CFC ve HCFC gazları yaymayan buzdolabı ve yöntemlerin kullanımı,
	PCB, PVC ve klorla beyazlatılmış kağıt gibi klor esaslı ürünlerin kullanımının azaltılması ve daha ideali bu ürünlerden tamamen kaçınılması,

Ticaret	Uluslararası koruma anlaşmalarına konu olan tehlikedeki ekosistemler ve türlere özel bir dikkat göstererek habitat ve türlerin değerlendirilmesi,
	Olimpiyat arazilerinde kimyasal olmayan böcek kontrolünün gerçekleştirilmesi,
	Mevcut habitatın devamını sağlayacak türlerin seçimiyle, vahşi hayat habitatının kesilmesi ve yerli bitki türlerinin korunmasını maksimize eden peyzaj programları,
	Önerilen olimpiyat arazilerinin miras olarak değerlendirilmesi.
	Tüm yetkililerin üretim ve alım aşamasında çevresel standartlara uygun alım satım yapması,
Bilet Sistemi	Gereksiz paketleme ve kısa ömre sahip ürünlerin yarattığı gereksiz atıklardan kaçınma,
	Tehlikeli çevre ve türlerden malzeme kullanılmaması,
	Geri dönüştürülebilir ve geri dönüştürülmüş malzemelerin maksimum kullanımı,
	Doğal elyaftan yapılan giyeceklerin kullanımı
	Toplu taşıma sistemi ile olimpiyat karşılaşmalarını birleştiren bilet sistemi,
Catering	Zehirli olmaya mürekkep ile geri dönüştürülebilir/dönüştürülmüş kağıt üzerine basılmış biletler,
	Uygun sağlık koşullarının sağlanacağı şekilde yiyeceklerin minimum olarak paketlenmesi,
Atık Yönetimi	Geri dönüştürülebilir veya yeniden kullanılabilir paketleme
	Atıkların azaltılması ve geri dönüşümün maksimize edilmesi,
Ulaşım	Sporcuların, yetkililerin, medyanın, seyircilerin doğru çöp atımı konusunda eğitilmesi,
	Olimpiyat ailesi ve seyircilerin etkin hareketini garanti edecek başarılı bir ulaşım stratejisinin yerine getirilmesi,
Gürültü	Enerji kullanımı ve kirliliği azaltan özel olimpiyat sistemlerinin seçimi,
	Çevre sakinlerinin rahatsızlığını azaltan gürültü azaltma teknikleri.

Olimpiyatlar ile çevre ilişkisinin tarihsel gelişimine baktığımızda Norveç' in Lillehammer kentinde yapılan 1994 Kış Olimpiyatları' nın ilk planlı yeşil olimpiyatlar olduğunu görürüz. 1994 Kış Olimpiyatları sırasında doğaya dönüşümü daha kolay ve hızlı olduğu için patatesin hammadde olarak kullanıldığı tabaklarda yemek servisi yapılmış, ziyaretçilerin çöplerini, kağıt, cam ve metal olarak ayrılan çöp kutularına atmaları dağıtılan broşürler ve afişler ile sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu oyunlar, hava ve su kirliliğini önlemeye, atık kontrolü sağlamaya ve enerji tasarrufu sağlanmasına yönelik uygulamaların gerçekleştirildiği ilk olimpiyat organizasyonu olarak dikkat çekmektedir (Weston, 1996:140).

1996 Atlanta oyunları sırasında da çevre koruma ve sürdürülebilir çevreye yönelik uygulamalar yapılmasına karşın organizasyon sonucu 13.000 ton atık ortaya çıkmıştır (www.olympics.org:2007). Diğer olimpiyat oyunlarında ise çevrenin korunmasına yönelik yapılan çalışmalar şu şekildedir.

2.5.6.1. 2000 Sidney Olimpiyatları

Çevreye duyarlı bir parolayla 2000 Yaz Olimpiyatları yarışına başlayan Sidney, sanayi bölgesi ve kent çöplüğü olarak hizmet veren bir arazide yapılacak olan yeşil olimpiyatlar için en başından itibaren koyduğu küresel ısınma, ozon tabakası ve biyolojik çeşitliliğin korunması, zehirli maddelerin engellenmesi, atık, su ve enerji yönetimine ilişkin ekolojik açıdan gerçekçi ölçütler ve aldığı akılcı kararlar paralelinde hazırladığı öneri planı ile bu yarışını kazanmıştır (Eryıldız ve Aydın, 2005:107).

Ekolojik olimpiyat köyünün tasarımı, yapımı, yönetimi ve işletimi, tüm insanlık için 7 süren canlı bir çevre deneyi olmuştur. Çünkü bu proje, ekolojik hayat döngüsü ölçütlerinin sadece bir kaçına göre değil, aksine bu ölçütlerin ilki olan kaynakların elde edilmesinden, sonuncu ölçüt olan yıkım sonrası aşamaya kadar olan tüm süreç ölçütleri dikkate alınarak büyük bir özenle hazırlanmıştır. Alınan akılcı ekolojik kararların gerçeğe dönüştürülmesini sağlamak için tüm süreç boyunca Sidney Olimpiyat Komitesi, Greenpeace Çevre Örgütü ile sıkı bir işbirliği içinde çalışmıştır (Eryıldız ve Aydın, 2005:108). Fakat 2000’ de Sidney’ de gerçekleşen olimpiyat oyunları çevre açısından kayıplara da kazanımlara da sahne olmuştur. Kazanımlar ne kadar çarpıcı olsa da kaybedilenler Sidney’ in gezegenimizin iyiliği için daha fazlasını yapabileceğini gösterdi (www.greenpeace.org:2007).

Sidney Olimpiyat Köyü’ ndeki tüm yapılar, kaynak korunumu, enerji korunumu, su korunumu ve çevre öğretisi gibi çevre konuları dikkate alınarak tasarlanmış ve yapılmış, olimpiyat alanındaki ana su tesisatı, elektrik, aydınlatma, kablo sistemlerinde PVC kullanımı tamamen önlenemese de azaltılmıştır. Olimpiyat arazisinde temiz ve yenilenebilir enerji sağlamak için olimpiyat karşılaşma

alanlarının çoğuna güneş toplayıcılar yerleştirilmiş, oyun tesislerinin toplu taşıma sistemlerine yakın olmasına dikkat edilerek gazla çalışan otobüsler kullanılmaya çalışılmıştır (Eryıldız ve Aydın, 2005:110). Tüm bu uğraşlara rağmen ekonomik olarak maliyetinin fazla olması nedeniyle özellikle ulaşım, atık yönetimi ve biyolojik çeşitliliğin korunması konuları Sidney Olimpiyatları'nın çevre sürdürülebilirliği açısından sınıfta kaldığı konulardır.

2.5.6.2. 2002 Salt Lake City Olimpiyatları

2002 Salt Lake Olimpiyatları'nda küresel ısınmanın en önemli sebeplerinden biri olan emisyonların azaltılmasına çalışılmıştır. Emisyon miktarının azaltılmasına yönelik çalışmalar ile de yaklaşık %60 oranında azaltımla başarı sağlandığı söylenebilir. Ayrıca emisyon miktarının azaltılmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilirken olimpiyatlar öncesindeki tesis yapımı ile atık yönetimine özel önem gösterilmiştir. Uygulanan atık yönetimi politikası ile atık ürünlerin %90 oranında geri dönüşüm sağlanmıştır. Olimpiyatlar sırasında ulaşım özel otobüslerle sağlanmaya çalışılmış ve bunun için yaklaşık 36 milyon dolar harcanmıştır (www.climateneutral.com:2008).

2.5.6.3. 2004 Atina Olimpiyat Oyunları

“Olimpiyat Oyunları bir meydan okumanın yanı sıra çevre dostu programların, sürdürülebilir kalkınma/imar prensiplerine bağlı kalınarak uygulamaya konulması için bir şarttır”

Atina, 2004 Olimpiyat Oyunlarını alırken Sidney 2000' dekinden daha iyi ve çevreci olimpiyat oyunları için söz verilmiştir. Fakat Atina 2004 Olimpiyatları'nın resmi açılışından kısa bir süre önce durumun çok farklı olduğu ve verilen çevreci olimpiyat sözünün tutulmadığı ortaya çıkmıştır.

Yunan hükümetinin 1997 yılında Olimpiyatlar için başvuruda bulunurken verdiği söz, hava kirliliğini 2004' e kadar ortalama %35 oranında azaltacağı idi fakat

yapılan metro hattına ve gazla çalışan otobüslere rağmen ozon, benzin ve partikülat oranları çok yüksek çıkmıştır. Olimpiyat köyünün yapımı esnasında ilgili kuruluşlardan etkin enerji teknolojileri, yenilenebilir enerji, zehirli atık içermeyen materyaller ve atık yönetim teknikleri ile ilgili alınan geri bildirimlere rağmen müteahhitler bunlara uymamış ve Yunan hükümeti' de tepkisiz kalmıştır. Olimpiyatlar süresince enerji yönetiminde büyük tasarruf sağlayabilecek olan fotovoltaik enerji olimpiyat köyü ve alanları'nın dışında tutularak buradan sağlanacak ekonomik enerjinin de önüne geçilmiştir.

Yukarıda yaptığımız değerlendirmeler çoğunlukla Olimpiyat Oyunları için yapılan hazırlıklardaki başarısızlıkları içermektedir. Fakat olimpiyat oyunları için inşa edilen ulaşım sistemleri, geniş bir alandaki su kaynakları ve kısıtlı miktarda olsa da havanın daha temiz bir hale getirilmesi ve böylelikle sürdürülebilir çevreye katkılarda da bulunulmuştur (www.greenpeace.org:2007).

2.5.6.4. 2006 Torino Olimpiyat Oyunları

Torino Olimpiyat Oyunları'nda yapılan binaların oyunlardan sonra da kullanılabilecek nitelikte yapılması, toplu taşımada temiz yakıtların kullanılması ve birçok atığın geri dönüştürülmesi yönleriyle genel olarak sürdürülebilir çevre kurallarına uygun hareket edildiği görülmektedir.

Çevresel yönden Torino Olimpiyatlarının dağın doğal yapısına zarar veren çıktılarını da göz ardı etmemek gerekir. Örneğin, Bobslet pisti ve iki adet kayakla atlama platformu dağın hassas yapısına zarar vermiş ve dört adet önemli korunan alanı etkilemiştir. Ayrıca oyunlar için yapay kar kullanılmasının ve yapay kar' ın gerçek kardan daha beş kat ağır olması, yapay kar yapımı için milyonlarca metreküp suya gereksinim duyulması ve bunun da yeraltı sularını etkilediği ayrıca her bir kar makinesinin kar yapımı sırasında çok fazla enerji sarf ettiği (www.nethaber.com:2008) belirtilmiştir. Bu nedenlerle Olimpiyat komitesinin Alpler gibi hassas alanlarda daha etkili çevresel değerlendirmelere yönelmeleri çok daha iyi olacaktır (www.bugday.org:2008).

2.5.6.5. 2008 Pekin Olimpiyatları

Pekin'in olimpiyatlara adaylığı sırasında en büyük avantajının Asya Oyunları'nda edinilen deneyim, güvenlik ve mükemmel olimpiyat köyü planları olarak gösterilmiştir fakat diğer taraftan Pekin'in ulaşım, hava kirliliği ve altyapı eksikliği gibi sorunları vardır.

Hazırlık aşamalarında ise hava kalitesi, ABD'li, İtalyan ve Hon Kong'lu uzmanlarında bulunduğu bir komisyon tarafından izlenerek gerekli önlemler alınmaya çalışılmıştır. Bu önlemlerden bazıları kentteki 3.3 milyon otomobilin plaka numarasına göre bir gün tek, bir gün çift olarak çıkmasına izin verilmiş, yüksek egzoz emisyonu olan 300 bin araç trafikten men edilmiş, bazı fabrikaların faaliyetlerine ara verilmesi sağlanmıştır (www.gazeteyenigun.com.tr:2008). Olimpiyatlar sırasında ise toplu taşıma araçları ve geri dönüşümlü ürünleri kullanmayı özendirici kampanyalar yapılarak ziyaretçilerin çevreye karşı bilinçlendirilmesine çalışılmıştır.

Çin hükümeti çevre için yaklaşık 10.5 milyar dolar harcamıştır. Bu paranın tamamı olimpiyat oyunlarının üç amacından biri olan “yeşil olimpiyatlar” kapsamında çevre düzenlemesi ve temizlenmesi için kullanılmıştır (www.kenthaber.com:2008).

2.5.6.6. İstanbul'un Olimpiyat Oyunlarına Adaylığı ve Çevre

Olimpiyatlara ev sahipliğini elde etmek için 1992 yılından bu yana sürdürülen adaylık çalışmaları, Olimpiyatların Türk gençliğine ve spora getireceği katkılar, spor tesisleri inşasına kazandıracağı ivme, İstanbul'un temel sorunlarının öncelik kazanarak bir an önce çözümü ve yaşanabilir bir dünya kenti olmasında ne denli önemli bir “araç” olduğunun algılanmasından kaynaklanmaktadır. İstanbul'un giderek artan yerleşme ve altyapı sorunlarının çözümü, kentin sorunlarının Türkiye'nin öncelikler listesinde daha yüksek bir konuma getirilmesi ile mümkündür.

Olimpiyatlara ev sahipliği yapacak kentin seçimi için çeşitli kriterler mevcuttur. Bunlar hazırlanan proje'nin fizibilitesi ve yeterliği, proje içinde yer alan unsurların lojistik açıdan konumu, proje finansmanı, projenin kültürel boyutu, çevresel boyutu, kentin ve ülkenin telekomünikasyon altyapısı, coğrafi konumu, oyunların önerildiği takvim ve iklim koşulları, konaklama imkanları, güvenlik, sağlık, ulaşım planları, halk desteğinin seviyesi organizasyon kapasitesi ve deneyimi, IOC haklarının korunma yöntemi ve garantiler, olimpiyatların kente katkısı ve o kentte yapılacak oyunların olimpik harekete katkısı gibi kriterlerdir

Bu kriterler açısından İstanbul'un durumu değerlendirildiğinde; bir kısmında İstanbul' un eşsiz imkanlar sunmakta olduğu, bir kısmında yeterli ve bir kısmında ise yetersiz olduğudur. Çevresel olumsuzluklar olarak; çevre koşullarının ıslaha muhtaç durumda olması, ulaşım sal yetersizlikler, trafik sorunu ve tesis eksikliği görülmektedir. Fakat ev sahibi kentin IOC tarafından olimpiyatların düzenleme tarihinden 7 yıl önce belirlendiği, diğer bir deyişle olimpiyatları düzenleme hakkının verilmesinde, kentin oyunları hemen ertesi yıl düzenleyecek seviyede olmasının beklenmediğidir. Ayrıca devlet desteği, halk desteği, genç nüfusun çoğunluğu, iklimsel koşullar ve jeopolitik konumu gibi olumlu yönlerin yanında bu olumsuzlukların düzeltilmesi hem basit hem de hızlı olarak gerçekleştirilebilmektedir (www.turkiye.net:2008).

2.5.7. Spor ve Çevre Hukuku

Toplum hayatının kurallara bağlanmadığı, hukuk düzeninin bulunmadığı, yasaların uygulanmadığı, adaletin sağlanmadığı yerlerde anarşi ve kaos vardır. Hukuk, insanların birbirleriyle ve çevrelerindeki her şeyle ilişkilerini düzenleyen kurallar sistemidir. Yasal önlemler ve kurallar olmadan çevrenin korunması imkansız gözükmemektedir. Tüm kişi veya kurumların çevreye aynı ölçüde saygılı olacağı beklenmeyeceğinden çevre sorunlarının da hukuki kurallarla düzenlenmesi bir zorunluluk arz etmektedir. Hukuk zamana ve koşullara uyum sağlama esnekliğine sahip bir bilimdir. Çevre sorunlarının 1970'li yıllardan sonra önem kazanması, çevre

politikalarını yürütecek mevzuatların hayata geçirilmesine ve bağımsız “Çevre Hukuku” nun doğmasına yol açmıştır(Bal, 2006:184).

Sportif faaliyetler ya doğal çevre içerisinde gerçekleştirileceği ya da spor sahalarında veya salonlarında ya da ilgili spor dalına özgü olarak hazırlanan pistlerde icra edileceği için bu sportif faaliyetlerden çevrenin etkilenmesi de kaçınılmazdır. Spor alanlarından, örneğin araba yarışlarından kaynaklanan gürültülerden, futbol maçında tezahürat yapan seyircilerin seslerinden, karşılaşmayı izlemeye gelen kişilerin geride bıraktıkları çöplerden, bazı spor dallarındaki antrenman ve müsabakalardan doğan sarsıntılardan, spor alanlarının aydınlatılmasında kullanılan projektörlerden, at yarışlarının yapıldığı hipodrumların çevresindeki at barınaklarının kokularından çevrede oturanların duydukları rahatsızlık, denizlerde ve nehirlerde yapılan bazı sporlardan kaynaklanan su kirliliği, sportif faaliyetler sebebiyle çevrenin olumsuz etkilenmesine örnek olarak verilebilir. Kişilerin spor yapma özgürlükleri olduğu kadar, çevrenin korunması konusunda da diğer kişilerin hakları bulunmaktadır. İşte bu iki hak arasında bir dengenin kurulması ve yapılan sportif faaliyetlerin çevreye zarar vermelerinin önlenmesi veya çevrenin korunması sırasında spor hakkına müdahalenin engellenmesi gerekmektedir (Ertaş ve Petek, 2005:329).

Çevre Kanunu’nda çevreyi kirletenlerin sorumluluğu, kamuya karşı ve kişilere karşı sorumluluk olmak üzere iki şekilde ve iki farklı madde de düzenlenmiştir. Bu sorumluluklardan biri, kirletenin çevre kirliliğinin ortadan kaldırılması veya önlenmesi için yapılan masraflar nedeniyle kamuya karşı sorumluluğu diğeri ise kirletenin çevre kirlenmesinden zarar gören kişilere karşı sorumluluğudur. Sportif faaliyetlerden kaynaklanan çevre kirliliklerinde de bu iki hükme göre sorumluluk söz konusu olmaktadır (Ertaş ve Petek, 2005:331).

2.5.8. Türkiye’de Çevreyle İlgili Yapılmış Bazı Çalışmalar

Türkiye’de çevre konusunda çalışmalar çevre biyolojisi, çevre kirlenmesi gibi alanlarda özellikle 1980’li yıllarda yoğun olarak yapılmaya başlanmıştır. Günümüze

gelindikçe ise çevre ile ilgili çalışmalar daha da özel alanlara doğru genişleyerek sürdürülmüştür.

Örgütlenme anlamında 1 Şubat 1978 tarihinde Türkiye çevre Vakfı kurulmuştur. Vakıf 1980'den 1982'ye kadar yaptığı çalışmalar sonunda Anayasa'ya çevre ile ilgili 56. maddenin girmesini sağlamış, 1981'de hazırladığı kanun taslağının takipçisi olarak, iki yıl sonra Çevre Kanunu'nun kabulünde büyük rol oynamıştır. Vakıf ayrıca günümüze kadar yayınladığı 182 kitap ve projeleri ile de Türkiye'de çevre literatürünün temelini teşkil edecek çalışmalarda bulunmuştur (www.cevre.org.tr:2008).

1991 yılında Türkiye'nin ilk bilimsel çevre dergisi olan "Ekoloji Dergisi" yayımlanmaya başlamıştır. Ekoloji dergisi 66. sayısından itibaren de Ekoloji Science Citation Index Expanded kapsamına kabul edilmiştir (www.ekoloji.com.tr:2008).

5-7 Ekim 1993 tarihinde İzmir, Ege Üniversitesi'nde I. Ekoloji ve Çevre Kongresi düzenlenmiş ve kongre'de çevre kirliliği, çevre ve ekoloji, ekosistemler ve çevre biyolojisi alanlarında bildiriler sunulmuştur.

3-14 Haziran 1996 yılında İstanbul'da Habitat II Konferansı yapılmıştır. Habitat II Konferansı'nda kentsel ve kırsal yerleşimlerin sürdürülebilirliğini ve yeterli barınak ile konut sorunları global düzeyde sorgulanmış, ülkelerin bu sorunlarla baş edebilmesi için yönetseli toplumsal ve ekonomik bir dizi çağdaş politika ve reform işaret edebilecek "Herkese Yeterli Konut ve Sürdürülebilir İnsan Yerleşimleri" temel amaç edinilmiştir. Bu amaçlara ulaşmak için ise Habitat felsefesi olarak kente sahip çıkmak, çözümde ortaklık ve aktif katılım kabul edilmiştir.

Çevrenin hukuk, ekonomi ve eğitim gibi diğer alanlarla olan ilişkilerinin belirlenmesi amacıyla da birçok çalışma yapılmıştır. çevre hukuku, çevre politikası ve ekonomisi alanlarında Keleş ve Ertan (2002) tarafından hazırlanan "Çevre Hukuku", Keleş ve Hamamcı (1993) tarafından yayımlanan "Çevre Politikası" kitapları önemli eserlerden bazılarıdır.

Bayrakdar (1992) “İslam ve Ekoloji” adlı literatür taraması modelindeki çalışmasında İslamîyette çevrenin ve ekolojinin öneminin değerlendirilmesine, Kur’an ve hadisler ışığında açıklama getirmektedir. Benzer olarak Dartma (2005) yılında “Kur’an ve Ekoloji” isimli kitabında Kur’an’ın ekolojiye yaklaşımını inceleyerek, İslamîyette çevreye ve çevresel unsurlara verilen önemi anlatmıştır (Dartma, 20005:8).

Gençay ve Karaküçük (2000), “Sorcuların Çevre Sorunlarına Yaklaşımları” isimli çalışmasında; spor branşlarıyla çevreye yaklaşım arasında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmış ve doğa sporları yapan kişilerin, takım ve ferdi sporları yapanlara göre çevreci, gönüllü kuruluşlarla daha fazla ilgili oldukları ayrıca doğa sporları ile uğraşmanın sporcuları çevre sorunlarına karşı duyarlı hale getirdiği, sporun insanların çevre sorunlarına yaklaşımına olumlu etki yaptığı, sporcuların çevre bilinç ve duyarlılığının üst düzeyde olduğu ortaya konmuştur (Gençay ve Karaküçük, 2000:91).

Ayrıca çevre ile ilgili yapılmış lisansüstü tezler de bulunmaktadır. 1984 yılında Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde H.İbrahim Akın tarafından hazırlanan “Şehirleşme Süreci ve Metropolitan Alanlar” ve 1989 yılında Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çevre Mühendisliği bölümünde Meral Dinçer tarafından hazırlanan “Çevre Bilincinin Oluşmasında Çevre Eğitiminin Rolü” bu alanda yapılan lisansüstü tezlerden sadece birkaçını oluşturmaktadır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın yöntemi ele alınmıştır. Araştırmada kullanılan model, evren, örneklem, verilerin ve veri toplama aracının özellikleri, geçerlik ve güvenirlik çalışmaları, verilerin uygulanması ve bulguların elde edilmesinde kullanılan istatistiksel çözümleme teknikleri üzerinde durulmuştur.

3.1. Araştırmanın Modeli

Betimsel bir nitelikte olan bu araştırmanın birinci aşamasında, üniversite öğrencilerinin çevresel tutumlarının çeşitli değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu araştırma tarama modelli bir çalışmadır. Tarama modelleri, geçmişte ya da halen varolan bir durumu varolduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır (Karasar, 1994:77).

Üniversite öğrencilerinin cinsiyet, yaş, yerleşim birimi, refah düzeyi, doğa sporları etkinliklerine katılım durumlarına göre çevresel tutumları çeşitli istatistiksel işlemler ile değerlendirilmiştir.

Araştırmanın ikinci aşamasında, ilişkisel tarama modeline uygun bir şekilde demografik veriler ile çevresel tutumları istatistiksel işlemler ile değerlendirilmiştir.

3.2. Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi

Araştırmada kullanılan veri toplama aracı araştırmacı ve bir uzman tarafından geliştirilmiştir. Veri toplama aracının geliştirilmesi sürecinde ise, likert tipi ölçek

geliştirme yaklaşımında izlenmesi önerilen işlemler gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen bu işlemlerin aşamaları şu şekildedir;

1. Aşama: Bu aşamada araştırmanın problemi ve alt problemleri belirlenmiş ve bu aşamalarla ilgili alan taraması yapılmıştır. Elde edilen bilgilerden çevre, rekreasyon ve spor ilişkisi ile ilgili çalışmalara odaklanılmıştır. Daha sonra bu çalışmalar incelenmiş ve veri toplama aracında yer alabileceği düşünülen maddelere yer verilmiştir.

2. Aşama: Deneme ölçeğinin düzenlenmesi ve deneme uygulaması olarak adlandırılan bu bölümde, ölçekte kullanılması planlanan toplam madde sayısının 5-6 katı kadar madde hazırlanmıştır. Buradaki amaç; deneme aşamasından sonra uygun olmayan ya da başka bir ifade ile geçerli ve güvenilir olmayan maddelerin oluşması durumuna göre tedbir almaktır. Oluşturulan havuzda yer alan maddeleri azaltmak veya yenilerini eklemek için alanda çalışan uzmanlara sunulmuştur.

3. Aşama: Bu aşamada, deneme çalışması sonucunda elde edilen veriler, ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğunu test etmek amacıyla incelenmiştir. Geçerlik ve güvenilirlik çalışmasının yapılmasındaki temel amaç varolan maddeler arasından en iyi psikometrik özelliklere sahip olan maddelerin seçilmesidir.

3.3. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini; Ankara’da bulunan dört devlet üniversitesinde öğrenim gören üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışmada kullanılan ölçme aracının geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılması amacıyla seçilen örneklem grubunu Ankara ilinde öğrenim gören 182 (%56.9) erkek ve 138 (%43.1) kadın olmak üzere toplam 320 üniversite öğrencisi oluşturmuştur. Ölçme aracının geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasının ardından gerçekleştirilen araştırmanın örneklem grubunu ise 326 (%55.5) erkek ve 261 (%44.5) kadın toplam 587 üniversite öğrencisi oluşturmuştur.

3.4. Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı 3 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde üniversite öğrencilerinin demografik bilgilerini belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır. İkinci bölümde, öğrencilerin doğa sporlarına katılım durumları ve çevreye yönelik tutumlarını belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır. Son bölümde ise; ölçek geliştirme çalışması sonucunda oluşturulan ve üniversite öğrencilerinin çevresel duyarlılıklarını belirlemeye yönelik bazı ifadelerin yer aldığı sorulara yer verilmiştir.

Son bölümde yer alan ölçek, “Çevresel Duyarlılık Ölçeği” olarak adlandırılmıştır. “Çevresel Duyarlılık Ölçeği”, 17 madde ve 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Bu alt boyutlar (1) “Genel Bilgi”, (2) “Öneri” ve (3) “Kişisel Davranış” alt boyutlarıdır. Ölçekteki maddeler, “Hiç Katılmıyorum (1)”, “Katılmıyorum (2)”, “Kararsızım (3)”, “Katılıyorum (4)” ve “Tamamen Katılıyorum (5)” şeklinde 5’li Likert tipi ölçek üzerinden değerlendirilmektedir.

3.5. Verilerin Toplanması ve Analizi

Veriler; Hacettepe Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Ankara Üniversitesi ve Ortadoğu Teknik Üniversitesi öğrencilerine araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Anket doldurulmadan önce çalışmanın amacı ve içeriği katılımcılara anlatılmıştır.

Araştırmanın amacında yer alan alt problemlere uygun olarak toplanan veriler kontrol edilerek elektronik ortamda kayıt altına alınmıştır. Geri dönen anketlerden 32 tanesi eksik doldurulduğu için işleme alınmamıştır. Kaydedilen verilerin çözümlenmesinde ise SPSS (Statistical Package For Social Sciences) programından faydalanılmıştır (SPSS,2002).

Üniversite öğrencileri ile ilgili demografik bilgilerin ve çevresel tutumlarının değerlendirilmesinde frekans (f) ve yüzde (%) değerleri hesaplanmıştır. Ölçme

aracının güvenilirlik düzeyini test etmek için Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı hesaplanırken, faktör yapısının belirlenmesi için Temel Bileşenler (Principle Component) Analizi Varimax dönüştürmesi ile yapılmıştır. Madde ağırlıkları .40 ve üzeri olan maddeler kabul edilmiştir.

Katılımcıların demografik bilgilerinin dağılımlarının belirlenmesi amacıyla betimleyici istatistik yapılmıştır. Araştırmada kullanılan anketin 3 alt boyutunda öğrencilerin cinsiyetlerine ve doğa sporları etkinliklerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığını test etmek için bağımsız örneklem t-test analizi uygulanmıştır. Ayrıca öğrencilerin yaşlarına, refah düzeylerine ve en uzun süre yaşadıkları yerleşim birimi ile anne ve baba eğitim düzeylerine göre anlamlı bir fark olup olmadığını test etmek için ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır.

3.6. Geçerlik ve Güvenirlik

Büyüköztürk ve diğ. (2008)' ne göre geçerlik "Testin bireyin ölçülmek istenen özelliğini diğer özelliklerle karıştırmadan ne derece doğru ölçtüğüyle ilgilidir. Bir başka anlatımla ölçme sonuçlarının geçerliliği, amaçlanan ölçümün gerçekleştirilebilme derecesidir." (Büyüköztürk ve diğ., 2008:115). Bu amaçla ölçeğin faktör yapısını test etmek amacıyla literatürde sıklıkla kullanılan bir metot olan varimax dönüştürmesine göre Temel Bileşenler analizi uygulanmıştır. (Ural ve Kılıç, 2006:281-285). Analiz sonuçları "Çevresel Duyarlılık Ölçeği" için 3 faktörlü yapıyı desteklemektedir. Yapılan açımlayıcı faktör analizlerinde faktör yükü .40 olarak kabul edilmiştir. Buna göre, ölçekte yer alan maddelerin faktör yükleri .454 ile .835 arasında değişmektedir. Faktör analizi sonucunda ortaya çıkan faktörler ise (a) Genel Bilgi, (b) Öneri, (c) Kişisel Davranış olarak adlandırılmıştır.

Tablo 3.1. Çevresel Duyarlılık Ölçeği'nde Yer Alan Maddelerin Temel Bileşenler Faktör Yükleri

Maddeler	Faktörler		
	1	2	3
Genel Bilgi			
22. Eğer biz dünyadaki doğal kaynaklarımızı nasıl geliştireceğimizi ve kullanacağımızı öğrenebilirsek dünyamız pek çok doğal kaynağa sahiptir.	.762		
5. Gazete, dergi ve televizyonlarda çevreyle ilgili programlara daha çok yer verilmelidir.	.714		
27. İnsanlar doğayı kontrol edebilmek için onun nasıl işlediği hakkında yeterli bilgiye sahip olmalıdır.	.666		
23. Bitki ve hayvanların da en az insanlar kadar var olma hakkı vardır.	.656		
21. İnsanlar ciddi olarak çevreye zarar vermektedir.	.628		
28. Eğer şu an içinde bulunulan durum devam ederse gelecekte önemli ekolojik problemlerle karşı karşıya kalacağız.	.622		
17. Çevre tahribatı tehlikeli bir noktaya doğru gitmektedir.	.454		
Öneri			
12. Doğal kaynakların hızla tüketilmesi geleceğimiz için önemli bir sorundur.		.835	
13. Yerkürenin giderek ısınması gelecekte facialara sebep olabilir.		.686	
11. Çevre sorunlarının çözümünde toplumsal çevre bilinci oluşturulmalıdır.		.649	
15. Çevreyi korumak için girişilen çabalar yetersizdir.		.604	
14. Gelecekte insanlığı tehdit eden en önemli problem çevre tahribatıdır.		.571	
8. Çevrenin korunması için en önemli etken bilinç ve kararlılıktır.		.559	
4. Hızlı nüfus artışı ciddi bir sorundur.		.557	
Kişisel Davranış			
32. Daha pahalı da olsa çevreye zarar vermeyen ürünleri tercih ederim.			.807
34. Su tüketimime dikkat ederim.			.635
30. Çevreyle ilgili gelişmeleri gazete, dergi ve televizyondan takip ederim.			.593

Not: Faktör yükü 0.40 ve üstü olarak alınmıştır.

Güvenirlik bir ölçeğin tutarlılığını gösterir ve bir araç güvenilirse ölçmek istediği özellik(leri) tutarlı biçimde ölçebilmektedir (Balcı, 2005:100). Bu çalışmada ise, ölçeğin alt boyutlarının güvenilirlik düzeylerini test etmek için içsel tutarlılığı sınamada kullanılan Cronbach Alpha değerlerine bakılmıştır.

Tablo3.2. Çevresel Duyarlılık Ölçeği’nde Yer Alan Maddelerin İç Tutarlılık Katsayıları

Alt Boyutlar	Alfa
Genel Bilgi	.82
Öneri	.79
Kişisel Davranış	.60

Tablo’ 3.2’de Çevresel Duyarlılık Ölçeği’nin 3 alt boyutu için hesaplanan Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları sunulmuştur. Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları 3 alt boyut için .60 (Kişisel Davranış) ile .82 (Genel Bilgi) arasında değişmektedir. Ölçeğin toplam iç tutarlılık katsayısı ise .89’ dur.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinden veri toplama aracı ile elde edilen verilere ve bu verilerin istatistiksel analiz sonuçlarına dayalı bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir.

Tablo 4.1. Katılımcılara Ait Kişisel Bilgilerin Dağılımı

Değişkenler		f	%
Cinsiyet	Erkek	326	55.5
	Kadın	261	44.5
	Toplam	587	100
Yaş	17-20 yaş	209	35.6
	21-24 yaş	292	49.7
	25-28 yaş	73	12.4
	29 yaş ve üzeri	13	2.2
	Toplam	587	100
Sınıf	Hazırlık	12	2.0
	1. sınıf	153	26.1
	2. sınıf	159	27.1
	3. sınıf	111	18.9
	4. sınıf ve üzeri	152	25.9
	Toplam	587	100.0
Refah Düzeyi	Çok Kötü	8	1.4
	Kötü	56	9.5
	Normal	331	56.4
	İyi	165	28.1
	Çok İyi	27	4.6
	Toplam	587	100.0
En Uzun Süre Yaşanılan Yerleşim Birimi	Köy	30	5.1
	İlçe	97	16.5
	İl	177	30.2
	Büyükşehir	283	48.2
	Toplam	587	100.0

Tablo 4.1. Katılımcılara Ait Kişisel Bilgilerin Dağılımı (Devamı)

Değişkenler		f	%
Anne Eğitim Düzeyi	Okuryazar	55	9.4
	İlköğretim (İlkokul+Ortaokul)	273	46.5
	Lise	146	24.9
	Üniversite	104	17.7
	Lisansüstü	9	1.5
	Toplam	587	100
Baba Eğitim Düzeyi	Okuryazar	15	2.6
	İlköğretim (İlkokul+Ortaokul)	187	31.9
	Lise	192	32.7
	Üniversite	172	29.3
	Lisansüstü	21	3.6
	Toplam	587	100
Doğa Sporları Etkinliklerine Katılıyorsunuz musunuz?	Evet	248	42.2
	Hayır	339	57.8
	Toplam	587	100.0
Herhangi Bir Çevre Kuruluşuna Üye misiniz?	Evet	63	10.7
	Hayır	524	89.3
	Toplam	587	100.0
Ailenizde Doğa Sporları Etkinliklerine Katılan Var mı?	Evet	114	19.4
	Hayır	473	80.6
	Toplam	587	100.0
Ailenizde Çevre İle İlgili Konuları Konuşur musunuz?	Evet	451	76.8
	Hayır	136	23.2
	Toplam	587	100.0
Ailenizde Çevre Kuruluşuna Üye Olan Var mı?	Evet	51	8.7
	Hayır	536	91.3
	Toplam	587	100.0
Aileniz tüketimlerinde çevreye yönelik tedbirler alır mı?	Evet	480	81.8
	Hayır	107	18.2
	Toplam	587	100

Tablo 4.1’ de görüldüğü gibi, araştırma kapsamında yer alan katılımcıların, %55.5’inin erkek, %49.7’ sinin 21-24 yaş grubunda olduğu, %27.1’inin 2. sınıf olduğu, %56.4’ünün refah düzeyinin normal olduğu, %48.2’ sinin en uzun süre büyükşehir de yaşadığı, %46.5’ inin annesinin eğitim düzeyinin ilköğretim olduğu, %32.7’ sinin babasının eğitim düzeyinin lise olduğu, %57.8’ inin doğa sporları etkinliklerine katılmadığı, %89.3’ünün herhangi bir çevre kuruluşuna üye olmadığı,

%76.8' inin ailesinde çevre ile ilgili konuların konuşulduğu ve %81.8' inin ailesinin tüketimlerinde çevreye yönelik tedbirler aldığı görülmektedir.

Tablo 4.2. Katılımcıların Çevresel Duyarlılık Ölçeğine Verdikleri Cevaplara İlişkin Sonuçlar

Faktör	Değişken	f	%
Hızlı nüfus artışı ciddi bir sorundur.	Hiç Katılmıyorum	7	1.2
	Katılmıyorum	23	3.9
	Kararsızım	64	10.9
	Katılıyorum	212	36.1
	Tamamen Katılıyorum	281	47.9
	Toplam	587	100
Gazete, dergi ve televizyonlarda çevreyle ilgili programlara, daha çok yer verilmelidir.	Hiç Katılmıyorum	6	1.0
	Katılmıyorum	13	2.2
	Kararsızım	73	12.4
	Katılıyorum	248	42.2
	Tamamen Katılıyorum	247	42.1
	Toplam	587	100
Çevrenin korunması için en önemli etken bilinç ve kararlılıktır.	Hiç Katılmıyorum	5	.9
	Katılmıyorum	6	1.0
	Kararsızım	35	6.0
	Katılıyorum	182	31.0
	Tamamen Katılıyorum	359	61.2
	Toplam	587	100
Çevre sorunlarının çözümünde toplumsal çevre bilinci oluşturulmalıdır.	Hiç Katılmıyorum	3	.5
	Katılmıyorum	10	1.7
	Kararsızım	28	4.8
	Katılıyorum	206	35.1
	Tamamen Katılıyorum	340	57.9
	Toplam	587	100
Doğal kaynakların hızla tüketilmesi geleceğimiz için önemli bir sorundur.	Hiç Katılmıyorum	4	.7
	Katılmıyorum	15	2.6
	Kararsızım	18	3.1
	Katılıyorum	156	26.6
	Tamamen Katılıyorum	394	67.1
	Toplam	587	100
Yerkürenin giderek ısınması gelecekte facialara sebep olabilir.	Hiç Katılmıyorum	4	.7
	Katılmıyorum	10	1.7
	Kararsızım	49	8.3
	Katılıyorum	214	36.5
	Tamamen Katılıyorum	310	52.8
	Toplam	587	100
Gelecekte insanlığı tehdit eden en önemli problem çevre tahribatıdır.	Hiç Katılmıyorum	10	1.7
	Katılmıyorum	38	6.5
	Kararsızım	98	16.7
	Katılıyorum	221	37.6
	Tamamen Katılıyorum	220	37.5
	Toplam	587	100

Tablo 4.2. Katılımcıların Çevresel Duyarlılık Ölçeğine Verdikleri Cevaplara İlişkin Sonuçlar (Devamı)

Faktör	Değişken	f	%
Çevreyi korumak için girişilen çabalar gereksizdir.	Hiç Katılmıyorum	25	4.3
	Katılmıyorum	37	6.3
	Kararsızım	51	8.7
	Katılıyorum	150	25.6
	Tamamen Katılıyorum	324	55.2
	Toplam	587	100
Çevre tahribatı tehlikeli bir noktaya doğru gitmektedir.	Hiç Katılmıyorum	10	1.7
	Katılmıyorum	20	3.4
	Kararsızım	58	9.9
	Katılıyorum	266	45.3
	Tamamen Katılıyorum	233	39.7
	Toplam	587	100
İnsanlar ciddi olarak çevreye zarar vermektedir.	Hiç Katılmıyorum	9	1.5
	Katılmıyorum	20	3.4
	Kararsızım	44	7.5
	Katılıyorum	250	42.6
	Tamamen Katılıyorum	264	45.0
	Toplam	587	100
Eğer biz dünyadaki doğal kaynaklarımızı nasıl geliştireceğimizi ve kullanacağımızı öğrenebilirsek dünyamız pek çok doğal kaynağa sahiptir.	Hiç Katılmıyorum	5	.9
	Katılmıyorum	9	1.5
	Kararsızım	58	9.9
	Katılıyorum	238	40.5
	Tamamen Katılıyorum	277	47.2
	Toplam	587	100
Bitki ve hayvanların da en az insanlar kadar var olma hakkı vardır.	Hiç Katılmıyorum	2	.3
	Katılmıyorum	13	2.2
	Kararsızım	41	7.0
	Katılıyorum	187	31.9
	Tamamen Katılıyorum	344	58.6
	Toplam	587	100
İnsanlar doğayı kontrol edebilmek için onun nasıl işlediği hakkında yeterli bilgiye sahip olmalıdır.	Hiç Katılmıyorum	4	.7
	Katılmıyorum	15	2.6
	Kararsızım	58	9.9
	Katılıyorum	277	47.2
	Tamamen Katılıyorum	233	39.7
	Toplam	587	100
Eğer şu an içinde bulunulan durum devam ederse gelecekte önemli ekolojik problemlerle karşı karşıya kalacağız.	Hiç Katılmıyorum	1	.2
	Katılmıyorum	16	2.7
	Kararsızım	46	7.8
	Katılıyorum	229	39.0
	Tamamen Katılıyorum	295	50.3
	Toplam	587	100

Tablo 4.2. Katılımcıların Çevresel Duyarlılık Ölçeğine Verdikleri Cevaplara İlişkin Sonuçlar (Devamı)

Faktör	Değişken	f	%
Çevreyle ilgili gelişmeleri gazete, dergi ve televizyondan takip ederim.	Hiç Katılmıyorum	10	1.7
	Katılmıyorum	58	9.9
	Kararsızım	81	13.8
	Katılıyorum	330	56.2
	Tamamen Katılıyorum	108	18.4
	Toplam	587	100
Daha pahalıda olsa çevreye zarar vermeyen ürünleri tercih ederim.	Hiç Katılmıyorum	32	5.5
	Katılmıyorum	103	17.5
	Kararsızım	206	35.1
	Katılıyorum	189	32.2
	Tamamen Katılıyorum	57	9.7
	Toplam	587	100
Su tüketimime dikkat ederim.	Hiç Katılmıyorum	7	1.2
	Katılmıyorum	23	3.9
	Kararsızım	57	9.7
	Katılıyorum	244	41.6
	Tamamen Katılıyorum	256	43.6
	Toplam	587	100

Katılımcıların çevresel duyarlılık ölçeğine ilişkin maddelere verdikleri cevaplara bakıldığında, “Hızlı nüfus artışı ciddi bir sorundur” maddesine katılımcıların %47.9’unun “Tamamen Katılıyorum”, %1.2’sinin ise “Hiç Katılmıyorum” cevabını verdiği, “Gazete, dergi ve televizyonlarda çevreyle ilgili programlara daha çok yer verilmelidir” maddesine %42.2’sinin “Katılıyorum”, %1’inin “Hiç Katılmıyorum” cevabını verdiği, “Çevrenin korunması için en önemli etken bilinç ve kararlılıktır” maddesine %61.2’sinin “Tamamen Katılıyorum”, %9’unun “Hiç Katılmıyorum” cevabını verdiği, “Çevre sorunlarının çözümünde toplumsal çevre bilinci oluşturulmalıdır” maddesine %57.9’unun “Tamamen Katılıyorum”, %5’inin “Hiç Katılmıyorum” cevabını verdiği, “Doğal kaynakların hızla tüketilmesi geleceğimiz için önemli bir sorundur” maddesine %67.1’inin “Tamamen Katılıyorum”, %7’sinin “Hiç Katılmıyorum” cevabını verdiği, “Yerkürenin giderek ısınması gelecekte facialara sebep olabilir” maddesine katılımcıların %52.8’inin “Tamamen Katılıyorum”, %7’sinin ise “Hiç Katılmıyorum” cevabını verdiği, “Gelecekte insanlığı tehdit eden en önemli problem çevre tahribatıdır” maddesine katılımcıların %37.6’sının “Katılıyorum”, %1.7’sinin ise “Hiç Katılmıyorum” cevabını verdiği, “Çevreyi korumak için girişilen çabalar

gereksizdir” maddesine %55.2’sinin “Tamamen Katılıyorum”, %4.3’ünün “Hiç Katılmıyorum” cevabını verdiği, “Çevre tahribatı tehlikeli bir noktaya doğru gitmektedir” maddesine, %45.3’ünün “Katılıyorum”, %1.7’sinin “Hiç Katılmıyorum” cevabını verdiği, “İnsanlar ciddi olarak çevreye zarar vermektedir” maddesine %45’inin “Tamamen Katılıyorum”, %1.5’inin “Hiç Katılmıyorum” cevabını verdiği, “Eğer biz dünyadaki doğal kaynaklarımızı nasıl geliştireceğimizi ve kullanacağımızı öğrenebilirsek dünyamız pek çok doğal kaynağa sahiptir” maddesine katılımcıların %47.2’sinin “Tamamen Katılıyorum”, %0.9’unun “Hiç Katılmıyorum” cevabını verdiği, “İnsanlar doğayı kontrol edebilmek için onun nasıl işlediği hakkında yeterli bilgiye sahip olmalıdır” maddesine %47.2’sinin “Katılıyorum”, %0.7’sinin “Hiç Katılmıyorum” cevabını verdiği, “Eğer şu an içinde bulunulan durum devam ederse gelecekte önemli ekolojik problemlerle karşı karşıya kalacağız” maddesine, %50.3’ünün “Tamamen Katılıyorum”, %0.2’sinin “Hiç Katılmıyorum” cevabını verdiği, “Çevreyle ilgili gelişmeleri gazete, dergi ve televizyondan takip ederim” maddesine %56.2’sinin “Katılıyorum”, %1.7’sinin “Hiç Katılmıyorum” cevabını verdiği, “Daha pahalı da olsa çevreye zarar vermeyen ürünleri tercih ederim” maddesine %35.1’inin “Kararsızım”, %5.5’inin “Hiç Katılmıyorum” cevabını verdiği, “Su tüketimime dikkat ederim” maddesine ise katılımcıların %43.6’sının “Tamamen Katılıyorum”, %1.2’sinin ise “Hiç Katılmıyorum” cevabını verdiği ortaya çıkmıştır.

Tablo 4.3. Katılımcıların Çevresel Duyarlılık Ölçeğinin Alt Boyutlarına İlişkin Puanlarının Cinsiyetlerine Göre t-testi Sonuçları

Boyut	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	t	p
Genel Bilgi	Erkek	326	4.2213	.5349	-3.61	.000*
	Kadın	261	4.3760	.4890		
Öneri	Erkek	326	4.2857	.5282	-3.27	.001*
	Kadın	261	4.4275	.5117		
Kişisel Davranış	Erkek	326	3.6380	.7496	-4.41	.000*
	Kadın	261	3.8927	.6177		

Yapılan t-testi analizi sonuçlarına göre, katılımcıların “Çevresel Duyarlılık Ölçeği” nin “genel bilgi” [$t_{(587)} = -3.61$; $p < .05$], “öneri” [$t_{(587)} = -3.27$; $p < .05$] ve

“kişisel davranış” [$t_{(587)} = -4.41$; $p < .05$] alt boyutlarına ilişkin puanları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterirken, bu farklılığın “kadın” katılımcılardan kaynaklandığı görülmektedir.

Katılımcıların cinsiyetlerine göre çevresel duyarlılıkları incelendiğinde kadın katılımcıların “Çevresel Duyarlılık Ölçeği” nin tüm alt boyutlarında erkek katılımcılara göre farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ortaya çıkan bu sonuç ile kadın katılımcıların çevresel duyarlılığının erkek katılımcılara oranla daha yüksek olduğu söylenebilir. Nitekim Fransson ve Garling (1999:369) ile Mc Millan ve arkadaşları (1997:89)’ nin çevre duyarlılığı üzerine yaptıkları çevre çalışmaları bu bulguları destekler niteliktedir. Ayrıca Daniş ve Genç (2007:20)’ in çevre bilimi dersi alan ve almayan sınıf öğretmenliği bölümü öğrencilerinin çevreye yönelik tutumlarını belirlemeye yönelik araştırmasında da öğrencilerin yönelik tutumları ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüş ve kadınların çevreye yönelik tutumlarının erkeklere göre daha olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Diğer taraftan Vikan ve arkadaşları (2007:217) tarafından Brezilyalı ve Norveçli öğrencilerin çevresel tutumlarını belirlemeye yönelik gerçekleştirilen ölçek geliştirme çalışmasında da cinsiyet ile çevresel tutum üzerine anlamlı bir ilişki bulunmadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Bu sonuç çalışmamızla paralellik arz etmemektedir.

Tablo 4.4. Katılımcıların Çevresel Duyarlılık Ölçeğinin Alt Boyutlarına İlişkin Puanlarının Yaş Kategorilerine Göre Farklılığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Boyutlar	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	P	Fark Tukey
Genel Bilgi	Gruplar Arası	.583	3	.194	.717	.542	
	Gruplar İçi	158.058	583	.271			
	Toplam	158.642	586				
Öneri	Gruplar Arası	.583	3	.194	.703	.550	
	Gruplar İçi	161.105	583	.276			
	Toplam	161.688	586				
Kişisel Davranış	Gruplar Arası	1.050	3	.350	.703	.550	
	Gruplar İçi	290.192	583	.498			
	Toplam	291.242	586				

Analiz sonuçlarına göre, katılımcıların “Çevresel Duyarlılık Ölçeği” nin “genel bilgi”, [$F_{(3-583)} = .71$; $p > .05$], “öneri” [$F_{(3-583)} = .70$; $p > .05$] ve “kişisel davranış” [$F_{(3-583)} = .70$; $p > .05$] alt boyutlarına ilişkin puanları yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir.

Katılımcıların yaş değişkenine göre “Çevresel Duyarlılık Ölçeği” ne verdikleri cevaplar arasında tüm alt boyutlara göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır. Fakat Özmen ve diğ. (2005:340)’ nin üniversite öğrencilerinin çevre sorunlarına yönelik tutumlarına ilişkin yaptıkları çalışmada öğrencilerin yaşları ile çevresel tutumları arasında anlamlı bir farklılık saptanmış, 20 yaş ve üzeri öğrencilerin çevresel tutumlarının 20 yaş ve altı öğrencilerden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bostrom ve diğ. (2006:35) tarafından çevre duyarlılığı üzerine yapılan araştırmada da yaş değişkenine göre gençlerin çevreyi daha çok korudukları ve bu konuda daha duyarlı oldukları bulunmuştur.

Furman (1998:520)’ın geliştirmekte olan ülkelerdeki çevresel duyarlılık üzerine İstanbul’da yaptığı çalışmada ise çevresel duyarlılık ile yaş değişkeni arasında ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ortaya çıkan bu sonuç araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

Tablo 4.5. Katılımcıların Çevresel Duyarlılık Ölçeğinin Alt Boyutlarına İlişkin Puanlarının Refah Düzeylerine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)

Sonuçları

Boyutlar	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	P	Fark Tukey
Genel Bilgi	Gruplar Arası	1.994	4	.498	1.852	.117	
	Gruplar İçi	156.648	582	.269			
	Toplam	158.642	586				
Öneri	Gruplar Arası	2.473	4	.618	2.260	.061	
	Gruplar İçi	159.215	582	.274			
	Toplam	161.688	586				
Kişisel Davranış	Gruplar Arası	5.235	4	1.309	2.263	.032	2-3
	Gruplar İçi	286.007	582	.491			
	Toplam	291.242	586				

Tablo 4.4’de yer alan ANOVA sonuçları incelendiğinde, katılımcıların “Çevresel Duyarlılık Ölçeği” nin “genel bilgi” alt boyutu [$F_{(4-582)} = 1.85$; $p > .05$] ve “öneri” [$F_{(4-582)} = 2.26$; $p > .05$] alt boyutuna ilişkin katılımcıların puanları arasında refah düzeylerine göre anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir.

Buna karşın, katılımcıların “kişisel davranış” alt boyutuna ilişkin puanları arasında refah düzeylerine göre anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir [$F_{(4-582)} = 2.26$; $p < .05$]. Anlamlı farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi yapılmış ve bu testin sonuçlarına göre, “kişisel davranış” alt boyutunda sadece refah düzeyi “kötü” olan katılımcıların puanları ($\bar{X} = 3.52$) ile “Normal” refah düzeyine sahip katılımcıların puanları ($\bar{X} = 3.81$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiş ve refah düzeyi “Normal” olan katılımcıların “kişisel davranış” alt boyutuna ilişkin puanlarının “Kötü” refah düzeyine sahip katılımcılardan daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Katılımcıların refah düzeylerine göre “Çevresel Duyarlılık Ölçeği” nin sadece kişisel davranış alt boyutunda anlamlı bir farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır. Bu sonuç katılımcıların çevreye yönelik davranışlarının refah düzeylerine göre değişiklik arz edebileceğini göstermektedir. Örneğin, Wiidegren (1998:75) tarafından gerçekleştirilen “Kişisel Normlar ve Yeni Çevre Modelleri” isimli çalışmada da gelir düzeyinin çevreye bakış açısını ve çevresel tutumu etkilediği tespit edilmiştir. Nooney ve arkadaşlarının (2003:773) çalışmasında da gelir düzeyi arttıkça çevresel duyarlılığının buna paralel olarak arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Aynı şekilde Uyeki ve Holland (2000:646) tarafından çevresel tutum üzerine yapılan çalışmada da düşük gelir düzeyine sahip kişilerin çevresel duyarlılığının daha az olduğu tespit edilmiştir. Ancak, bu sonuçlar Özmen ve diğ. (2005:341)’nin üniversite öğrencilerinin çevre sorunlarına yönelik tutumlarını belirlemek için yaptıkları çalışmanın bulguları ile çelişmektedir çünkü bu çalışmanın bulgularına göre refah düzeyinin çevresel tutum üzerinde bir etkisi bulunmamaktadır.

Tablo 4.6. Katılımcıların Çevresel Duyarlılık Ölçeğinin Alt Boyutlarına İlişkin Puanlarının En Uzun Süre Yaşadıkları Yerleşim Birimine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Boyutlar	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	P	Fark Tukey
Genel Bilgi	Gruplar Arası	1.014	3	.338	1.250	.291	
	Gruplar İçi	157.628	583	.270			
	Toplam	158.642	586				
Öneri	Gruplar Arası	4.735	3	1.578	5.862	.001	2-4
	Gruplar İçi	156.954	583	.269			
	Toplam	161.688	586				
Kişisel Davranış	Gruplar Arası	.699	3	.233	.467	.705	
	Gruplar İçi	290.543	583	.498			
	Toplam	291.242	586				

Tablo 4.5’de görüldüğü üzere, katılımcıların “Çevresel Duyarlılık Ölçeği” nin “öneri” alt boyutuna ilişkin puanları arasında en uzun süre yaşadıkları yerleşim birimine göre anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir [$F_{(3-583)}= 5.86$; $p<.05$]. Anlamlı farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi sonuçlarına göre uzun süre “ilçe” de yaşayan katılımcıların puanları ($\bar{X}=4.52$) ile en uzun süre “büyükşehir” de yaşayan katılımcıların puanları ($\bar{X}=4.27$) arasında en uzun süre yaşadıkları yerleşim birimine göre anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiş ve en uzun süre “ilçe” de yaşayan katılımcıların “öneri” alt boyutuna ilişkin puanlarının “büyükşehir” de yaşayan katılımcıların puanlarından daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Buna karşın “genel bilgi” alt boyutu [$F_{(3-583)}= 1.25$; $p>.05$] ve “kişisel davranış” [$F_{(3-583)}= .46$; $p>.05$] alt boyutuna ilişkin katılımcıların puanları arasında en uzun süre yaşadıkları yerleşim birimine göre anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir.

Çalışmadan elde edilen bulgulara göre katılımcıların “Çevresel Duyarlılık Ölçeği” nin “Öneri” alt boyutu ile en uzun süre yaşadıkları yerleşim birimine göre

anlamli bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Yaşanılan yerleşim biriminin, çevresel duyarlılığı etkilediğine ilişkin bulgular literatürdeki birçok çalışmayla paralellik taşımaktadır. Örneğin, Arcury ve Christianson (1990:387) yaptıkları çalışmada kentsel alanlarda yaşayanların çevresel duyarlılıklarının ve dolayısıyla davranışlarının daha olumlu olduğunu tespit etmişlerdir. Tuncer ve diğ. (2004:167)’nin kırsal ve kentsel alanlarda yaşayanların çevreye yönelik tutumlarını inceledikleri çalışmalarında da kentsel alanlarda yaşayan öğrencilerin lehine anlamli bir ilişki tespit edilmiştir. Özmen ve diğ. (2005:341)’nin çevre sorunlarına yönelik yaptıkları çalışmada da il merkezlerinde yaşayan öğrencilerin çevresel tutum puanları istatistiksel olarak daha yüksek bulunmuştur. Aynı şekilde şama (2003:104)’nın bulgularında göre de en uzun süre yaşanılan yerleşim birimi ile çevresel tutum arasında anlamli bir ilişki tespit edilmiştir.

Tablo 4.7. Katılımcıların Çevresel Duyarlılık Ölçeğinin Alt Boyutlarına İlişkin Puanlarının Doğa Sporları Etkinliklerine Katılım Durumlarına Göre t-testi Sonuçları

Boyut	Katılım Durumu	N	$\bar{X}$	S	t	p
Genel Bilgi	Evet	248	4.3462	.5129	2.24	.025*
	Hayır	339	4.2491	.5225		
Öneri	Evet	248	4.3727	.5415	.94	.345
	Hayır	339	4.3312	.5131		
Kişisel Davranış	Evet	248	3.8427	.7059	2.70	.007*
	Hayır	339	3.6844	.6977		

Yapılan t-testi analizi sonuçlarına göre, katılımcıların “Çevresel Duyarlılık Ölçeği” nin “genel bilgi” [$t_{(587)} = 2.24$; $p < .05$] ve “kişisel davranış” [$t_{(587)} = 2.70$; $p < .05$] alt boyutlarına ilişkin puanları, doğa sporları etkinliklerine katılım durumuna göre anlamli bir farklılık gösterirken, bu farklılığın doğa sporları etkinliklerine katılan kişilerden kaynaklandığı görölmektedir. “Çevresel Duyarlılık Ölçeği” nin “öneri” alt boyutunun doğa sporları etkinliklerine katılım durumlarına göre yapılan analiz sonuçlarına ilişkin puanları [$t_{(587)} = .94$; $p > .05$] arasında ise anlamli bir farklılık ortaya çıkmamıştır.

Elde edilen bulgular, katılımcıların doğa sporları etkinliklerine katılım durumlarına göre “Çevresel Duyarlılık Ölçeği” nin “Genel Bilgi” ve “Kişisel Davranış” alt boyutlarına ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. Evert ve diğ. (2005:225)’ nin yaptığı çalışmanın bulgularına göre çocukluk döneminde doğa da çeşitli aktivitelere katılan çocukların ileri ki yaşlarında doğayı daha çok koruyarak, çevreye önem verdikleri tespit edilmiştir. Gençay ve Karaküçük (2000:91) tarafından yapılan çalışmada da doğa sporları etkinliklerine katılımın çevresel tutum üzerinde olumlu etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar çalışmanın sonucuyla tutarlılık göstermektedir.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma bulgularına ve yorumlarına dayalı olarak varılan sonuçlar ve bunların ışığında oluşturulan öneriler yer almaktadır. Sonuçların sunulduğunda alt problemlere göre bir sıra izlenmektedir.

Sonuçlar

Üniversite öğrencilerinin rekreasyonel etkinliklere katılımı ve bunun sonucu olarak oluşabilen çevresel sorunlara karşı katılımcıların duyarlılıklarının incelenmesi amacıyla yapılan bu çalışmadan elde edilen bulgular doğrultusunda ulaşılan sonuçlar şunlardır;

1. Rekreasyonel Etkinliklere Katılan Kişilerin Cinsiyetleri İle Çevresel Sorunlara Karşı Duyarlılıkları

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine göre çevresel duyarlılıkları incelendiğinde genel bilgi alt boyutunda erkek katılımcılar ($\bar{X}=4.22$) ile kadın katılımcılar ($\bar{X}=4.37$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu, öneri alt boyutunda erkek katılımcılar ($\bar{X}=4.28$) ile kadın katılımcılar ($\bar{X}=4.42$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu, kişisel davranış alt boyutunda ise erkek katılımcılar ($\bar{X}=3.63$) ile kadın katılımcılar ($\bar{X}=3.89$) arasında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür.

Katılımcıların cinsiyete göre çevresel duyarlılıkları arasında ortaya çıkan bu anlamlı farklılığın ortalamalarında göre kadın katılımcıların ortalamalarının daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu sonuçlar kadın katılımcıların, erkek katılımcılara göre çevreye daha duyarlı olduğu sonucunu ortaya koymaktadır.

2. Rekreatyonel Etkinliklere Katılan Kişilerin Yaşları İle Çevresel Sorunlara Karşı Duyarlılıkları

Katılımcıların yaşları ile çevresel sorunlara karşı duyarlılıkları incelendiğinde genel bilgi alt boyutunda 17-20 yaş grubu ($\bar{X}=4.28$), 21-23 yaş grubu ($\bar{X}=4.27$), 24-27 yaş grubu ($\bar{X}=4.35$) ve 28-31 yaş grubu ($\bar{X}=4.42$) arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı, öneri alt boyutuna göre 17-20 yaş grubu ($\bar{X}=4.32$), 21-23 yaş grubu ($\bar{X}=4.33$), 24-27 yaş grubu ($\bar{X}=4.43$) ve 28-31 yaş ve üzeri yaş grubu ($\bar{X}=4.40$) arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı ve aynı şekilde kişisel davranış alt boyutunda ise 17-20 yaş grubu ($\bar{X}=3.73$), 21-23 yaş grubu ($\bar{X}=3.74$), 24-27 yaş grubu ($\bar{X}=3.79$) ve 28-31 yaş grubu ($\bar{X}=3.97$) arasında anlamlı bir farklılık olmadığını göstermiştir.

Ortaya çıkan bu sonuçlar katılımcıların yaşları ile çevresel duyarlılıkları arasında anlamlı bir ilişki olmadığını göstermektedir. Böyle bir sonucun ortaya çıkmasında katılımcıların yaşlarının birbirlerine yakın olmasının önemli bir etken olabileceği anlaşılabilmektedir.

3. Rekreatyonel Etkinliklere Katılan Kişilerin Uzun Süre Yaşadıkları Yerleşim Birimi İle Çevresel Sorunlara Karşı Duyarlılıkları

Katılımcıların en uzun süre yaşadıkları yerleşim birimi ile çevresel sorunlara karşı duyarlılıkları incelendiğinde genel bilgi alt boyutunda en uzun süre köy'de yaşayanlar ($\bar{X}=4.29$), ilçe'de yaşayanlar ($\bar{X}=4.38$), il'de yaşayanlar ($\bar{X}=4.27$) ve büyükşehir de yaşayanlar ($\bar{X}=4.26$) arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı fakat öneri alt boyutunda en uzun süre ilçe de yaşayanlar ($\bar{X}=4.51$) ile büyükşehir de yaşayanlar ($\bar{X}=4.27$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır. Kişisel davranış alt boyunda ise en uzun süre köy de yaşayanlar ($\bar{X}=3.82$), ilçe de yaşayanlar ($\bar{X}=3.80$), il de yaşayanlar ($\bar{X}=3.73$) ve büyükşehir de yaşayanlar ($\bar{X}=3.73$) arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Öneri alt boyunda ortaya çıkan bu sonuçlara göre en uzun süre ilçe de yaşayanların puanlarının ($\bar{X}=4.51$), büyükşehir de yaşayanlara ($\bar{X}=4.27$) göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu sonucun ilçe de ve büyükşehir de yaşayanların çevreye bakış açılarının yaşadıkları yerleşim birimi açısından etkilendiği sonucunun ortaya çıktığı düşünülmektedir.

4. Rekreatyoneel Etkinliklere Katılan Kişilerin Refah Düzeyleri İle Çevresel Sorunlara Karşı Duyarlılıkları

Katılımcıların refah düzeyleri ile çevresel sorunlara karşı duyarlılıkları incelendiğinde genel bilgi alt boyutunda, refah düzeylerine çok kötü ($\bar{X}=4.19$), kötü ($\bar{X}=4.31$), normal ($\bar{X}=4.32$), iyi ($\bar{X}=4.25$) ve çok iyi ($\bar{X}=4.06$) diyenler arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı, öneri alt boyutunda refah düzeylerine çok kötü ($\bar{X}=3.96$), kötü ($\bar{X}=4.30$), normal ($\bar{X}=4.37$), iyi ($\bar{X}=4.36$) ve çok iyi ($\bar{X}=4.17$) diyenler arasında benzer bir şekilde anlamlı bir farklılık bulunamazken, kişisel davranış alt boyutunda refah düzeylerine kötü ($\bar{X}=3.52$) ve normal ($\bar{X}=3.81$) diyenler arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Refah düzeylerini normal ($\bar{X}=3.81$) olarak beyan eden katılımcıların kişisel davranış alt boyutuna ilişkin puanlarının ortalamasının refah düzeylerini kötü ($\bar{X}=3.52$) olarak beyan eden katılımcılara göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Ortaya çıkan bu sonucun özellikle tüketim gibi refah düzeyini doğrudan ilgilendiren kişisel davranış tercihlerinde çevresel duyarlılığı etkilediği düşünülmektedir.

5. Katılımcıların Doğa Sporları Etkinliklerine Katılım Durumlarına Göre Çevresel Sorunlara Karşı Duyarlılıkları

Katılımcıların, doğa sporları etkinliklerine katılım durumlarına göre çevresel duyarlılıkları incelendiğinde öneri alt boyunda, doğa sporları etkinliklerine katılım ($\bar{X}=4.37$) diyenler ile hayır, katılmam ($\bar{X}=4.33$) diyenler arasında anlamlı bir

farklılık bulunmadığı tespit edilirken genel bilgi alt boyutunda evet ($\bar{X}=4.34$) cevabını verenler ile hayır ($\bar{X}=4.24$) diyenler arasında, kişisel davranış alt boyutunda ise yine evet ($\bar{X}=3.84$) diyenler ile hayır, katılmam ($\bar{X}=3.68$) diyenler arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır.

Genel bilgi ile kişisel davranış alt boyutlarında ortaya çıkan bu farklılığın doğa sporları etkinliklerine katılan kişilerden kaynaklandığı görülmektedir. Çıkan bu sonuçlar doğa sporlarına katılımın çevresel duyarlılık üzerinde olumlu bir etki yaptığı ve böylelikle, özellikle genel bilgi ve kişisel davranış boyutlarında çevreye verilen değeri arttırdığı anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak bayanlar erkeklere göre çevreye daha duyarlıdır. Yaş çevresel duyarlılığı değiştirmemektedir. Yerleşim birimi önemli bir değişkendir. Küçük yerleşim birimlerinde yaşayanlar çevreye daha duyarlıdır. Refah düzeyi arttıkça çevreye duyarlılık artmaktadır. Doğa sporlarına katılım çevreye ilgiyi arttırmakta ve katılımcıları çevreye karşı daha koruyucu ve duyarlı hale getirmektedir.

Öneriler

- Doğa sporları etkinliklerinin öncesinde katılımcıların “çevre” konusunda eğitilmeleri ve bilgilendirilmeleri yapılmalıdır.
- Büyük spor müsabakalarından önce çevrenin önemine ilişkin kısa gösterimler ve eğitim faaliyetleri düzenlenmelidir.
- Spor organizasyonlarında çevre kirliliğini önlemeye yönelik ulaşım, geri dönüşümlü ürün kullanımı gibi tedbirler alınmalıdır.
- Yeni turizm ve rekreasyon alanlarının açılması kapsamlı proje ve denetim kurallarına bağlanmalı; ayrıntılı doğal kaynak envanteri çıkartılmalı ve ekolojik yönden hassas yöreler belirlenmelidir.
- Eğitim, çevre sorunlarının çözümünde bireyleri bilinçlendirme aracı olarak yararlanılabilecek en önemli kaynaklardandır. Bu nedenle üniversitelerde yer alan tüm bölümlere seçmeli ders olarak çevre bilincini geliştirici dersler konulabilir.
- Bireylerin kişisel davranışlarında çevreye dolayısıyla doğaya karşı saygılı bir tutum içerisinde olmaları konusunda destek olunmalı ve tüketim tercihlerinde doğaya minimum zarar veren ürünleri almaları konusunda teşvik edilmelidir. Devlet tarafından da doğaya zararı en az olan ürünlerin fiyatlandırmaları konusunda destek verilmesi sağlanmalıdır.
- Yerel yönetimler çevre etkinliklerinde halkı bilinçlendirici faaliyetlere de yer vermelidir.
- Çevre kirliliğine sebebiyet veren davranışlar sonucu verilen cezalar daha caydırıcı hale getirilmelidir. Bunun için mevcut çevre mevzuatının yeniden ele alınması ve tutarsızlıkların, çelişkilerin, çatışmaların önlenmesi ve uygulanabilir hale getirilmesi sağlanmalıdır.
- Çevre kirliliğinin önlenmesi ile ilgili araştırma merkezleri kurularak bu konuda gelişmiş ülkelerin birikimlerinin aktarılması gerekmektedir. Yine çevre ile ilgili teknoloji transferi de bu çerçevede düşünülmelidir.

KAYNAKÇA

- ABOUT GREENPEACE. www.greenpeace.org. (2008, Kasım 22).
- ADALET VE KALKINMA PARTİSİ, (2008, Temmuz 14). **Hükümet Programı**.
[www. akparti.org.tr/program.doc](http://www.akparti.org.tr/program.doc)
- Ağrı Dağının Atıklarla Kirlenmesini Önleyici Tedbirler.**
www.bodosk.com/bodosk/year2006/Symbiosis. (2008, Kasım 22).
- AKATAY, A. (2003). Örgütlerde Zaman Yönetimi. **Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:10.
- ALAŞA, S. **Spor ve Çevre**
www.gazeteyenigun.com.tr/icerik.asp?page=koseyazilari&yazarID=53
(2008, Temmuz 28).
- ALPAGUT, B. (1997). **Doğal Çevre ve İnsanın Evrimi. İnsan, Çevre ve Toplum**.
(İkinci Baskı). Keleş, R. (Ed.). Ankara:İmge Kitabevi.
- ALTIN, M. (2006). **Tarımsal Çevre Kirliliği. Erozyon, Doğa ve Çevre**. Aydemir, A. (Ed.). TEMA Vakfı Yayınları, 51. İstanbul: Safa Tanıtım ve Matbaacılık.
- AKMAN, Y., KETENOĞLU, O., KURT, L., EVREN, H. ve DÜZENLİ, S. (2000).
Çevre Kirliliği, Çevre Biyolojisi. Ankara:Palme Yayıncılık. **Antalya Rallisi** www.peyzaj.org/2003/12.Nisan/Ralli.htm (2008, Temmuz 24).
- ARCURY, T., A. and CHRISTIANSON, H., E. (1990). Environmental Worldview In Response To Environmental Problems (Kentucky 1984 and 1988 Compared). **Environment and Behavior**. 22, 387-407.
- ARSLAN, C. (2002). Spor ve Çevre Etkileşimi. **Spor ve Tıp Dergisi**. Yıl:10, Sayı:1-2. Ocak-Nisan 2002.
- AVCIOĞLU, B. (2003, Nisan 12). **Ormanlardan Başka Yer mi Yok?** Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği.
<http://www.peyzaj.org/2003/12nisan/Ralli> (2008, Ağustos 20).
- BAL, A., D. (2006). **Çevre İle İlgili Yeni Yaklaşımlar. Çevre Bilimi**. Aydoğdu M., Gezer, K. (Ed.). Ankara:Anı Yayıncılık.
- BALCI, A. (2005). **Sosyal Bilimlerde Araştırma (Yöntem Teknik ve İlkeler)**. Ankara:Pagem A Yayıncılık.

- BALCI, V. VE İLHAN, A. (2006). Türkiye’deki Üniversite Öğrencilerinin Rekreatif Etkinliklere Katılım Düzeylerinin Belirlenmesi. **Spormetre, Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi**. IV, (1), 11-18.
- BALCI, V. (2003). Ankara’daki Üniversite Öğrencilerinin Boş Zaman Etkinliklerine Katılımlarının Araştırılması. **Milli Eğitim Dergisi**. Sayı:158.
- BENZER, K., N. (2006). Bolu Göynük ve Yakın Çevresi Doğal ve Kültürel Kaynaklarının Ekoturizm Açısından Değerlendirilmesi. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı. Ankara.
- Bir Hısmılan Geldi Gecti!**
www.bionet.org/bionet/kategori/spor/65676/bir_hismilan_geldi_gecti_peh_peh_peh (2008, Temmuz 28).
- Bizi Tanıyın.** www.cekulvakfi.org.tr. (2008, Kasım 22).
- BOSTROM, A., BARKE, R., TURAGA, R., M. and O’CONNOR, E., R. (2006). Environmental Concerns and The New Environmental Paradigm In Bulgaria. **The Journal Of Environmental Education**. Vol.37, No:3, 25 40.
- BOUD, B., M. and LAWSON, F. (2002). **Tourism and Recreation : Handbook Of Planning and Design**. Architectural Press.
- BOZKURT, O. (2006). **Çevre Eğitimi. Çevre Bilimi**. Aydoğdu, M., Gezer, K. (Ed.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- BOZKURT, E. (2005). **Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası, Kavram İndeksi**. Ankara: Asli Yayın Dağıtım.
- BOZYİĞİT, R. VE KARAASLAN, T. (1998). **Çevre Bilgisi**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- BROADHURST, R. (2001). **Managing Environments For Leisure and Recreation** . GBR. London:Routledge.
- BULL, C., HOOSE, J. and WEED, M. (2003). **An Introduction To Leisure Studies**. London:Prentice Hall Financial Time.
- BURGER, J. (1998). Attitude About Recreation, Environmental Problems and Estuarine Health Along The New Jersey Shore. **Journal Of Environmental Management**, 22, 6, 869 – 876.

- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., ÇAKMAK, K., E., AKGÜN, E., Ö., KARADENİZ, Ş. ve DEMİREL, F. (2008). **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**. Ankara: Pegem Akademi.
- CANAN, İ. (2003). **İslam'da Zaman Tanzimi: Vakti En İyi Değerlendirme**. (9. Baskı). İstanbul: Cihan Yayınları.
- CHAPIN, ST. (1996). **Principles Of Ecosystem Sustainability**. The American Naturalist. Vol. 1, 148.
- CHERNUSHENKO, D., VAN DER KAMP, A. and STUBBS, D. (2001). **Sustainable Sport Management (Running An Environmentally, Socially And Economically Responsible Organization)**. Nairobi: United Nations Environment Programme.
- COLWELL, P., F., DEHRING, C., A. and TURNBALL, G., K. (2002). Recreation Demand and Residential Location, **Journal Of Urban Economics**, 51(3).
- CORDES, K., A. and İBRAHİM, H., M. (1999). **Applications In Recreation and Leisure: For Today and Future**. (2nd Edition) Mc Graw Hill Companies.
- ÇALGÜNER, T. (2003). **Çevre mi, Ekoloji mi? (Empatinin Uyanışı Ya Da Süreklilik)**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- ÇEPEL, N. (2008). **Ekolojik Sorunlar ve Çözümleri**. TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları: 180, Ankara.
- ÇEPEL, N. (2000). **Toprak İle Söyleşi (Tanımı, Sorunları ve Koruma Çareleri)**. Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı Yayınları: 31. İstanbul: Safa Tanıtım Matbaacılık Hizmetleri.
- ÇEPEL, N. ve ERGÜN, C. (2006). **Küresel Isınma ve Küresel İklim Değişimi: Erozyon, Doğa ve Çevre**. Aydemir, A. (Ed.). TEMA Vakfı Yayınları: 51. İstanbul: Safa Tanıtım ve Matbaacılık.
- ÇETİNER, A. (1997). **Kentbilimci Gözüyle Çevre. İnsan, Çevre, Toplum**. Keleş, R. (Ed.). Ankara: İmge Kitabevi.
- ÇEVKO. www.cevko.org.tr. (2008, Kasım 22).
- Çevrecilerden Kar Makinalarına Tepki!**
www.nethaber.com/Yasam/5247/Cevrecilerden_kar_makinalarina_tep_ki
 (2008, Temmuz 18).

Çevre Koruma Hizmetleri Dergisi. (2007). **Asit Yağmurları**. Yıl:15, Sayı:51, 50 – 56.

2872 Sayılı Çevre Kanunu. Resmi Gazete. 11.08.1983. Sayı:18132.

ÇOKADAR, H., TÜRKOĞLU, A. ve GEZER, K. (2006). **Çevre Sorunları. Çevre Bilimi**. Aydoğdu, M., Gezer, K. (Ed.). Ankara: Anı Yayıncılık.

ÇOLAKOĞLU, T. ve YENEL, F. (2003). Üniversite Öğrencilerinin Orienteering Sporuna Katılım Nedneleri ve Beklentileri Üzerine Bir araştırma.**I. Gençlik, Boş Zaman ve Doğa Sporları Sempozyumu**, 1–22 Mayıs, Gazi Üniversitesi. Ankara:Türk Hava Kurumu Basımevi.

DADSON, R., G. (2000). **Managing Wild Life Habitat On Golf Courses**. England:John Wiley&Sons.

Dağcılığın ve Dağcılarının Gerçek Sorunlarının Tespiti.

www.pandul.org/modules.php?name=koseyazilari. (2008, Kasım 22).

DAILY, G. (1995). Restoring Value To The Worlds Degraded Lands. **American Association For The Advancement Of Science**. 350 – 354.

DARTMA, B. (2005). **Kur'an ve Ekoloji**. İstanbul:Rağbet Yayınları.

DAŞTAN, T. (2007). Türkiye'deki Çevre Sorunlarına Karşı Biyoloji Öğretmenlerinin Bakış Açılarının Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Eğitimi Bilim Dalı.

DEMİR, Ö. VE ACAR, M. (2005). **Sosyal Bilimler Sözlüğü**. (6. Baskı). Ankara:Adres Yayınları.

DEMİRHAN, G. (1996). Dağcılıkta Spor-Turizm-Çevre İlişkisi. **Anatolia Turizm, Çevre ve Kültür Dergisi**, 3, 33-34.

DENİŞ, H. ve GENÇ, H. (2007). Çevre Bilimi Dersi Alan ve Almayan Sınıf Öğretmenliği Öğrencilerinin Çevreye İlişkin Tutumları ve Çevre Bilimi Dersindeki Başarılarının Karşılaştırılması. **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi**, 8, 13.

DİNÇ, C., S. (2006). Doğa Sporları Etkinliklerine İlişkin Liderlik Ölçeğinin Geliştirilmesi. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Spor Bilimleri ve Teknolojisi Programı.

Discover, About Us. www.conservation.org. (2008, Kasım 23).

- DOĞAN, İ. (2002). **Sosyoloji, Kavramlar ve Sorunlar**. (Beşinci Baskı). Ankara: Pagem A Yayıncılık.
- DOĞU, G. (2006). Sporun Sosyal ve Ekonomik Faydaları. **Eskişehir Sağlıklı Kentler Birliği Toplantısı**. 27 – 28 Nisan 2006. Eskişehir.
- EFENDİ, M. (2005). Çevre ve Sayıştay. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Kent ve Çevre Bilimleri.
- EKİCİ, S. ve YENEL, F. (2002). Yükseköğretim Gençliğinin Boş Zamanlarını Değerlendirme Alışkanlıkları ve Turizme Katılımları Üzerine Bir Araştırma. **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**. Cilt:6, Sayı:1, Nisan 2002.
- Environment And Sustainable Development, Factsheets.**
www.multimedia.olympic.org/pdf. (2008, Kasım 23).
- ERBAŞ, Z. **Zati Erbaş Doğa Okulları** www.zatierbas.com (2008, Temmuz 20).
- ERDEM, S. **2004 Olimpiyatlarını kazanmak İstanbul'u Kazanmaktır.**
www.turkiye.net/serdem/olimpiyat.htm (2008, Mayıs 18).
- ERDOĞAN, N. (2003). **Çevre ve (Eko)Turizm**. Ankara: Erk Yayıncılık.
- ERGÜN, C. (2006). **TEMA Vakfı. Erozyon, Doğa ve Çevre**. Aydemir, A. (Ed.). TEMA Vakfı Yayınları:51. İstanbul:Safa Tanıtım ve Matbaacılık.
- ERİM, R. (1997). **Türkiye’ de Yasama-Yürütme ve Yargının Çevre Yaklaşımı. İnsan, Çevre ve Toplum**. (İkinci Baskı). Keleş, R. (Ed.). Ankara: İmge Kitabevi.
- ERYILDIZ, İ., D. ve AYDIN, B., A. (2005). Yeşil Olimpiyat Tasarım Anlayışına Bir Örnek:Sidney 2000 Projesi İrdelemesi ve Değerlendirilmesi. **Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi**. 20, 1, s.107 – 123.
- Everest’e Çöp Tırmanışı**. 14.12.2004. Akşam Gazetesi. www.aksam.com.tr. (2008, Kasım 22).
- Everest, Dünyanın En Yüksek Çöplüğü**. 25.05.2005. Yeni Asya Gazetesi.
www.yeniasya.com.tr. (2008, Kasım 22).
- EVERT, A., PLACE, G. and SIBTHORP, J. (2005). Early-Life Outdoor Experiences and an Individual’s Environmental Attitudes. **Leisure Sciences**. Issue:3, 27:225-239.

FARRELL, T., HALL, I. and WHITE, D. (2001). Willderness Campers, Perception and Evaluation Of Campsite Impacts. **Journal Of Leisure Research**, Third Quarter, 33, 3, 229.

FICKUS, M. (2004). Waste Age. **Big Events Mean Big Trash**. www.wasteage.com/mag/waste_big_events_mean (2007, Ekim 18).

Formula I Doğal Çevreye Zarar Verir!

www.arkitera.com/V/haberler/2003/02/17/formula.htm (2008, Temmuz 28).

Formula' da Biletten 20 Trilyon Geldi!

www.dinamiknet.com/devami_haberoku183.html (2008, Temmuz 28).

FRANSSON, N. and GARLING, T. (1999). Environmental Concern: Conceptual Definitions Measurement Methods and Research Finding. **Journal Of Environmental Psychology**. 19, 369-382.

FURMAN, A. (1998). A note On Environmental Concern In A Developing Country Results From An Istanbul Survey. **Environment and Behavior**. 30, 520-534.

GEDİKLİ, N. ve BALCI, V. (2005). Doğa Sporları Kulüplerinde Örgütsel Çatışmanın Nedenleri ve Kullanılan Çatışma Yöntemi Stratejileri. **Spormetre, Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi**, III, (1).

GENÇAY, S. ve KARAKÜÇÜK, S. (2000). Sporcuların Çevre Sorunlarına Yaklaşımları. **I. Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Kongresi**. Ankara:

GERAY, C. (1997). **Çevre İçin Eğitim. İnsan, Çevre ve Toplum**. (İkinci Baskı). Keleş, R. (Ed.). Ankara:İmge Kitabevi.

GIBBS, J. (2000). Wetland Loss and Biodiversity. **Conservation Biology**.14, 1, 314 – 318.

Golf Gerçekleri www.outdoororacle.com/oy_takeactionsow.aspx?haber_id=18 (2008, Temmuz 22).

Golf Nedir? www.golf.com.tr/tr2/page.asp?Id=2. (2008, Kasım 23).

Golf Sporu Çevreyi Tehdit Ediyor. www.bugday.org/article.php?Id=1793. (2008, Kasım 23).

GOUDIE, A. (2000). **The Human Impact On The Natural Environment**. London: MIT Press.

- GÖRMEZ, K. (2003). **Çevre Sorunları ve Türkiye**. (Üçüncü Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- GRAYDON, D. and HANSON, K. (Çev:Tunç Fındık). (2005). **Dağcılık, Zirvelerin Özgürlüğü**. İstanbul:Homer Kitabevi.
- GREAGER, N. (1996). Environmental Security. **Journal Of peace Research**. 30, 1, 109 – 116.
- GREENPEACE (2004, Temmuz). **Olimpiyat Oyunları Ne Kadar Çevreci? Atina 2004 Olimpiyat Oyunlarının Çevre Değerlendirmesi** www.greenpeace.org/raw/content/turkey/press/atina_olimpiyatlar_ne_kadar.pdf (2008, Temmuz 22).
- GUILIANI, M., V. and FELDMAN, R. (1993). Place Attachment In A Developmental And Cultural Context. **Journal of Environmental Psychology**, Volume:13, 267–274.
- GÜNDÜZ, T. (2004). **Çevre Sorunları**. (3. Baskı). Ankara:Gazi Kitabevi.
- GÜNGÖRMÜŞ, H., A. (2007). Bireyleri Rekreasyonel Egzersize Güdöleyen Faktörler. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı.
- HACIOĞLU, N., GÖKDENİZ, A. ve DİNÇ, Y. (2003). **Boş Zaman ve Rekreasyon Yönetimi (Örnek Animasyon Uygulamaları)**. Ankara: Detay Yayıncılık. **Hakkımızda**. www.turcek.org.tr. (2008, Kasım 22).
- HAMAMCI, C. (1997). **Çevrenin Uluslararası Boyutları. İnsan, Çevre ve Toplum**. Keleş, R. (Ed.). Ankara:İmge Kitabevi.
- HAZAR, A. (2003). **Rekreasyon ve Animasyon**. Ankara:Detay Matbaacılık.
- HAZAR, A. (2007). **Spor ve Turizm**. Ankara:Detay Yayıncılık.
- HINCH, T. and HIGHAM, J. (2004). **Sport Tourism Development**. Channel View Publications. Aspects Of Tourism 13.
- HOWE, C., Z. and CARPENTER, G., M. (1985). **Programming Leisure Experiences**. New Jersey: Prentice Hall Inc.
- JACOP, G., R. and SCHREYER, R. (1980). Conflict In Outdoor Recreation: A Theoretical Perspective. **Journal of Leisure Research**, Volume:12, 368–380.

- IOC (International Olympic Committee). (2006). **IOC Guide On Sport Environment And Sustainable Development**. Switzerland.
- IOC (International Olympic Committee). (2006). **Manual On Sport And The Environment**. ISBN:92-9149-031-8. Switzerland. www.olympic.org (2007, Mayıs 18).
- İĞDELER, S. (2001). Yöneticiler ve Zaman Tuzakları. **Türk İdare Dergisi**. Sayı:432. Eylül.
- İLBAN, O., M. ve ÖZCAN, K. (2003). Demografik Özelliklere Göre Boş Zaman Değerlendirme Tercihlerindeki Farklılaşma Üzerine Bir Araştırma Nevşehir Örneği). **I. Gençlik, Boş Zaman ve Doğa Sporları Sempozyumu**, 21-22 Mayıs, Gazi Üniversitesi. Ankara:Türk Hava Kurumu Basımevi.
- KAHRAMAN, N. ve TÜRKAY, O. (2004). **Turizm ve Çevre**. Ankara:Detay Yayıncılık.
- KARAKÜÇÜK, S. (2005). **Rekreasyon (Boş Zamanları Değerlendirme)**. (Beşinci Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- KARAKÜÇÜK, S., GÜRBÜZ, B. (2007). **Rekreasyon ve Kent(li)leşme**. Ankara:Gazi Kitabevi.
- KARASAR, N. (1994). **Bilimsel Araştırma Yöntemi**. Ankara:3A Araştırma Eğitim Danışmanlık.
- KATHLEEN, A., C. and IBRAHİM, H., M. (2002). **Applications In Recreation and Leisure**. (3rd Edition). New York:Mc Graw HillCompanies.
- KELEŞ, R. (1997). **Çevre ve Siyaset. İnsan, Çevre ve Toplum**. (İkinci Baskı). Keleş, R. (Ed.). Ankara: İmge Kitabevi.
- KELEŞ, R. ve HAMAMCI, C. (2005). **Çevre Politikası**. (Beşinci Baskı). Ankara: İmge Kitabevi
- KELEŞ, İ., METİN, H. ve SANCAK, Ö.H. (2005) **Çevre, Kalkınma ve Etik**. Ankara: Birlik Matbaacılık.
- KELLY, J., R. (1990). **Leisure**. (2nd Edition). New Jersey:Prentice Hall.
- KEMP, K. and PEARSON, S. (1997). **Leisure and Tourism**. Great Britain:Longman Press.
- KILIÇOĞLU, P. (2005). **Türkiye'nin Çevre Politikalarında Sürdürülebilir Gelişme**. Ankara: Turhan Kitabevi.

- KIRAY, M. (1982). **Toplumsal Değişme ve Kentleşme:Kentsel Bütünleşme Sorunu**. Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı Yayınları. No:4. Ankara:Olgaç Matbaası.
- Kış Olimpiyatları Ne Kadar Çevreci?**
www.bugday.org/article.php?ID=1096 (2008, Temmuz 22).
- KIŞLALIOĞLU, M. ve BERKEŞ, F. (1993). **Çevre ve Ekoloji**. (Dördüncü Baskı). İstanbul:Remzi Kitabevi.
- KORCHEN, C., E. (1992). **Human Disturbances Of Waterfowl Causes, Effects and Management**. Waterfowl Management. U.S Fish And Wildlife Services, 13, 2, 15.
- KOZAK, N., KOZAK, A. VE KOZAK, M. (2008). **Genel Turizm, İlkeler, Kavramlar**. Ankara:Detay Yayıncılık.
- KÖKTAŞ, S., K. (2004). **Rekreasyon, Boş Zaman Değerlendirme**. Ankara:Nobel Yayın Dağıtım.
- KUVELİOĞLU, D. (2004). **Turizm@gelecek.tr**. Ankara:Kesit Tanıtım.
- KÜÇÜKTOPUZLU, F., GÖZEK, K. ve UĞURLU, A. (2003). Boş Zaman Rekreasyon İlişkisi ve Üniversite Öğrencilerinin Boş Zaman Faaliyetlerini Değerlendirmeye Yönelik Bir Araştırma. **I. Gençlik, Boş Zaman ve Doğa Sporları Sempozyumu**, Gazi Üniversitesi. Ankara: Türk Hava Kurumu Basımevi.
- LAWSON, S., R., ROGGENBUCK, J., K., HALL, T., E. and MOLDOVANYI, A. (2006). A Conjoint Analysis Of Preference Heterogeneity Among Day And Overnight Visitors To The Okefenokee Wilderness. **Journal Of Leisure Research**, 38, 4, 575 – 600.
- MADRIGAL, R. (2006). Measuring The Multidimensional Nature Of Sporting Event Performance Consumption. **Journal Of Leisure Research**, 58, 3.
- Making Life Beter For People By Inspiring Solutions To Environmental Problems**. www.foe.co.uk. (2008, Kasım 23).
- MCMILLAN, M., HOBAN, T., CLIFFORD, W., B. and BRANT, M., R. (1997). Social and Demographic Influences Of Environmental Attitude. **Southern Rual Sociology**. Vol.3, No:1, 89-107.

- MENGÜTAY, S. (2003). **Boş Zamanları Değerlendirme Paneli**. I. Gençlik, Boş Zaman ve Doğa Sporları Sempozyumu, 21 – 22 Mayıs, Gazi Üniversitesi. Ankara:Türk Hava Kurumu Basımevi.
- MEYER, H., D. (1942). A Preview Of Community Recreation. **Social Forces**. 20:1 (4).
- MOSELEY, C. (2000). **Teaching For Environmental Literacy**. Clearing House.
- NAZLIOĞLU, M., D. (1991). Çevre Duyarlılığı ve Eğitim. **Anatolia, Aylık Turizm, Çevre ve Kültür Dergisi**, 2, 19-20, s.6 – 7.
- NISHIAK, T., OHTAKA, K., HASHIMOTO, N. and ONOJIMA, H. (2000). Measurement And Evaluation Of The Indoor Thermal Environment In A Large Stadium. **Elsevier Science Energy and Building**. 32, 217 – 233.
- NOONEY, G., J., WOODRUM, E., H., T. and CLIFFORD, B., W. (2003). Environmental Worldviews and Behavior (Consequences Of Dimensionality In A Survey Of North Carolinians). **Environment and Behavior**. Vol.35, No:6.
- OKTAY, Ş. (2005). **Ekolojik Kentleşme ve Çevre Koruma**. Ankara: Lazer Ofset.
- Olimpiyat İçin 42 Milyar Dolar Harcadı!**
www.kenthaber.com/Arsiv/Haberler/2008/Temmuz/19/Haber_429633.aspx
 (2008, Temmuz 28).
- ÖREN, Ş. ve TATAR, N. (2006). **Ulusal ve Uluslararası Kuruluşlar ve Faaliyetleri. Çevre Bilimi**. Aydoğdu, M., Gezer, K. (Ed.).Ankara:Anı Yayıncılık.
- ÖZBEY, S. ve ÇELEBİ, M. (2003). **Rekreasyon. Spor Bilimlerine Giriş**. Mirzeoğlu, N. (Ed.). Ankara:Bağırhan Yayınevi.
- ÖZDEMİR, A., S., KARAKÜÇÜK, S., GÜMÜŞ, M. ve KIRAN. (2006). Türkiye Taş Kömürü Kurumu Genel Müdürlüğünde Çalışan Yer Altı İşçilerinin Boş Zamanlarını Değerlendirme Alışkanlıklarının Belirlenmesi. **9. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi**. 3-5 Kasım 2006. Muğla.
- ÖZESMİ, U. (2006). Türkiye’ de Golf ve Çevreye TEMA Yaklaşımı. **I Uluslararası Çevre ve Golf Konferansı**, 9 Ağustos, Türkiye Golf Federasyonu. İstanbul.

- ÖZDEMİR, Ş. (1988). **Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Çevre Sorunlarına Duyarlılık**. Ankara:Palme Yayıncılık
- ÖZGEN, H. ve DOĞAN, S. (1997). Zaman Yönetiminde Yeni Yönetim ve Organizasyon Yaklaşımları. **Standart Dergisi**. Yıl:36.Sayı:425.
- ÖZMEN, D., ÇETİNKAYA, Ç., A. ve NEHİR, S. (2005). Üniversite Öğrencilerinin Çevre Sorunlarına Yönelik Tutumları. **TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni**, 4, 6, 330-344.
- POLAT, T., A. (2007). Karapınar İlçesi ve Yakın Çevresi Peyzaj Özelliklerinin Ekoturizm Etkilerini Azaltmak İçin Çeşitli Çalışmalar Ortaya Koyan, Yerel Ekonominin Kullanımları Yönünden Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarımsal Yapılar ve Sulama Anabilim Dalı. Konya.
- Resmi Gazete. (2003). **4856 Sayılı Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun**. 08.08.2003.
- Resmi Gazete. (2005). **5393 Sayılı Belediye Kanunu**. 03.07.2005.
- SARIKAYA, Z., H. (2006). Konuşmacı Sunumları. **I Uluslararası Çevre ve Golf Konferansı**. 9 Ağustos. Türkiye Golf Federasyonu, İstanbul. s.6.
- SCHREYER, R. and ROGGENBUCK, J., W. (1981). **Visitor Images Of National Parks: The Influences Of Social Definitions Of Places On Perceptions Of Behavior**. In D. Lime & D. Field (eds.), Some Recent Products Of River Recreation Research, 39–44.
- SCHMIDT, C., W. (2006). Putting The Earth In Play. **Environmental Health Perspectives**. 114, 5, A287.
- SCOOT, M. (1995). **Zaman Yönetimi**. İstanbul:Rota Yayın Yapım Tanıtım.
- SHAVER, C., TONNESSEN, K. and MONSERO, T. (1994). Clearing The Air At Great Smoky Mountains National Park. **Ecological Applications**, Ecological Society Of America.
- SHAW, D. (2006). Golf’ e Yeşil Işık Yakılması İçin, Hiçbirşey Yapmamak Seçenek Değil. **Golf Gazetesi**, Kasım-Aralık. Yıl:7, Sayı:64.
- SHOBEIRI, M.,S., OMIDVAR, B. and PRAHALLODA, N.,N. (2006). Influence Of Gender And Type Of School On Environmental Attitude Of Techers:In Iran

- And India. **International Environmental Science Technology**, 3, 4, 351 – 357.
- SINCLAIR, A., R., TURPIN, D., H. and CARTER, N., C. (1995). Biodiversity And The Need For Habitat Renewal. **Ecological Society Of America. Ecological Applications**.
- SMITH, H. and HYRUM, W. (1998). **Hayatı ve Zamanı Yönetmenin 10 Doğal Yasası:Üretkenliği ve İç Huzuru Arttırmak İçin Kanıtlanmış Stratejiler**. (Çev:Adalet Çelbiş). İstanbul:Sistem Yayıncılık.
- SMITH, J. (1998). **Zaman Yönetimi**. (Çev:Ali Çimen). İstanbul:Timaş Yayınları.
- SOYER, F. ve CAN, Y. (2003). Üniversite Öğrencilerinin Boş Zaman Alışkanlıkları ve Sportif Eğilimlerinin Mesleki Yönelişlerine Göre Karşılaştırılması. **I. Gençlik, Boş Zaman ve Doğa Sporları Sempozyumu**. Gazi Üniversitesi. Ankara:Türk Hava Kurumu Basımevi.
- SPSS (2002). **SPSS Base 11.0 User's Guide**. Chicago.
- STANDLEE, L., S. and POPHAM, W., J. (1958). Participation in Leisure Time Activities as Related to Selected Vocational and Social Variables. **Journal of Psychology**. Volume:46, 149-154.
- SÜLÜN, Y. ve SÜLÜN, S. (2006). **İnsan ve Çevre. Çevre Bilimi**. Aydoğdu, M., Gezer, K. (Ed.). Ankara: Anı , K. (Ed.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- ŞAMA, E. (2003). Öğretmen Adaylarının Çevre Sorunlarına Yönelik Tutumları. **Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**. Cilt:23, Sayı:2. 99-110.
- TAPAN, D., Ş. **Golf' ün Doğal Kaynaklar Üzerine Etkisi**
www.agaclar.net/forum/archive/index.php/t-1438.html.
- Teşkilat Şeması**. www.cevreorman.gov.tr. (2008, Kasım 22).
- TEZCAN, M. (1994). **Boş Zamanların Değerlendirilmesi Sosyolojisi**. Ankara:Atilla Kitabevi.
- TOLGAY, A. **Golf, Çevre Dostu Bir Spordur**.
www.kibrisgazetesi.com/printa.php?col=78&art=5621. (2008, Kasım 23).
- TOPAY, M. (2003). Bartın-Uluyayla Peyzaj Özelliklerinin Rekreasyon- Turizm Kullanımları Açısından Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyaz Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.

- TOPBAŞ, M., T., BROHİ, R., A. ve KARAMAN, R., M. (1998). **Çevre Kirliliği**. Ankara:T.C. Çevre Bakanlığı Yayınları.
- TORKILDSEN, G. (1999). **Leisure and Recreation Management**. London:Spon Press.
- TORKILDSEN, G. (2005). **Leisure and Recreation Management**. (5th Edition). Routledge. NewYork:Taylor and Francis Group.
- TUNAY, M. ve MELENEZ, K. (2004). Dik Eğimli Arazide Orman Yol İnşaatının Çevresel Etkileri. **Ekoloji Dergisi**. 13, 52, 33 – 37.
- TUNCER, G., SUNGUR, S., TEKKAYA, C. ve ERTEPINAR, H. (2004). Environmental Attitudes Of The 6th Grade Students From Rural and Urban Areas: A Case Study For Ankara. **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 26:167-175.
- TUNÇKOL, H., M., ŞAHİN, M., Y. ve ŞAHAN, H. (2006). Green Goal. **4th International Scientific Congress, Sport, Stres, Adaptation, Olympic Sport and Sport For All**. Sofia.
- TURTON, S., M. (2005). Managing Environment Impacts Of Recreation And Tourism In Rainforests Of The Wet Tropics Of Queensland World Heritage Area. **Geographical Research**. 43, 2, 140 – 151.
- Türkiye Cumhuriyeti Çevre ve Orman Bakanlığı. (2004). **Çevre El Kitabı**. (Üçüncü Baskı). Ankara.
- Türkiye Cumhuriyeti Çevre ve Orman Bakanlığı. (2008). **Çevre ve İnsan Dergisi**. 73/2. Ankara.
- Türkiye, Golf ve Çevre**. www.golfklubu.com/turkey_golf_ve_cevre_26.htm. (2008, Kasım 23).
- TÜRKMAN, A. (2000). **Yaşanabilir Bir Çevre İçin**. İzmir:Dokuz Eylül Yayınları.
- TÜRK TARIM. (1999). Rekreasyon Faaliyetlerinin Etkisi ve İnsan – Doğa İlişkisi. **Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dergisi**, 129, 18 – 21.
- ULUSOY, B. (2006). Konuşmacı Sunumları. **I Uluslararası Çevre ve Golf Konferansı**. 9 Ağustos. Türkiye Golf Federasyonu, İstanbul. s.4.
- United Nations Environment Programme (UNEP). (2007). **Green Goal**. www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?ArticleID=5273&DocumentID=477&1=en (2007, Aralık 13).

- United Nations Environment Programme (UNEP). (2007). **Environment Among 2006 FIFA World Cup Winners.** www.unep.org/Documents/Multilingual/Default.asp?DocumentID=483&ArticleID=5309&1=en (2007, Aralık 13).
- United Nations Environment Programme (UNEP). (2004). **Presentation For The Global Forum For Sport And Environment.** www.unep.org/Documents/Multilingual/Default.asp (2007, Kasım 28).
- URAL, A. ve KILIÇ, İ. (2006). **Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS İle Veri Analizi.** Ankara: Detay Yayıncılık.
- UŞAK, M. (2006). **Çevre Nedir? Çevre Bilimi.** Aydoğdu, M., Gezer, K. (Ed.). Ankara:Anı Yayıncılık.
- UYEKI, S., E. and HOLLAND, J., L. (2000). Diffusion Of Pro-Environment Attitudes? **American Behavioral Scientist.** Vol. 43, No:4. 646-662.
- UZUN, N. ve SAĞLAM, N. (2005). Sosyo-Ekonomik Durumun Çevre Bilinci ve Çevrenin Akademik Başarı Üzerindeki Etkisi. **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 29, 194 – 2002.
- VIKAN, A., CAMINO, C., BIAGGIO, A. and NORDVIK, H. (2007). Endorsement Of The New Ecological Paradigm (A Comparison Of Two Brazilian Samples and One Norwegian Samples). **Environment and Behavior.** Volume:39, Number:2.
- WESTON, S., A. (1996). **Commercial Recreation and Tourism (An Introduction To Business Oriented Recreation).** US:Brown&Benchmark Publishers. S.140.
- WIIDEGREN, Ö. (1998). The New Environmental Paradigm and Personal Norms. **Environment and Behavior.** Vol.30, No:1, 75-100.
- WILLIAMS, D., R. and PATTERSON, M., E. (1999). **Environmental Psychology: Mapping Landscape Meanings For Ecosystem Management.** H. K. Cordell & J. C. Bergstrom (eds.), Integrating Social Sciences And Ecosystem Management: Human Dimensions In Assessment, Policy, And Management. Champaign, IL: Sagamore. 141–160.
- WWF Türkiye Hakkında.** www.wwf.org.tr. (2008, Kasım 22).

- YILDIZ, K., SİPAHİOĞLU, Ş. ve YILMAZ, M. (2005). **Çevre Bilimi**. (İkinci Baskı). Ankara:Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- YILMAZ, A., MORGİL, İ., AKTUĞ, P. ve GÖBEKLİ, İ. (2002). Ortaöğretim ve Üniversite Öğrencilerinin Çevre, Çevre Kavramları ve Sorunları Konusundaki Bilgileri ve Öneriler. **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 22, 156-162.
- YÜKSEL, M. (2006). **Toprak ve Toprak Erozyonu. Erozyon, Doğa ve Çevre**. Aydemir, A. (Ed.). TEMA Vakfı Yayınları, 51. İstanbul: Safa Tanıtım ve Matbaacılık.
- 9. Beş Yıllık Kalkınma Planı.** www.ekutup.gov.tr (2008, Kasım 22).

EKLER

EK-1: Kişisel Bilgi Formu

EK-2: Çevresel Duyarlılık Ölçeği

EK-1 KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Değerli Öğrenciler;

“Çevre” konusunda yapılacak bilimsel bir çalışmada kullanılmak üzere görüş ve düşüncelerinize ihtiyaç duyulmaktadır. Konuya ilişkin sorulara vereceğiniz samimi cevaplarınız çalışmayı yönlendirecektir. Zaman ayırdığınız için şimdiden teşekkür ederim.

Araş. Gör. Mehmet DEMİREL
Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

1. Cinsiyetiniz?

Erkek	Kadın
-------	-------

2. Yaşınız? (Lütfen Belirtiniz)

.....

3. Fakülte/Yüksekokul-Bölüm/Sınıfınız? (Lütfen belirtiniz)

Fakülte/Yüksekokul	
Bölüm	
Sınıfınız	

4. Toplumdaki kişilerin refah düzeyini düşündüğünüzde “1” en düşük basamak, “5” en yüksek basamak olmak üzere siz kendinizi bu refah düzeyinin kaçınıcı basamağında görüyorsunuz?

Çok Kötü	Kötü	Normal	İyi	Çok İyi
1	2	3	4	5

5. En uzun süre yaşadığınız yerleşim birimi:

Köy	İlçe	İl	Büyükşehir
1	2	3	4

6. Anne ve babanızın eğitim düzeyi?

Anne	Okur yazar	İlköğretim	Lise	Üniversite	Lisansüstü
	1	2	3	4	5
Baba	Okur yazar	İlköğretim	Lise	Üniversite	Lisansüstü
	1	2	3	4	5

7. Doğa sporları etkinliklerine katılıyor musunuz?

Evet	Hayır
------	-------

Yukarıdaki soruya (7.soru) cevabınız **EVET** ise;

8. Aşağıdaki doğa sporları etkinliklerden hangilerine katılıyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

Doğa yürüyüşü ve kampçılık	1
Dağcılık	2
Dağ bisikleti	3
Kaya tırmanışı	4
Kayak, snowboard gibi kar sporlar	5
Orienteering	6
Mağaracılık	7
Yamaç paraşütü	8
Su sporları	9
Diğer	10
.....	

9. Herhangi bir çevre kuruluşuna üye misiniz?

Evet	Hayır
------	-------

10. Ailenizde sizden başka doğadaki yapılan etkinliklere katılanlar var mı?

Evet	Hayır
------	-------

11. Ailenizde çevre ile ilgili konuları konuşur musunuz?

Evet	Hayır
------	-------

12. Ailenizde çevre ile ilgili herhangi bir kuruluşa üye olan var mı?

Evet	Hayır
------	-------

13. Ailenizdekiler tüketimlerinde çevrenin korunmasına yönelik tedbirler alır mı?

Evet	Hayır
------	-------

EK-2 ÇEVRESEL DUYARLILIK ÖLÇEĞİ

ÇEVRESEL DUYARLILIK ÖLÇEĞİ

Çevre hakkındaki düşüncelerinizi belirlemeye yönelik hazırladığımız anketimizi değerlendirirken “doğru ve yanlış” cevapların olmadığını, sadece düşüncelerinizdeki önem derecesine göre ifadelerin yanlarında bulunan size uygun numarayı işaretleyiniz. Anketimizde yer alan ifadelere içtenlikle cevap verdiğiniz için teşekkür ederim.

	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. Hızlı nüfus artışı ciddi bir sorundur.	1	2	3	4	5
2. Gazete, dergi ve televizyonlarda çevreyle ilgili programlara, daha çok yer verilmelidir.	1	2	3	4	5
3. Çevrenin korunması için en önemli etken bilinç ve kararlılıktır.	1	2	3	4	5
4. Çevre sorunlarının çözümünde toplumsal çevre bilinci oluşturulmalıdır.	1	2	3	4	5
5. Doğal kaynakların hızla tüketilmesi geleceğimiz için önemli bir sorundur.	1	2	3	4	5
6. Yerkürenin giderek ısınması gelecekte facialara sebep olabilir.	1	2	3	4	5
7. Gelecekte insanlığı tehdit eden en önemli problem çevre tahribatıdır.	1	2	3	4	5
8. Çevreyi korumak için girişilen çabalar gereksizdir.	1	2	3	4	5
9. Çevre tahribatı tehlikeli bir noktaya doğru gitmektedir.	1	2	3	4	5
10. İnsanlar ciddi olarak çevreye zarar vermektedir.	1	2	3	4	5
11. Eğer biz dünyadaki doğal kaynaklarımızı nasıl geliştireceğimizi ve kullanacağımızı öğrenebilirsek dünyamız pek çok doğal kaynağa sahiptir.	1	2	3	4	5
12. Bitki ve hayvanların da en az insanlar kadar var olma hakkı vardır.	1	2	3	4	5
13. İnsanlar doğayı kontrol edebilmek için onun nasıl işlediği hakkında yeterli bilgiye sahip olmalıdır.	1	2	3	4	5
14. Eğer şu an içinde bulunulan durum devam ederse gelecekte önemli ekolojik problemlerle karşı karşıya kalacağız.	1	2	3	4	5
15. Çevreyle ilgili gelişmeleri gazete, dergi ve televizyondan takip ederim.	1	2	3	4	5
16. Daha pahalı olsa çevreye zarar vermeyen ürünleri tercih ederim.	1	2	3	4	5
17. Su tüketimime dikkat ederim.	1	2	3	4	5